

BİLGİ VE BELGE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Information and Documentation Studies

Sayı/Issue: 22, Yıl/Year: 2024

Dizinler / *Indexing and Abstracting*

EBSCO Central & Eastern European Academic Source

SOBİAD(<http://atif.sobiad.com/taranan.jsp>)

Gale Cengage

Sahibi / Owner

Prof.Dr.Sevtap KADIOĞLU

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Turkey

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Prof. Dr. Ümit KONYA

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul, Turkey

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Balabanağa Mahallesi Ordu Cad, Laleli Cd. No: 6, 34134 Fatih, İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 455 57 00 / 15926

E-mail: bba@istanbul.edu.tr

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bel>

<http://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/bba/home>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt

Fatih / İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

The publication languages of the journal are Turkish and English.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

This is a scholarly, international, peer-reviewed, open-access journal published biannually in June and December.

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT BOARD

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. İshak KESKİN – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – ishak.keskin@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcıları / Co-Editors-in-Chief

Doç. Dr. Ceyhan GÜLER – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Arşivcilik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – ceyhan.guler@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Sinan SÜMBÜL – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – sinan.sumbul@istanbul.edu.tr

Yazı Kurulu Üyeleri / Editorial Management Board Members

Prof. Dr. Mehmet CANATAR – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – canatar@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nedret ÖZTOKAT KILIÇERİ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye – nedret.oztokat@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ümit KONYA – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – uko@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Işıl İlknur SERT – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – isilis@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Hanefi KUTLUOĞLU – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – muhkut@istanbul.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi / Publicity Manager

Öğr. Gör. Selçuk AYDIN – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – selcuk.aydin@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Öğr. Gör. Elizabeth Mary EARL – İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, İstanbul, Türkiye – elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mehmet AÇIKALIN – İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – acikalin@iuc.edu.tr

Assoc. Prof. Dr. Mehdi AFZALI – Islamic Azad University: Zanjan, Islamic Azad University: Zanjan, Faculty of Technical Engineering and Science Department of Information Technology, Tahran, İran – mehdi.afzali.2@gmail.com, afzali@iauz.ac.ir

Prof. Dr. Mehmet Ali AKKAYA – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İzmir, Türkiye – mali7akkaya@gmail.com

Dr. Fouad BENDIFALLAH – University of Montreal, Montreal, Kanada – fouad.bendifallah@umontreal.ca

Dr. Bentenbi CHAIB DRAA TANI – University of Oran 1 Ahmed Ben Bella, Vahran, Cezayir – chaibdraatani@gmail.com

Prof. Dr. Rafael Dorian CHELARU – “Alexandru Ioan Cuza” Police Academy, Faculty of Archival Sciences, Bükreş, Romanya – rafael.chelaru@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Sherzodjon CHORIYEV – O‘zbekiston Milliy Universiteti, Tarix Fakulteti, Manbashunoslik va Arxivshunoslik Kafedrası, Taşkent, Özbekistan – sherzodch@rambler.ru

Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – ncicek@istanbul.edu.tr

Abdulkaki DEMİR – Bibliothèque Nationale Universitaire de Strasbourg, Strasbourg, Fransa – demirabdulkaki26@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Güler DEMİR – Kastamonu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Kastamonu, Türkiye – gulerdemir@kastamonu.edu.tr, gulerdemir2009@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fahri FURAT – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – mff@istanbul.edu.tr

Assoc. Prof. Dr. Shabir Ahmad GANAIE – University of Kashmir, School of Social Sciences, Library and Information Science, Srinagar, Hindistan – shabir311@rediffmail.com

Assoc. Prof. Dr. Sumeer GUL – University of Kashmir, School of Social Sciences, Library and Information Science, Srinagar, Hindistan – sumeersuheel@gmail.com

Prof. Dr. Samir HACHANI – Algiers University 2, School of Library Information, Bouzareah, Algeria – samir.hachani@univ-alger2.dz

Dr. Balázs KÁNTÁS – Magyar Nemzeti Levéltár (The National Archives of Hungary), Budapeşte, Macaristan – kantasbalazs@gmail.com

Dr. Torab NAJJARI – University of Tabriz, Faculty of Education and Psychology, Tebriz, İran – najjari2005@yahoo.com

Dr. Bogdan Florin POPOVICI – Arhivele Naşionale ale României (The National Archives of Romania), Bükreş, Romanya – bogdanpopovici@gmail.com

Prof. Dr. Zumrad RAKHMONKULOVA – Özbekiston Milliy Universiteti, Tarix Fakulteti, Manbashunoslik va Arxivshunoslik Kafedrası, Taşkent, Özbekistan – zumradrahmankulova@gmail.com

Prof. Dr. Toni SAMEK – University of Alberta, School of Library and Information Studies, Edmonton, Alberta, Kanada – asamek@ualberta.ca, toni.samek@ualberta.ca

Prof. Dr. Muhammad Shahid SOROYA – Minhaj University Lahore, School of Library & Information Sciences, Lahor, Pakistan – provc@mul.edu.pk

Assoc. Prof. Dr. Hui-Yun SUNG – National Chung Hsing University, Graduate Institute of Library and Information Science, Taichung, Tayvan – hsung@dragon.nchu.edu.tw

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Piroska SZABÓ – Országos Széchényi Könyvtár (National Széchényi Library), Budapeşte, Macaristan – szabo13piroska@gmail.com

Natalia TASITS – Moscow State University, Moskova, Rusya – ocpk@vniidad.ru

Assoc. Prof. Dr. Malik YILMAZ – Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Erzurum, Türkiye – malik.yilmaz@atauni.edu.tr

Prof. Dr. Murat YILMAZ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Bilgi Yönetimi ve Teknolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – myz@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Sohaimi ZAKARIA – Universiti Teknologi MARA, Faculty of Information Management, Shah Alam, Malezya – sohaimiz@uitm.edu.my

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- COVID-19 Pandemi Sürecinin Üniversite Kütüphanelerinde Kullanıcı Hizmetlerine Etkisi: Devlet Üniversitesi Kütüphaneleri ve Vakıf üniversitesi Kütüphaneleri Açısından Bir Karşılaştırma
The Impact Of The COVID-19 Pandemic On User Services in University Libraries: A Comparison From The Perspective Of State University Libraries And Foundation University Libraries
Zehra KARTAL, Ümit KONYA 1-33

DERLEME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

- Kütüphanelerin Yeşil Vizyonu: Küresel Hareket ve Türkiye'deki Yansımaları
Green Vision of Libraries: Global Movement and Reflections in Türkiye
Ali KAVAK 34-56

KITAP DEĞERLENDİRMELERİ / BOOK REVIEWS

- Osmanlı Saray Kütüphanesi ve Kataloğu
Ottoman Palace Library and Its Inventory
Rukiyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ 57-59
- Dijital Çağda Doğuştan Dijital Belgelerin Belge ve Arşiv Yönetim Süreçleri
Document and Archive Management Processes for Born-digital Records in the Digital Era
Gülcihan SANCAKTAR 60-61

COVID-19 Pandemi Sürecinin Üniversite Kütüphanelerinde Kullanıcı Hizmetlerine Etkisi: Devlet Üniversitesi Kütüphaneleri ve Vakıf Üniversitesi Kütüphaneleri Açısından Bir Karşılaştırma*

The Impact Of The COVID-19 Pandemic On User Services in University Libraries: A Comparison From The Perspective Of State University Libraries And Foundation University Libraries

Zehra KARTAL^{1,3} , Ümit KONYA²

¹İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

³İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Kütüphaneci, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar /

Corresponding author : Zehra Kartal

E-posta / E-mail : zehra.kartal @ogr.iu.edu.tr

*Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmakta olan "Olağan Dışı Süreçlerde Bilgi Merkezleri: Covid-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Kütüphaneleri Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır.

This study has been prepared as part of the doctoral dissertation titled 'Information Centers in Extraordinary Processes: The Case of University Libraries During the Covid-19 Pandemic,' which is being conducted in the Department of Information and Records Management at the Istanbul University Institute of Social Sciences.

Başvuru/Submitted : 08.05.2024

Revizyon Talebi/
Revision Requested : 26.05.2024

Son Revizyon/
Last Revision Received : 25.07.2024

Kabul/Accepted : 15.11.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ÖZ

Üniversitelerdeki eğitimin, öğretimin ve bilimsel araştırmanın destekleyici unsuru olan üniversite kütüphaneleri, COVID-19 pandemi sürecinden oldukça etkilenmiştir. Bu araştırma ile pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerindeki kullanıcı hizmetlerine ait bir durum tespiti yapılarak, bu hizmetlerin süreçten ne şekilde etkilendiğinin ve bu etkinin devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri açısından farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma, “pandemi süreci üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini etkilemiştir”, “üniversite kütüphaneleri, pandemide mevcut bazı hizmetlerini aynı şekilde devam ettirebilirken, bazı hizmetlerinin işleyişinde ise değişiklikler yapmak veya yeni hizmet politikaları geliştirmek durumunda kalmıştır” ve “mevcut kütüphane hizmetlerinde yapılan değişiklikler devlet ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri arasında farklılık göstermiştir” hipotezlerinden hareketle hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay deseni tercih edilmiştir. Devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilere yönelik bir görüş formu hazırlanmıştır. Görüş formunu, 57’si devlet üniversitesi 57’si ise vakıf üniversitesi kütüphanelerinde görev yapmakta olan 114 kütüphaneci yanıtlamıştır. Görüş formlarına verilen yanıtlar organize edilmiş ve yorumlanmıştır. Yanıtlardan elde edilen veriler ışığında pandemi sürecinde, üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerinin önemli ölçüde aksadığı, bununla birlikte kütüphanelerin pandemi sürecine mümkün olduğunca uyum sağlamaya çalıştığı ve hizmetlerin devam edebilmesi için alternatif çözümler üretildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Pandemisi, Üniversite kütüphaneleri, Kullanıcı hizmetleri, Kütüphane hizmetleri, Bilgi hizmetleri.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has significantly impacted university libraries, which serve as a supportive element for education, teaching, and scientific research in universities. This study aims to determine the state of user services in university libraries during the pandemic and to assess how these services have been impacted, as well as to determine whether this impact differs between public and foundation university libraries. The research is based on the hypotheses that “the pandemic has affected user services in university libraries,” “university libraries have had to continue some existing services as they are while making changes to the operation of some services or developing new service policies during the pandemic,” and “the changes made in existing library services have varied between public and foundation university libraries.” The study employs a case study design, which is one of the qualitative research methods. A survey form was prepared for librarians working in public and foundation university libraries. A total of 114 librarians, 57 from public universities and 57 from foundation universities, responded to the survey. The responses to the survey were organized and interpreted. Based on the data obtained from the responses, it was concluded that during the pandemic, user services in university libraries were significantly disrupted. However, it was also found that libraries made efforts to adapt to the pandemic as much as possible and produced alternative solutions to ensure the continuity of services.

Keywords: COVID-19 Pandemic, University libraries, User services, Library services, Information services.

EXTENDED ABSTRACT

It is undeniable that a global-scale event such as the COVID-19 pandemic, which has had significant impacts on various areas including health, economy, social, cultural, and education, has adversely affected the field of education and educational processes. Due to the rapid spread and form of the COVID-19 virus, educational processes in universities, as well as in all levels of educational institutions in our country, have experienced disruptions. As of March 16, 2020, all schools under the Ministry of National Education and all universities under the Higher Education Council suspended education and training for a while, and subsequently, a decision was made for all schools and higher education institutions to continue their instructional activities through distance education (Yavuz vd., 2020, s. 130-131).

The initial complete interruption of education and teaching in universities, followed by the transition to distance education system, has directly impacted university libraries and library services. During this process, university libraries have struggled to fulfill their primary function of providing information services to their users. Library users, particularly, have been unable to access information sources available in physical environments, leading to difficulties in meeting their information needs. The COVID-19 pandemic has manifested its impact globally across various domains, presenting an unforeseen and unprecedented situation. Consequently, university libraries found themselves unprepared for this situation and initially uncertain about how to respond.

As the understanding of the prolonged nature of the pandemic emerged, alternative methods were sought for the continuation of educational processes in universities. Similarly, university libraries have endeavored to explore new methods in order to sustain their services to the extent possible. While this process affected all the services provided by university libraries, it is clear that the service unit most affected is user services. The suspension of education and teaching in universities during the pandemic has led to a decrease in the number of users who can benefit from university libraries in physical settings. However, many user services such as physical lending, return, consultation, reference services, and similar others have not been available. The decrease in the number of users due to the suspension of education and the transition to distance education in universities, coupled with the necessity for libraries to restrict services due to the transmission rate and form of the COVID-19 virus, has also contributed to this situation.

This study aims to conduct a situational analysis of user services in university libraries during the COVID-19 pandemic, with the goal of determining how these services have been affected by the pandemic and whether this impact differs between state and foundation university libraries. In this research, the qualitative research method of the case study design was chosen. Within the scope of the study, a questionnaire was prepared for librarians working in state and foundation university libraries. The responses to the questionnaires were

organized, interpreted, and various findings were obtained at the conclusion of the research. A total of 114 librarians, with 57 from state university libraries and 57 from foundation university libraries, responded to the questionnaire. The reason for selecting librarians working in both state and foundation universities in equal proportions may be the possibility of differences between these libraries in terms of the regulations they are subject to, as well as their budgets, technological infrastructure, and human resources. With this consideration in mind, the aim was to determine whether these libraries have different capabilities or limitations in maintaining their existing services and developing new service models during the pandemic.

The data obtained from the research were analyzed and interpreted using the SPSS program. Based on the responses, various aspects such as the overall condition of user services during the COVID-19 pandemic, the existence of any disrupted services, and the types of changes made to the existing services were identified. The differences between foundation university libraries and state university libraries in terms of the emerging developments and changes made were examined. In light of the data obtained, it has been concluded that user services in university libraries have significantly faltered during the pandemic; however, alternative solutions have also been devised to ensure the continuity of services as much as possible. Additionally, although there was a slight variation in the changes made to services between foundation and state university libraries during this period, it has been concluded that regardless of the type of library, user services were the most affected service type during the pandemic. Although efforts were made and new practices were introduced in both types of libraries to ensure the continuation of services during the pandemic, it has been found that these practices were more prevalent in foundation university libraries.

GİRİŞ

Üniversite kütüphanelerinin temel amacı, bağlı buldukları üniversitenin öğretim elemanları ve öğrencilerinin eğitim ve öğretimle ilgili gereksinimlerini karşılamak, üniversitenin amaçları doğrultusunda araştırmalar için en iyi bilgi kaynaklarını sunmak ve araştırmacıların bu kaynaklardan yararlanabilmeleri için en uygun ortamı sunarak doğru bilgiye en verimli şekilde ulaşmalarını sağlamaktır (S. Çelik, 2000, s. 54). Üniversite kütüphanelerinin hizmetlerinin devamlılığı ve verimliliği, üniversitelerdeki bilimsel ve akademik faaliyetlerin verimliliği ve kalitesini olumlu yönde etkileyecektir. Bu nedenle, üniversite kütüphanelerinde hizmetlerin kesintisiz devamlılığının sağlanması ve hizmet kalitesinin artırılması büyük önem taşımaktadır.

COVID-19 pandemisi, küresel anlamda pek çok alanda önemli olumsuz etkilere yol açmış bir süreçtir. Eğitim ve öğretim süreçlerindeki aksaklıklar da bu etkilerden biridir. COVID-19 pandemisi sürecinde tüm dünyada eğitim öğretim büyük oranda uzaktan öğretim yolu ile yürütülmüştür. Bu süreçte eğitim kurumları, uzaktan öğretimi pandemi öncesine kıyasla daha büyük bir katılımla deneyimlemişlerdir (Polat ve Binici, 2021, s. 90).

Küresel anlamda tüm kademelerdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin aksadığı göz önüne alındığında, yükseköğretim kurumları olan üniversiteler ve onların kütüphanelerinin de pandemi sürecinden olumsuz etkilendiği şüphesizdir. COVID-19 virüsünün yayılım hızı ve hayati riskleri sebebiyle, pandemi sürecinde yükseköğretim kurumlarında fiziksel kampüs mekânlarının tamamen kapatılması ya da çeşitli önlemler dâhilinde kampüs nüfusunun azaltılarak bu mekânların kullanıma sunulması gibi uygulamalara gidilmiştir. Dolayısıyla enstitü, fakülte, kütüphane gibi eğitim faaliyetleri ve kültürel faaliyetler için elverişli alanlar sunan kampüsler, salgın sürecinde kısıtlı olarak kullanılabilmiştir (Kocabaş, 2021, s. 4).

Eğitim öğretimünün uzaktan devam ettirilmesi kararının alınması ve COVID-19 virüsünün yayılım riski sebebiyle üniversite kampüslerinin ve kütüphanelerin fiziksel mekânlarının kullanıma kapatılması veya sınırlandırılması nedenleriyle, üniversite kütüphaneleri, pandemi öncesi döneme kıyasla temel amaçları olan kütüphane hizmetlerinin devamlılığını ve verimliliğini sağlamakta zorlanmışlardır. Nitekim literatüre bakıldığında COVID-19 pandemisinin niteliği ve pandemi sürecinin yönetilmesinin zorluğu nedeniyle, üniversite kütüphanelerinin pandemi öncesi rutin işleyişlerini değiştirmek zorunda kaldıkları ve bu nedenle zorlandıkları yönünde görüşler bulunmaktadır (Rafiq vd., 2021).

Pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinde hizmetlerin devamı ve verimliliğinin sağlanamamasının farklı açılardan sebepleri vardır. Bunların başında, bu süreçte üniversitelerde eğitim öğretime önce ara verilmesi sonrasında ise uzaktan eğitime geçilmesiyle üniversite kütüphanelerinden fiziksel ortamda yararlanabilen kullanıcı sayısında bir azalma yaşanması gelmektedir. Bununla birlikte COVID-19 virüsünün hayati riskleri, bulaşma şekli ve hızı nedeniyle, kütüphanelerin T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen sosyal mesafe kurallarını (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) dikkate alarak, kullanıcıya açık fiziksel kullanım alanlarını ve özellikle kullanıcıya yönelik bazı mevcut hizmetlerini sınırlandırmak zorunda kalması da etkili olmuştur. Bu süreçte kütüphaneler, fiziksel ortamda sundukları ödünç-iade, danışma ve referans hizmetleri ve benzeri birçok yüz yüze fiziksel ortamda gerçekleşebilen kullanıcı hizmetlerini sunamamışlardır. Bu nedenle kütüphaneler, fizikî alanlarının kapatılmasına rağmen kullanıcılarının bilgi ihtiyacını karşılayabilmek için alternatif olarak farklı hizmet yöntemlerine başvurmak durumunda kalmışlardır. Bu hizmetler arasında, referans ve eğitim hizmetlerinin çevrimiçi olarak kullanıcılara sunulması, yalnızca tez, makale ve kitap bölümü gibi elektronik ortamda kullanıcıya iletilebilecek yayınların ödünç verilmesi, sosyal medya ve web sitesi aracılığıyla kullanıcılara güncel bilgi ve duyuruları iletmek gibi uygulamalar sayılabilmektedir (Connell vd, 2021). Yine bu süreçte kullanıcıların bilgi ve kaynak ihtiyacına destek olabilmek için, yeni veritabanı abonelikleri gerçekleştirilmiştir. Pandemi nedeniyle erişilemeyen basılı yayınların açığı, farklı yayınevleri aracılığı ile abonelik ve satın alma yöntemleriyle sağlanarak belli bir oranda kapatılmış, erişim sağlanan e-kitap sayısı arttırılmıştır. Bu süreçte kütüphaneler, basılı yayın bütçelerinin büyük bir kısmını e-kaynak aboneliği ve satın alımında kullanmışlardır. Pandemi sürecinde e-kaynak kullanımının yoğunluğu ve kaynak indirme oranları nedeniyle, yayıncılar da kullanım şartlarını ve kısıtlandırılmış politikalarını yeniden düzenlemeye başlamışlardır (R. Çelik, 2021b, s. 5).

Pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinde bazı hizmetler kısıtlı şekilde sürdürülebilmişken, bazı hizmetlere ise tamamen ara verilmek durumunda kalınmıştır. COVID-19 virüsünün yayılması riski sebebiyle basılı kütüphane kaynaklarının kütüphane kullanıcılarına ödünç verilmemesi, kütüphane kaynaklarının posta veya kargo yoluyla iletildiği kütüphaneler arası ödünç hizmetlerine tamamen ara verilmesi gibi uygulamalar, bu süreçte kısıtlanan hizmetlere örnek olarak gösterilebilir (Dube ve Jacobs, 2022).

Pandemi döneminde kütüphane hizmetlerinin işleyişi ve verimliliği üzerinde etkisi olan bir diğer konu ise hizmetleri sunan personelle ilgilidir. Bu süreçte, COVID-19 virüsünün yayılımını en aza indirmek amacıyla pek çok kamu ve özel kurumda çalışma şekli ve saatleri yeniden düzenlenmiştir. Konu ile ilgili T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından bir genelge hazırlanmıştır. Kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirleri içeren 26 Ağustos 2020 tarih ve 2020/11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, 26 Ağustos 2020 tarih ve 31225 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Bu genelge ile çalıştırılma biçimine bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemlerinin uygulanabileceği esası getirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020). Her ne kadar genelgede kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilse de, salgının tehlikesi göz önüne alınarak, benzer uygulamaların özel kurum ve kuruluşlar için de gerçekleştirildiği görülmüştür. Dolayısıyla personelin çalışma şekli ile ilgili düzenlemeler, yalnızca devlet üniversitesi kütüphanesi personelini değil vakıf üniversitesi kütüphanesi personelini de kapsamıştır.

Pandemi sürecinde kütüphane personelinin çalışma şekillerinde esnek çalışma, uzaktan çalışma, çalışma saatlerinin kısaltılması gibi değişiklikler yapılması, pandemi öncesine kıyasla mevcut hizmetlerin daha az personelle yürütülmeye çalışılmasını gerektirmiştir. Bununla birlikte COVID-19 virüsünün yayılım hızı, hastalığa yakalandıktan sonraki karantina ve iyileşme süresi, -iyileşme sürecinden sonra insan vücudunda uzun süre kendisini gösteren etkileri sebebiyle- mevcut personelin çalışma verimliliğinin -ve dolayısıyla sunulan hizmetlerin verimliliğinin de- azaldığı düşünülmektedir. Bu hususlar, kütüphane içerisinde hizmet veren tüm birimler ve kütüphane personeli için geçerlidir. Ancak bu çalışmada, bu hususlar kütüphaneciler açısından incelenecektir.

1. Literatür Değerlendirmesi

COVID-19 pandemisi, başta sağlık olmak üzere, ekonomi, sosyal ve kültürel faaliyetler, eğitim gibi pek çok alanda etkisini göstermiş bir süreç olduğu için, genel bir literatür taraması yapıldığında, COVID-19 pandemi sürecinin etkileriyle ilgili birçok akademik çalışma yapıldığı görülmüştür. Bu araştırmanın hazırlanması için ağırlıklı olarak doğrudan COVID-19 pandemisinin üniversite kütüphaneleri ve onların kullanıcı hizmetleri üzerindeki etkilerine dair bir literatür taraması yapılsa da COVID-19 pandemisinin özellikleri, süreç içerisinde ülke çapında eğitim öğretim süreçlerini etkileyecek şekilde alınan kararlar ve benzeri hususların da üniversite kütüphanelerini ve onların hizmetlerini etkilediği göz önüne alınarak, bu hususlar ile ilgili de literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, üniversiteleri ve dolayısıyla üniversite kütüphanelerini de etkileyecek olan, ülke genelinde eğitim-öğretim faaliyetlerine uzaktan öğretim yolu ile devam edilmesi ile ilgili kararlara yer verilen ve süreçle ilgili bilgiler içeren “Salgın sürecinde Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının acil uzaktan öğretim uygulamalarının incelenmesi” (Yavuz vd., 2020) isimli makaleye ulaşılmıştır. Bununla birlikte pandemi sürecinde T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen sosyal mesafe kurallarını içeren “Sosyal mesafe” maddesine ulaşılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) ve T.C. Resmî Gazete’de yayımlanan ve kamu kurum ve kuruluşları çalışanlarının çalışma şekillerinde yapılan değişiklikleri içeren kararlara ulaşılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020).

Doğrudan pandemi sürecinin üniversite kütüphaneleri üzerindeki etkisi ve bu süreçte üniversite kütüphanelerinin sundukları hizmetler ile ilgili literatür taraması yapıldığında, ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu Derneği) ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi iş birliği ile hazırlanan “COVID-19 pandemi sonrası üniversite kütüphanelerinin yeniden hizmete açılması rehberi” ile karşılaşılmıştır (ANKOS ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 2020). Bu rehberde, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin, bağlı buldukları üniversitelerin uyguladığı COVID-19 önlem planları dâhilinde yaptıkları hazırlıklar ve aldıkları önlemlerden bahsedilmektedir. Rehberin, pandemi

sürecinde üniversite kütüphanelerinin mevcut koşullarda hizmetlerini nasıl devam ettirdiklerini ortaya koymasını, aynı zamanda alınabilecek önlemler konusunda kütüphanelere rehberlik etmesi açısından önemli olduğu düşünölmektedir.

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bir diğer çalışma ise “COVID-19 ve üniversite kütüphanelerinin Twitter kullanımı” isimli makaledir (Biçen Aras ve Bezirci, 2022). Çalışmada, COVID-19 salgınının etkisine ve sosyal medya kullanımının üniversite kütüphane hizmetleri açısından önemi ve etkisine değinilmiştir. Ayrıca dünyadan ve Türkiye’den üniversite kütüphaneleri örnekleri seçilerek, bu kütüphanelerin salgının başlangıcından itibaren ortaya çıkan kriz karşısında kütüphane hizmetleri için sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve bu süreçte sosyal medyanın kütüphane hizmetleri açısından etkisi analiz edilmiştir. Çalışmaya göre, bilgi teknolojilerinin zaman içerisinde gelişmesiyle kütüphaneler, kullanıcılarına çağın gerektirdiği şekilde ve kullanıcıların beklentileri doğrultusunda yeni hizmetler sunmaya başlamıştır. Sosyal medya da sunulan bu hizmetleri duyurma, kütüphane kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının anlaşılmasını sağlama ve kütüphanecilerle kullanıcılar arasındaki iletişimi kolaylaştırma konularında üniversite kütüphanelerine fayda sağlamıştır (Biçen Aras ve Bezirci, 2022, s. 9).

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bir diğer çalışma ise “Krizler fırsat yaratır mı? COVID-19 sürecinde akademik kütüphaneler, yenilenmiş bir vizyon: “MEF Üniversitesi kütüphanesi” isimli makaledir (Biçen Aras vd., 2021). Makalede, kütüphanecilerin salgın, afet gibi durumlarda sorun ve zorluklarla nasıl başa çıkabilecekleri ve dijital teknolojinin kullanımı ile hizmetlerini çeşitlendirerek nasıl yürütebilecekleri, MEF Üniversitesi Kütüphanesindeki uygulamalar üzerinden örnek verilerek anlatılmıştır. Salgın sonrası yeni normal süreçte kütüphanelerin karşılaşacağı sorunlar, alınması gereken tedbirler, teknolojinin etkisiyle kütüphane uygulamalarındaki değişimler, edinilen tecrübelerle bilgi ve teknoloji okuryazarlığı kullanılarak krizlerin fırsatlara dönüştürölmesi konusunda yol gösterici örneklere yer verilmiştir (Biçen Aras vd., 2021, s. 234-235).

Ulaşılan bir diğer çalışma, doğrudan pandemi dönemi ile ilgili olmamasına rağmen, çalışmanın konusunun bir parçasını olan kullanıcı hizmetlerini ve üniversite kütüphanelerinde kullanıcılara elektronik ortamda sunulan kullanıcı hizmetlerini ele alan “Kütüphane ve bilgi merkezlerinde elektronik ortamda verilen hizmetler ve teknoloji yönetimi” başlıklı, kitap bölümü olarak yayınlanmış çalışmadır (Kaya, 2021). Pandemi sürecinde üniversitelerde uzaktan eğitime geçilmesi ve COVID-19 virüsünün hayati riskleri ve bulaşma riski nedeniyle kütüphanelerin fiziksel kullanım alanlarının kullanıcıya kısıtlandığı düşünöldüğünde, bu süreçte hizmetlerin elektronik ortamda sürdürölmesinin önem kazandığı söylenebilir. Elektronik ortamda sunulan kütüphane hizmetlerini ele alması bakımından, bu çalışmanın önemli olduğu düşünölmektedir. Ulaşılan bir diğer çalışma olan “Üniversite kütüphaneleri özelinde pandemi sonrası değişen dünyada bilgi merkezi yönetimi ve organizasyonu” başlıklı makale ise (Akbatürk Çanak, 2021), kütüphane hizmetlerinin elektronik ortamda sunulmasının önemini vurgulaması açısından bu çalışmayla benzerlik göstermekle birlikte, konuyu pandemi süreci özelinde değerlendirmesi ve uzaktan eğitim sürecinde kütüphanelerin kullanıcılarına dijital bilgiyi sunmasının öneminden bahsetmesi açısından farklılık göstermektedir. Çalışmanın, ele aldığı konular yönüyle araştırmaya katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Konu ile ilgili ulaşılan diğer önemli kaynaklar ise “MEF Kütüphanesinde pandemi süreci ve sonrasında: “Yeni normal”de kütüphanelerin rolü: Akademik kütüphaneler özelinde bir değerlendirme” ve “COVID-19 döneminin olmazsa olmazını yeni normalin vazgeçilmezini: “E-kaynaklar” (R. Çelik, 2021a; 2021b) isimli seminer ve çalıştay sunumlarıdır. Her iki kaynağın da akademik kütüphanelerin pandemi sürecinde hizmetlerini nasıl devam ettirdikleri ve pandemi dönemi ortaya çıkan “yeni normal” kavramından hareketle, pandemi sonrası dönemlerde de bilgi hizmetlerini daha kesintisiz olarak elektronik ortamda sunulması konusunda yol gösterici niteliğinde olduğu düşünölmektedir.

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bir diğer çalışma, “Pandemi sürecinde sosyal ağlarda üniversite kütüphanesi hizmetleri” isimli tez çalışmasıdır (İyisan, 2022). Çalışmada, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinde hizmetlerin genel olarak nasıl etkilendiği incelenmekle birlikte, aynı zamanda kütüphanelerin kullanıcılarına sosyal ağlarda hizmetlerini nasıl sunduğu konusu ele alınmıştır. Bu konuların,

pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinde yürütülen kullanıcı hizmetleri kapsamında olması sebebiyle, çalışmanın bu araştırma için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ulaşılan bir diğer çalışma, “Yeni Koronavirüs (COVID-19) sürecinde Türkiye’de üniversite kütüphaneleri” başlıklı makaledir (Çimen vd, 2020). Çalışma ile pandemi nedeniyle binalarını kapatarak yüz yüze kullanıcı hizmetlerine ara vermek ya da hizmetlerini askıya almak durumunda kalan üniversite kütüphaneleri tespit edilmiş, hizmetlerine devam edenlerin hizmetlerini hangi koşullarda, hangi sürelerle sunduğu belirlenmiştir. Çalışmanın, ele aldığı konu itibariyle “COVID-19 Pandemi Sürecinin Üniversite Kütüphanelerinde Kullanıcı Hizmetlerine Etkisi: Devlet Üniversitesi Kütüphaneleri ve Vakıf Üniversitesi Kütüphaneleri Açısından Bir Karşılaştırma” isimli bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili ulaşılan bir diğer çalışma “COVID-19 pandemic process experience of Izmir Kâtip Celebi University library through key statistics” isimli makaledir (Polat ve Akkaya, 2021). Çalışmada, İzmir Kâtip Celebi Üniversitesi Kütüphanesi örneğinden yola çıkılarak, ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinin pandemi süreci ve ortaya çıkan yeni koşullardan nasıl etkilendiği, “yeni normal” olarak adlandırılan süreçte kütüphane hizmetlerinin ne ölçüde bu sürece uyum sağlayacağı gibi konular ele alınmıştır. Ele aldığı konular itibariyle, çalışmanın bu araştırma için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili yurt dışındaki literatür araştırıldığında ise “The impact of COVID-19 on the use of academic library resources” (Connell vd., 2021) isimli bir çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmada, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin genel durumundan ve kütüphanelerin bu süreci nasıl yönettiğinden bahsedildiği görülmektedir. Çalışmaya göre, pandemi sürecinde eğitim öğretim sürecine ara verilmesine ve üniversite kampüslerinin ve kütüphanelerinin fizikî alanlarının kapatılmasına rağmen, üniversite kütüphaneleri yine de kullanıcılarına hizmet sunmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalara örnek olarak ise referans ve eğitim hizmetlerini dijital platformlar aracılığıyla uzaktan sürdürmeye devam ettirmeleri gösterilmiştir. Yine aynı çalışmaya göre, kütüphane uygulamalarındaki değişikliklerden bahsedilmiş, bunlar arasında en belirgin olanın basılı kaynak kullanımından elektronik kaynak kullanımına doğru bir kayma yaşanması olduğu ifade edilmiştir. Elektronik kaynak kullanımının artmasının ise pandemi sürecinde uzaktan eğitim görmekte olan öğrenciler için oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak da kullanıcıların fiziksel ortamdaki kütüphane kaynaklarına ulaşamamaları sebebiyle elektronik ders kaynaklarına daha fazla ihtiyaç duymaları gösterilmiştir. Ele aldığı bu hususlardan dolayı çalışmanın, COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür taraması sırasında karşılaşılan bir diğer kaynak, Martzoukou (2020) tarafından kaleme alınan “Academic libraries in COVID-19: A renewed mission for digital literacy” başlıklı makaledir. Çalışmada, ağırlıklı olarak pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerindeki dijital dönüşüm incelenmiştir. Pandemi öncesi dönemde, üniversiteler arasında öğretim, burs, araştırma ve işbirlikçi faaliyetlerde teknoloji ve çevrimiçi araçların yaygın olarak kullanıldığı ve çevrimiçi öğretimin dünya çapındaki üniversiteler için yeni bir alan olmadığı vurgulanmıştır. Üniversitelerin ve kütüphanelerinin pandemi öncesinde de çeşitli çevrimiçi kaynak ve etkinlikler sağlamak için çalışmalar yaptığı belirtilmiştir. Ancak, pandemi koşulları ve uzaktan öğretimin zorunlu hale gelmesiyle birlikte dijital dönüşüm çalışmalarının öneminin arttığı ve yaygınlaştığı ifade edilmiştir. Pandemi öncesinde başlayan bu akademik dijital dönüşümün, akademik kütüphaneler için de paralel bir dijital dönüşümü beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Akademik kütüphanelerin, esnek çevrimiçi öğrenim kaynaklarının, çevrimiçi hizmetlerin ve eğitimlerin sağlanmasında öncü olduğu, çevrimiçi kurslar ile e-danışmanlık yöntemleriyle kullanıcıların bilgi ve dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bu nedenle, pandemi öncesinde dünya genelinde üniversitelerin ve kütüphanelerinin öğrenci ve personeli çevrimiçi destekleyen alanlarda çalıştığı, pandemi sürecinde bu uygulamaların yaygınlığında gözle görülür bir artış olduğu ancak pandemi öncesine göre büyük ölçüde bir farkın bulunmadığı değerlendirilmiştir.

Konu ile ilgili ulaşılan bir diğer çalışma ise “Library collections and services during COVID-19: Qatar National Library experience” isimli makaledir (Medawar ve Tabet, 2020). Çalışmada, dünya genelinde kütüphanelerin pandemiden en çok etkilenen yerlerden biri olduğu, pandemi sürecinin kütüphanelerin fiziki mekânlarının kısıtlanmasına ve kütüphane etkinliklerinin aksamasına neden olduğu, ödünç alma

hizmetleri başta olmak üzere tüm kütüphane hizmetlerini olumsuz yönde etkilediği gibi hususlar belirtilmiştir. Çalışmaya göre, pandemi sürecinde kütüphanelere ve kütüphane hizmetlerine fiziksel ortamda erişilememesi nedeniyle, üniversite kütüphaneleri kullanıcılarının bilgi, eğitim ve danışma hizmeti ihtiyaçlarına cevap verebilmek için, çevrim içi ortamda kapsamlı şekilde destek sağlamaya önem vermişlerdir. Bu süreçte hizmetlerin dijital ortamda sunulmaya başlanması önem kazanmakla birlikte, bu hizmetlerin etkin şekilde devam ettirilebilmesi için kapsamlı bir dijital platform kullanılması ve kütüphanenin elektronik portalının hem içerik hem de alt yapı olarak güçlendirilmesi konuları kütüphaneler açısından önemli hale gelmiştir. Çalışmada, her ne kadar pandemi öncesinde dünya genelinde kütüphaneler dijital ortamda hizmetler sunmaya başlamış olsalar da, kütüphanelerin pandemi sürecindeki gibi tamamen dijital ortamda ve kısa sürede hizmet vermeye başlayabilecek şekilde hazırlıklı olmadıkları belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada, pandemi sürecini iyi yönetebilmek için kütüphanelerin, birçok dijital platformu deneyimleyerek kendileri için en iyi yazılım veya dijital platforma karar vermeye çalıştıkları ifade edilmiştir. Çalışmanın kütüphanelerin kullanıcı hizmetleri ile ilgili ele aldığı bu hususlar açısından, COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili bir başka çalışma ise “University libraries response to COVID-19 pandemic: A developing country perspective” isimli makaledir (Rafiq vd., 2021). Çalışmada, COVID-19 pandemisinin küresel ölçekte tüm sektörleri olumsuz etkilediği, bu durumun tüm akademik kurumların ve kütüphanelerin kapatılmasına neden olduğu ve eğitim faaliyetlerine ara verilmesinin, akademik kütüphanelerin faaliyetlerini de olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Bu süreçte, üniversitelerdeki çevrimiçi dersleri desteklemek amacıyla, üniversite kütüphanelerinin dijital koleksiyonlar aracılığıyla kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için çaba gösterdiği, bunun için çevrimiçi referans hizmetlerinin gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Çevrimiçi referans hizmetlerinin sağlanması yeni bir kavram olmamasına rağmen, pandemiden önce nispeten daha az kullanılan bir hizmet türü olduğu belirtilmiş, bunun nedeninin pandemi sürecinde kütüphanelerin fiziksel olarak ziyaret edilemeyeşi olarak gösterilmiştir.

Aynı çalışmada, pandemi sürecinde ortaya çıkan bilgi ihtiyacını karşılamak için, birçok akademik yayıncının bazı kaynakları için açık erişim sağladığı ve böylelikle bilgiye ulaştırma konusunda önemli bir toplumsal rol üstlendiği belirtilmiştir. Çalışma kapsamında, çeşitli üniversitelerin kullanıcılarına yönelik anketler yapıldığı belirtilmiş ve elde edilen veriler ışığında, kütüphane kullanıcılarının en çok dijital kütüphane kaynaklarını, kampüs dışı erişim uygulamalarını, elektronik belge ve tez teslim hizmetlerini ve açık erişim kaynaklarını yararlı bulduğu sonuçlarına ulaşıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca hibrit yani basılı ve dijital kaynakların bir arada bulunduğu koleksiyonlara sahip olan kütüphanelerin COVID-19 krizine daha iyi yanıt verdiği belirtilmiştir. Ele aldığı bu hususlar itibariyle çalışmanın COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bir diğer çalışma, “Remote work in library technical services: Connecting historical perspectives to realities of the developing COVID-19 pandemic” isimli makaledir (Craft, 2020). Çalışmada pandemi sürecinde kütüphanecilerin uzaktan çalışması konusu ele alınmış, ağırlıklı olarak ise teknik hizmetlere bağlı görevlerin uzaktan yürütülmesi konusuna yer verilmiştir. Bahsedilen çalışmanın, COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırma için katkı sağlayacağı düşünülen kısımlarının ise genel olarak kütüphane hizmetlerinde uzaktan çalışmanın yeni bir kavram olmadığını, tarihsel süreçte de kütüphane hizmetlerinin uzaktan sürdürüldüğünü ancak COVID-19 pandemisiyle birlikte ulusal ve küresel koşulların hızla değişen doğası nedeniyle, uzaktan çalışmanın yaygınlaştığını belirten bölümleri olduğu düşünülmektedir. Pandemi sürecinin getirdiği koşullar sebebiyle bu dönemde kullanıcı hizmetlerinin de uzaktan ve elektronik ortamda sürdürüldüğü dikkate alındığında, çalışmanın bu yönüyle COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada, başarılı bir uzaktan çalışma için donanım, yazılım ve İnternet bağlantısı dâhil olmak üzere teknoloji erişiminin kritik öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, kütüphanelerin fiziksel ortamlarında, genellikle personelin işlerini tamamlamasını destekleyecek nitelikte teknolojilere erişim konusunda kurumsal düzenlemeler ve kontroller olsa da uzaktan hizmet sunma durumlarında,

üniversitelerin kurumsal İnternet bağlantısı, diğer teknolojilerin kullanılabilirliği ve çalışma alanı koşulları üzerindeki kontrolünü büyük ölçüde azaltacağı belirtilmiştir. Burada kontrol olarak bahsi geçen konu, teknolojik alt yapının verimli çalışması ve teknik aksaklıklara karşı yapılan kontrollerdir. Pandemi döneminde birçok kullanıcı hizmetinin dijital ortamda ve kimi zaman personelin evden çalışması ile sürdürüldüğü göz önüne alındığında, çalışmanın ele aldığı hususlar itibariyle, COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bir başka çalışma ise “Innovation during crisis: Exploring reaction of Swedish university libraries to COVID-19” isimli makaledir (Temiz ve Salelkar, 2020). Çalışmada, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin, fiziksel ortamda sundukları hizmetlerini durdurduklarında, dijital iletişimlerini ve iş birliklerini güçlendirdikleri, yenilikçi ve yaratıcı birtakım faaliyetlerle kullanıcılarına hizmet sunmaya başladıkları belirtilmiştir. Birçok üniversite kütüphanesinin bu süreçte web sitelerini gözden geçirerek kullanıcılarına güncel bilgi ve duyuruları sunmaya çalıştıkları, başta COVID-19 ile ilgili olmak üzere yeni kaynakları ve makaleleri sunmaya çalıştıkları, bu konuda kütüphaneler ve yayınevlerinin de iş birliğinde bulunduğu ifade edilmiştir. Ele aldığı hususlar açısından, bahsedilen çalışmanın COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konuyla ilgili ulaşılan bir diğer çalışma “Role of electronic resources (e-resources) in research amidst COVID-19 Pandemic: An analysis in the context of Assam” (Borah vd., 2020) isimli makaledir. Çalışmada, pandemi sürecinde yapılan araştırmalarda elektronik kaynakların rolü incelenmiştir. Çalışmada, e-kaynakların COVID-19 küresel krizi öncesinde de araştırmacılar için önemli bir veri kaynağı olduğu ancak COVID-19 pandemi süreci döneminde önemini daha fazla hissedildiği ifade edilmiştir. Ayrıca e-kaynakların araştırmacıların çalışmalarını büyük ölçüde kolaylaştırdığı ve pandemi sürecinde e-kaynak kullanımında bir artış olduğunun gözlemlendiği ifade edilmiştir. Bahsedilen çalışmanın, pandemi sürecinde araştırmacıların kaynak tercihini ve bu süreçte elektronik kaynakların artan önemini göstermesi açısından önemli olduğu, vermiş olduğu bu bilgiler yönüyle de COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerine etkisini inceleyen bu araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili karşılaşılan bir başka çalışma ise “Rethinking library and information services amidst virulent COVID-19 global pandemic” isimli makaledir (Adesina vd., 2022). Çalışmada, belirtilen önceki çalışmalarla benzer olarak, pandemi sürecinde kütüphanelerin kullanıcılarına dijital ortamda sundukları hizmetlerden bahsedilmiştir. Kütüphanelerin pandemi sürecinde telefon, sosyal medya, kütüphaneye ait web siteleri gibi platformlar aracılığıyla kullanıcılarıyla irtibat halinde oldukları belirtilmiştir. Ayrıca dijital ortamda kullanıcıların kütüphanecilere soru sorabileceği uygulamalar kullanıldığı, temassız olarak ödünç verme hizmetlerini sunduklarından bahsedilmiştir. Bununla birlikte kütüphanelerin toplumdaki değişimlere ve kullanıcıların beklentilerine paralel olarak tepki vermek ve kendilerini geliştirmek zorunda olduğu vurgulanmış, COVID-19 pandemisinin bu konunun önemini daha da ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Bahsi geçen çalışmanın, pandemi sürecinde kütüphanelerin kullanıcı hizmetlerine dair vermiş olduğu bilgiler açısından bu araştırma için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bu araştırma ile COVID-19 pandemisi sürecinde üniversite kütüphanelerindeki kullanıcı hizmetlerine ait bir durum tespiti yapılarak, bu hizmetlerin pandemi sürecinden ne şekilde etkilendiğinin ve bu etkinin devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri açısından farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma ile COVID-19 örneğinden hareketle, üniversite kütüphanelerinin böylesi beklenmedik şekilde gelişen ve uzun süreli olabilecek olağan dışı süreçlerle karşılaşma ihtimallerine karşı, kullanıcılarına sundukları hizmetler konusunda mümkün olduğunca az aksaklık yaşamaları ve kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşılayabilmeleri için üniversite kütüphanelerine çözüm önerileri sunulacaktır. Üniversite kütüphanelerinin temel amacının kullanıcılarının bilgi ihtiyacını etkin şekilde karşılamak ve bilimsel araştırma ve eğitim-öğretim faaliyetlerini desteklemek olduğu göz önüne alındığında, araştırmanın

üniversite kütüphanelerinin daha etkin bir kullanıcı hizmeti sunabilmesine katkı sunacak olması açısından önemli olduğu düşünölmektedir. Bununla birlikte konunun devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerindeki kütüphaneler arasında yaşanan farklılıklar ve benzerlikler açısından incelenmesinin de önemli olduğu düşünölmektedir. Devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasındaki yapısal farklılıklar, genel olarak kütüphane hizmetlerinin nasıl organize edildiğini de etkileyeceğinden, pandemi sürecindeki kullanıcı hizmetleri deneyimlerini anlamak için yine bu benzerlikler ve farklılıkların göz önüne alınmasının faydalı olacağı düşünölmektedir. Ayrıca devlet ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinin pandemiye yanıt verme stratejilerini ve bu süreçte gerçekleştirdikleri uygulamaları değerlendirerek, gelecekteki benzer kriz durumlarında daha etkili müdahaleler için bir temel oluşturması açısından bu farkın incelenmesinin yararlı olacağı düşünölmektedir.

Araştırma, “pandemi süreci üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini etkilemiştir”, “üniversite kütüphaneleri, pandemide mevcut bazı hizmetlerini aynı şekilde devam ettirebilirken, bazı hizmetlerinin işleyişinde ise değişiklikler yapmak veya yeni hizmet politikaları geliştirmek durumunda kalmıştır” ve “mevcut kütüphane hizmetlerinde yapılan değişiklikler devlet ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri arasında farklılık göstermiştir” hipotezlerinden hareketle hazırlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay deseni tercih edilmiştir. Durum çalışması olarak da bilinen örnek olay deseni, araştırmalarda bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, olaya ilişkin açıklamalar getirmek ve olayı değerlendirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2016, s. 22). Örnek olay desenin bilgiyi toplama, toplanan bilgileri organize etme, yorumlama ve araştırmanın sonucunda bulgulara ulaşma gibi basamakları içeren sistematik bir desen türü olması sebebiyle (Akar Vural ve Cenkseven Önder, 2005, s. 127) bu çalışmada kullanılması tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında devlet ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinde görev yapan kütüphanecilere yönelik bir görüş formu hazırlanmıştır. 6 adet devlet, 6 adet de vakıf üniversitesi kütüphanesi seçilerek, bu kütüphanelerde görev yapmakta olan tüm kütüphanecilerden görüş formunu yanıtlamaları istenmiştir. Bu üniversite kütüphanelerinin seçiminde, kütüphanelerin bağlı buldukları üniversitelerin Türkiye’deki diğer üniversitelere kıyasla daha köklü, daha çok tercih edilen ve kampüs nüfusunun nispeten daha yoğun olduğu üniversiteler olması kriterleri göz önüne alınmıştır. Daha köklü ve daha çok tercih edilen üniversitelerin kütüphanelerinin, kullanıcı sayısı ve kütüphane hizmeti yönünden daha zengin olacağı ve böylelikle araştırmaya katkı sağlayabilecek daha çok veriye ulaşılabileceği düşünölmüştür. Bununla birlikte daha fazla yanıt elde edebilmek için, kütüphanelerin görev yapmakta olan kütüphaneci sayıları da dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, devlet üniversitesi kütüphaneleri olarak; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi ve Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi tercih edilmiştir. Vakıf üniversitesi kütüphaneleri olarak ise; Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, Koç Üniversitesi Kütüphanesi, Yeditepe Üniversitesi Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi ve İbn Haldun Üniversitesi Kütüphanesi tercih edilmiştir.

Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı’nın 27.11.2023 tarihli ve 11 sayılı toplantısı sonucunda alınan, 12.12.2023 tarihli ve 2298683 sayılı resmi yazıyla bildirilen etik açıdan uygunluk kararı doğrultusunda hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan görüş formu, e-posta yoluyla gönderilen çevrimiçi (online) bir bağlantı aracılığıyla kütüphanecilere sunulmuştur. Sunulan görüş formuna ait veriler, 08.12.2023-29.12.2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

Araştırmanın evreni, görüş formunun ulaştırıldığı 240 kütüphaneciden, örnekleme ise bu forma yanıt veren 114 kütüphaneciden oluşmaktadır. Örnekleme oluşturan 114 kişinin ise 57’si devlet üniversitelerinde görev yapan kütüphanecilerden, diğer 57’si ise vakıf üniversitelerinde görev yapan kütüphanecilerden oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini oluşturan her iki kütüphane türünden de eşit sayıda katılımcının cevap vermesi amaçlanmıştır. Bu nedenle her iki gruptan gelen yanıt sayısı eşitlendiğinde, görüş formu yanıtı kapatılmıştır. Devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerden eşit sayıda katılımcı seçilmesinin nedeni, katılımcı sayısından bağımsız olarak, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin karşılaştıkları durumların vakıf üniversitesi ve devlet üniversitesi kütüphaneleri arasındaki farklılıklar

açısından değerlendirilmek istenmesidir. Her iki kütüphane türünün gerek bağlı buldukları mevzuat gerekse sahip oldukları bütçe, teknolojik altyapı ve insan kaynakları gibi unsurları açısından birbirlerinden farklı olmaları ihtimali düşünülerek, yalnızca bu unsurların yanıtlara etkisi incelenmek istenmiştir. Bu düşünceden hareketle, her iki kütüphane türünün, pandemi sürecinde mevcut hizmetlerini devam ettirebilme ve yeni hizmet modelleri geliştirebilme konusunda birbirlerinden farklı imkânlarla veya imkânsızlıklara sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda görüş formlarına verilen yanıtlar organize edilmiş, elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Verilen yanıtlardan hareketle, COVID-19 pandemisi sürecinde kullanıcı hizmetlerinin genel durumu, aksayan bir hizmetin olup olmadığı, sunulan mevcut hizmetlerle ilgili ne tür değişikliklere gidildiği gibi hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak elde edilen bulgulardan hareketle, gelecek süreçler için kütüphanelere bazı önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada kullanılmış olan veriler, COVID-19 pandemisi sürecindeki tüm kütüphane hizmetlerini ele alan bir doktora tezi kapsamında toplanmıştır. Bu nedenle araştırma soruları yalnızca kullanıcı hizmetlerine değil, genel olarak tüm kütüphane hizmetlerine yönelik hazırlanmış ve bu yönde veriler elde edilmiştir. Ancak bu çalışmada, konu kullanıcı hizmetleri açısından değerlendirileceğinden araştırma verilerinin yalnızca kullanıcı hizmetlerini ilgilendiren bölümlerine ve kullanıcı hizmeti sunan kütüphanecilerin verdiği yanıtlara yer verilmiştir.

3. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında, kütüphanecilerin görüş formuna vermiş oldukları yanıtlar analiz edildikten sonra elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Görüş formunda kütüphanecilere yöneltilen her bir soruya verilen yanıtlar, aşağıda tablolar halinde ve sırayla sunulmuştur. Her bir tablonun altında, tablonun içeriği ve analiz edilen verilerin açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 1: Görev Yapılan Üniversite Kütüphanesinin Türü

	Katılımcı sayısı	Yüzde (%)	Genel yüzde (%)	Toplam yüzde (%)
Devlet üniversitesi kütüphanesi	57	50,0%	50,0%	50,0%
Vakıf üniversitesi kütüphanesi	57	50,0%	50,0%	100,0%
Toplam	114	100,0	100,0	

Araştırma kapsamında, vakıf üniversitesi ve devlet üniversitesi kütüphanelerinde görev yapan eşit sayıda kütüphaneciye görüş formu sunulmuştur. Her iki kütüphane türünde de 57 kütüphaneci olmak üzere, toplam 114 kütüphaneci formu yanıtlamıştır. Yanıt verecek olan kütüphaneci sayısının her iki kütüphane türünde eşit sayıda tutulmaya çalışılmasının nedeni, verilen yanıtlar değerlendirilirken, yanıtların kişi sayısından bağımsız, yalnızca vakıf ve devlet üniversitesi kütüphanesine göre dağılımının baz alınarak değerlendirilmek istenmesidir.

Tablo 2: Hizmet Birimi

Hizmet birimi	Katılımcı sayısı	Yüzde (%)	Genel yüzde (%)	Toplam yüzde (%)
Teknik hizmetler	58	50,9%	50,9%	50,9%
Kullanıcı hizmetleri	56	49,1%	49,1%	100,0%
Toplam	114	100,0%	100,0%	

Görüş formunu yanıtlayan kütüphanecilerden 58'i teknik hizmetler, 56'sı ise kullanıcı hizmetleri biriminde görev yapmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, çalışmada kullanılan araştırma verileri temelde bir doktora tezi kapsamında toplanmış olduğu için, araştırma soruları tüm kütüphane hizmetlerine yönelik hazırlanmıştır. Bu nedenle görüş formuna yanıt veren 114 katılımcı içerisinde teknik hizmetler biriminde görev yapan kütüphaneciler de yer almaktadır. Tüm katılımcıların hizmet birimine göre dağılımını göstermesi açısından, yukarıdaki tabloda (Tablo 2) teknik hizmetler biriminde görev yapan kütüphanecilerin sayısına da yer verilmiştir. Ancak bu çalışmanın konusu göz önüne alınarak, temel olarak kullanıcı hizmetlerinde görev yapan kütüphanecilerin yanıtları esas alınacaktır. Bununla birlikte çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer alan verilerde de görüleceği üzere, kullanıcı hizmetleri ile ilgili bazı sorulara verilen yanıt sayısının, ana hizmet birimi kullanıcı hizmetleri olan katılımcı sayısından fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeninin ise ana hizmet birimleri teknik hizmetler olmasına rağmen, bazı kütüphanecilerin -personel yetersizliği ya da yürütülen görevlerin başka görevlerle de ilişkili olabilme ihtimali gibi sebeplerle- kullanıcı hizmetlerine ait bazı görevleri de üstlenmiş olmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, tabloda (Tablo 2) teknik hizmetler biriminde görevli katılımcı sayısının da verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Hizmet yaptıkları birime kullanıcı hizmetleri yanıtını veren kütüphaneciler için, kullanıcı hizmetlerine bağlı hangi görevi yaptıklarını belirtecekleri bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Kullanıcı Hizmetlerine Bağlı Yürütülen Görevler

	Geçerli veri		Kayıp veri		Toplam	Toplam yüzde (%)
	Yanıt sayısı	Yüzde (%)	Eksik veri	Yüzde (%)		
Kullanıcı hizmetlerine bağlı görev yürüttüğünü belirtenler	66	57,9%	48	42,1%	114	100,0%

Araştırmanın başında, görev yaptıkları birimin kullanıcı hizmetleri olduğunu belirten 56 kişi olmasına rağmen, kullanıcı hizmetlerinde hangi görevi üstlendiklerinin sorulduğu bir sonraki soruya yanıt veren ve görevlerini belirten kişi sayısının 66 olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin, ana hizmet birimi kullanıcı hizmeti olmayan ancak gerek personel yetersizliği gerekse yürütülen bir görevin başka görevlerle de ilişkili olabilme ihtimali sebebiyle, teknik hizmetler biriminde görev yapan ancak kullanıcı hizmetlerine ait göreve de sahip olan bazı kütüphanecilerin de soruya yanıt vermesi olduğu düşünülmektedir. Soruya yanıt veren kütüphanecilerin, kullanıcı hizmetlerine bağlı yürütmüş oldukları görevlere ise Tablo 4'te yer verilmiştir.

Kullanıcı hizmetleri biriminde görev yapan kütüphanecilere, hangi görevleri yürütmekte oldukları sorulmuştur. Bu soru kapsamında kütüphanecilere birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Birden fazla seçeneği yanıtlayabilecek şekilde soru yöneltilmesinin nedeni, bir kütüphanecinin birden fazla görevi yürütebiliyor olma ihtimalidir. Kullanıcı hizmetleri biriminde görev yaptığını belirten 66 kişi olmasına rağmen, kullanıcı hizmetlerinde yürütülen görevlere yönelik soruya verilen toplam yanıt sayısının -Tablo 4'te de görüldüğü gibi- daha fazla olmasının nedeninin de bazı kütüphanecilerin birden fazla göreve sahip olmalarından ve bu nedenle birden fazla yanıt işaretlemelerinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Soru kapsamında kullanıcılara seçenek olarak ödünç-iade hizmetleri, danışma hizmetleri, e-kaynaklar ve referans hizmetleri ve kurumsal akademik arşiv maddeleri sunulmuş, varsa diğer görevlerini, sunulan açık uçlu "diğer" seçeneğinde belirtmeleri istenmiştir. Tablo 4'de görünen ve kullanıcı hizmetlerine ait olmayan kataloglama, büro memurluğu, dergi süreçlerinin yönetilmesi gibi kullanıcı hizmeti olmayan hizmetlerin ek olarak belirtilmesinin de yine yukarıda belirtilen sebepten dolayı olduğu düşünülmektedir.

Kütüphanecilere, COVID-19 pandemi sürecinde, kütüphanelerinin sundukları mevcut hizmetlerde değişikliğe gidilip gidilmediği sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Pandemi Sürecinde, Kütüphanenizin Sunduğu Hizmetlerde Değişikliğe Gidildi mi?

Tablo 4: Kullanıcı Hizmetlerine Bağlı Yürütülen Görevler

Kullanıcı hizmetlerine bağlı görevler	Yanıtlar		Toplam yüzde (%)
	Yanıt sayısı	Yüzde (%)	
Ödünç-iade hizmetleri	34	23,8%	51,5%
Danışma hizmetleri	39	27,3%	59,1%
E-kaynaklar ve referans hizmetleri	34	23,8%	51,5%
Kurumsal akademik arşiv	19	13,3%	28,8%
Sürelî yayınlar	1	0,7%	1,5%
Elektronik kaynaklar	1	0,7%	1,5%
Kütüphane sorumlusu	1	0,7%	1,5%
Erişilebilirlik birimi (engelli bireylere bilgi-belge hizmeti sunan birim)	1	0,7%	1,5%
Kütüphaneler arası ödünç	1	0,7%	1,5%
Kurum dışı kullanıcılar	1	0,7%	1,5%
Özel koleksiyonlar	1	0,7%	1,5%
Akademik teşvik	1	0,7%	1,5%
Kütüphanedeki iş ve işlemlerin istatistikî verilerini hazırlamak	1	0,7%	1,5%
Dergi sürecini yönetmek	1	0,7%	1,5%
Web sayfası içerik yönetimi	1	0,7%	1,5%
ILL ve makale	1	0,7%	1,5%
Kataloglama	1	0,7%	1,5%
Büro memuru	1	0,7%	1,5%
Raf düzeni sorumluluğu	1	0,7%	1,5%
Kitap kayıtlarının yapılması ve kataloglanması	1	0,7%	1,5%
Makale ve tez sağlama	1	0,7%	1,5%
Toplam	143	100,0%	216,7%

Tablo 5: Hizmet Birimine Göre

		Devlet	Yüzde	Vakıf	Yüzde	Toplam	Toplam yüzde (%)
		üniversitesi kütüphanesi	(%)	üniversitesi kütüphanesi	(%)		
Pandemide sunulan mevcut hizmetlerde değişiklik yapıldı mı?	Evet	52	45,6%	54	47,4%	106	93%
	Hayır	5	4,4%	3	2,6%	8	7%
Toplam		57		57		114	100%

Tablo 6: Hizmet Birimine Göre

		Teknik	Yüzde	Kullanıcı	Yüzde	Toplam	Toplam yüzde (%)
		hizmetler	(%)	hizmetleri	(%)		
Pandemide sunulan mevcut hizmetlerde değişiklik yapıldı mı?	Evet	51	48,1%	55	51,9%	106	100%
	Hayır	7	87,5%	1	12,5%	8	100%
Toplam		58		56		114	100%

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, 106 kişi pandemi sürecinde sunulan mevcut kütüphane hizmetlerinde değişiklik yapıldığını belirtirken, 8 kişi ise değişiklik yapılmadığını belirtmiştir. Bu sonucun, pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerindeki hizmetler üzerinde ne kadar fazla etki ettiğini göstermesi

açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Tablo 5 ve Tablo 6'dan hareketle, pandemi sürecinde sunulan kütüphane hizmetlerinde en çok vakıf üniversitesi kütüphanelerinde değişiklik yaşandığı, birim olarak ise kullanıcı hizmetleri birimlerinde değişikliğe gidildiği sonucuna ulaşılabılır. Bununla birlikte devlet üniversitesi kütüphanelerindeki değişiklik oranının da vakıf üniversitesi kütüphanelerine oldukça yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, pandemi sürecinin tüm kütüphane türleri açısından hizmetlerinde değişikliğe gitmeyi zorunlu kıldığı çıkarımında bulunulabilir.

Pandemi sürecinde kütüphanelerinin sundukları hizmetlerde değişikliğe gidildiğini belirten kütüphanecilere, hangi tür değişiklikler yapıldığı sorulmuştur. Kullanıcılara birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Tablo 5'te yer alan ilk yedi madde kullanıcılara sunulmuş, ek olarak gerçekleşen değişiklikler varsa bunları belirtebilmeleri için "diğer" seçeneği verilmiştir. Verilen yanıtlar Tablo 7'deki gibidir.

Tablo 7: Pandemi Sürecinde Sunulan Hizmetlerde Yapılan Değişiklikler

Hizmetlerde yapılan değişiklikler	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Toplam	Yüzde (%)	Toplam yüzde (%)
Kütüphane içerisinde kullanılabilir fiziksel mekânların sınırlandırılması,	46	40	86	20,9%	81,1%
Kurum içi kullanıcıların kütüphane binasına kabulünde kişi sayısı sınırı getirilmesi,	33	39	72	17,5%	67,9%
Kurum dışı kullanıcıların kabulüne ara verilmesi,	37	38	75	18,2%	70,8%
Kullanıcıya hizmet verilen gün ve saatlerde değişiklik yapılması,	37	46	83	20,2%	78,3%
Ödünç-iade hizmetlerine ara verilmesi,	21	16	37	9,0%	34,9%
Kütüphaneler arası ödünç hizmetlerine ara verilmesi,	20	18	38	9,2%	35,8%
Eğer devam edildiyse, kütüphaneler arası ödünç hizmetlerinin işleyişinde değişiklikler yapılması,	7	2	9	2,2%	8,5%
Ödünç alınmış kitapların süreleri uzatıldı.	1	0	1	0,2%	0,9%
Kütüphanede COVID-19 ve hijyen önlemleri alındı, ILL (Kütüphaneler arası ödünç) hizmetleri uzaktan devam etti.	1	0	1	0,2%	0,9%
Pandemi öncesi ödünç alınan kitapların iade süresi otomatik olarak uzatıldı. TÜBESS (Türkiye Belge Sağlama Sistemi) işlemleri dijital olarak devam etti.	1	0	1	0,2%	0,9%
Ödünç ve iade sürelerinin uzatılması,	1	0	1	0,2%	0,9%
İade sürelerinin uzatılması, iade kitapların rafına gitmeden önce bir süre bekletilmesi,	1	0	1	0,2%	0,9%
Kütüphanenin fiziksel mekânı pandemi süresinde kapatılmış olup kurum içi ya da dışı kişi kabul edilmemiştir.	0	1	1	0,2%	0,9%
Kargo aracılığıyla ödünç hizmetine devam edildi.	0	1	1	0,2%	0,9%
Fiziksel kütüphane mekânı kullanılmamakla birlikte yeni iş modelleri geliştirilmiş, kütüphane hizmetlerine devam edilmiştir (ödünç, ILL, kullanıcı eğitimleri, kataloglama vb.).	0	1	1	0,2%	0,9%
Materyallerin karantina odasında bir süre bekletilmesi vb. uygulamalar,	0	1	1	0,2%	0,9%
Ödünç-iade işlemlerinde kargo kullanılması,	0	1	1	0,2%	0,9%
ILL hizmetinde sınırlamalar oldu. Talepler azaldı, hizmet aksadı.	0	1	1	0,2%	0,9%
Toplam	52	54	106	100,0%	387,7%

Yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde, en çok yapılan değişikliklerin sırasıyla; kütüphane içerisinde kullanılabilir fiziksel mekânların sınırlandırılması, kurum içi kullanıcıların kütüphane binasına kabulünde kişi sayısı sınırı getirilmesi, kurum dışı kullanıcıların kabulüne ara verilmesi kullanıcıya hizmet verilen

gün ve saatlerde değişiklik yapılması, ödünç-iade hizmetlerine ara verilmesi ve kütüphaneler arası ödünç hizmetlerine ara verilmesi olduğu görülmüştür. Bunun temel nedeninin, pandemi sürecinde COVID-19 virüsünün bulaşma ve yayılma hızı ve hayati riskleri sebebiyle ülke genelinde hükümet tarafından alınan COVID-19 önlemleriyle birlikte, yine aynı sebepten kütüphanelerin kendi inisiyatifleriyle aldıkları ve kullanıcıların birbiriyle ve kütüphane personeliyle fiziksel temasını en aza indiren kararlarından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Her iki kütüphane türü açısından ayrı ayrı değerlendirildiğinde, Tablo 7’de görüldüğü gibi bazı değişikliklerin devlet üniversitesi kütüphanelerinde, bazı değişikliklerin ise vakıf üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla gerçekleştiği görülmektedir. Bununla birlikte her iki kütüphane türü arasında bu değişikliklerin gerçekleştiğini belirten kişi sayısı arasında çok büyük bir fark bulunmamaktadır. Bu farkın az olma sebebi de COVID-19 virüsünün toplum genelinde herkes için aynı şekilde risk oluşturması ve bu önlemlerin her iki kütüphane türü için de alınması gerektiği ile alakalı olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından bu konuda alınan kısıtlama kararlarının, her iki üniversite türünü ve onların kütüphanelerini etkilemiş olması da bir etkidir.

Tablo 7’den hareketle yapılabilecek bir diğer çıkarım ise devam ettirilen bazı kullanıcı hizmetlerinde, pandemi öncesine göre belli değişiklikler yapılarak bu hizmetlerin devam ettirmeye çalışıldığıdır. Kütüphaneler arası ödünç hizmetlerinde bazı sınırlamalar getirilerek hizmete devam edilmesi, ödünç-iade hizmetlerinde kitapların kargo ile gönderim yöntemi kullanılması, virüsün bulaşma riskine karşı iade gelen kitapların bir süre karantina odalarında bekletilerek sonrasında rafa çıkartılması, ödünç alınan kitapların iade sürelerinin uzatılması gibi yöntemlere başvurulduğu görülmektedir.

Tablo 7’deki verilerden hareketle, Türkiye Belge Sağlama ve Ödünç Verme Sistemi (TÜBESS) üzerinden sağlanan tez isteklerinin, pandemi öncesinde telif sebebiyle Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından kütüphane kullanıcılarına dijital kopya olarak değil, fiziksel ortamda basılarak ulaştırılmasına izin verilmişken, pandemi döneminde kütüphanelerin bu tezleri kullanıcılarına dijital kopya olarak sağladığı söylenebilir. Nitekim pandemi döneminde üniversite kütüphanelerindeki hizmetleri ele alan bazı çalışmalarda da pandemi sürecinde kütüphane kullanıcılarının bilgi ihtiyacının karşılanmasına olanak sağlanması için, çevrim içi ortamda yer alan makale, kitap bölümü ve tez taleplerinin sağlanması ile ilgili çalışmalar yapıldığı ve Kütüphaneler Arası İşbirliği Takip Sistemi (KİTS), TÜBESS ve ANKOS İş Birliği Grubu tarafından oluşturulan ANKOS İmece gibi sistemlerin kullanıldığı ifade edilmektedir (Biçen Aras vd., 2021, s. 236; R. Çelik, 2021a, s.5). Bu çalışmalardaki verilerin, pandemi öncesinde basılı kopya olarak kullanıcıya sunulan tezlerin pandemi sürecinde elektronik olarak kullanıcılara sunulmaya başlandığı yorumunu desteklediği söylenebilir.

Yine Tablo 7’de yer alan ve katılımcılara ait yanıtlar göz önüne alındığında, pandemi sürecinde fiziksel kütüphane mekânları kısıtlansa bile yeni iş modelleri geliştirilerek ödünç-iade, kütüphaneler arası ödünç (ILL), kullanıcı eğitimleri, kataloglama gibi hizmetlerin devam ettirildiği söylenebilir. Yanıt olarak verilen ve bu konuda geliştirildiği belirtilen iş modellerinin ise kütüphane hizmetlerinin elektronik ortamda kullanıcıya sunulacağı şekilde çalışmalar yapılması olduğu düşünülmektedir.

Kütüphanecilere, pandemi öncesinde bulunmayan ancak pandemi sürecinde sunmaya başladıkları hizmetler olup olmadığı sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara Tablo 8’de yer verilmiştir.

Pandemi Öncesinde Bulunmayan ve Pandemide Sunulan Yeni Hizmetler

Tablo 8: Hizmet Birimine Göre

		Teknik hizmetler	Yüzde (%)	Kullanıcı hizmetleri	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Pandemide yeni bir kütüphane hizmeti sundunuz mu?	Evet	22	55%	18	45%	40	100%
	Hayır	36	48,6%	38	51,4%	74	100%
Toplam		58		56		114	

Tablo 9: Kütüphane Türüne Göre

	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Yüzde (%)	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)	
Pandemide yeni bir kütüphane hizmeti sundunuz mu?	Evet	14	35%	26	65%	40	100%
	Hayır	43	58,1%	31	41,9%	74	100%
Toplam		57		57		114	

Verilen yanıtlar -genel olarak her iki kütüphane türü için de toplam katılımcı sayısı göz önüne alınarak- değerlendirildiğinde, pandemi öncesinde bulunmayan yeni bir hizmetin sunum oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak soruya olumlu yanıt verenler karşılaştırıldığında, kütüphane türü açısından vakıf üniversitesi kütüphanecilerinin, hizmet birimi açısından ise teknik hizmetleri yürüten kütüphanecilerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Vakıf üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla yeni hizmetlerin sunulmaya başlanmasında ise vakıf üniversitelerinin devlet üniversitelerinden farklı olarak sahip oldukları bütçe, fiziksel ve teknolojik imkânlar, personel sayısı, bağlı oldukları mevzuat gibi birçok yapısal unsurun etkili olduğu düşünülmektedir.

Pandemi sürecinde kütüphanelerinde yeni hizmetler sunulduğunu belirten kütüphanecilere, hangi hizmetleri sunduklarını belirtebilecekleri açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Soruya 38 kişi yanıt vermiştir. Elde edilen yanıtlara Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 10: Sunulan Yeni Hizmetler

Sunulan yeni hizmetler	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Toplam	Yüzde (%)
Elektronik ve uzaktan hizmetler,	1	0	1	2,6%
Matbu kütüphane üyelik formu online yapıldı.	1	0	1	2,6%
Online webinar eğitimleri,	1	0	1	2,6%
Ödünç alınan yayınların süresinin kütüphane tarafından uzatılması,	1	0	1	2,6%
Canlı sohbet hizmeti,	1	0	1	2,6%
Online olarak anlık sorulan sorulara cevap verme,	1	0	1	2,6%
Kitap dezenfeksiyon cihazı,	1	0	1	2,6%
Online oryantasyon eğitimi,	1	0	1	2,6%
Özellikle veri tabanları ile ilgili bilgilendirme faaliyetleri yoğunlaştırıldı.	1	0	1	2,6%
Posta ile CD göndermek,	1	0	1	2,6%
Kitap sterilizasyonu,	1	0	1	2,6%
Ders kaynakları e-kaynak olarak satın alındı, basılı kaynaklar tarandı.	0	1	1	2,6%
Bazı veri tabanları kullanıcılara açıldı,	0	1	1	2,6%
Açık erişim,	0	1	1	2,6%

Tablo 10: Devamı

Sunulan yeni hizmetler	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Toplam	Yüzde (%)
Online kütüphane kullanımı ve bilgi okuryazarlığı eğitimi,	1	0	1	2,6%
Basılı kaynaklar taranarak kullanıcıya gönderildi.	0	1	1	2,6%
Online tarama hizmeti, online referans hizmeti,	0	1	1	2,6%
Sanal referans hizmeti,	0	1	1	2,6%
Basılı kitap bölümü tarama hizmeti,	0	1	1	2,6%
Online eğitimler,	0	1	1	2,6%
Kargo hizmeti,	0	1	1	2,6%
Kargo ile kitap gönderimi, online eğitimler,	0	1	1	2,6%
Eve kargo hizmeti,	0	1	1	2,6%
Sanal kütüphane (Kullanıcılara Zoom uygulaması üzerinden destek verildi.)	0	1	1	2,6%
Kargo ile kitap gönderimi, chat (sohbet) sistemi, günlük veri tabanı kontrolleri, IFLA ile kaynak sağlama,	0	1	1	2,6%
Sterilizasyon cihazını kullanma, kargoyla eve kitap gönderme,	0	1	1	2,6%
İade kitaplar ve kullanıcılar için olan elektronik cihazlar için strelizasyon,	0	1	1	2,6%
Kargoyla adrese kaynak gönderimi,	0	1	1	2,6%
Kargoyla kaynak gönderimi, Chat uygulaması, Sterilizasyon cihazı,	0	1	1	2,6%
Katalog,	1	0	1	2,6%
Kargo ile kullanıcılarımızın evlerine basılı kitapları göndermeye başladık.	0	1	1	2,6%
Chat, sanal kütüphane,	0	1	1	2,6%
YU Learn Uzaktan Eğitim Sisteminin kütüphane üzerinden yürütülmesi,	0	1	1	2,6%
Mesajlaşma uygulaması ile iletişim hizmeti,	0	1	1	2,6%
Veri tabanları konusunda online olarak destek vermeye ve geliştirmeye çalıştık.	0	1	1	2,6%
VETİS ile uzaktan erişim	0	1	1	2,6%
Ödünç-iade işlemlerinde kargo kullanılması,	0	1	1	2,6%
İade sürelerinde esneme sağlandı.	0	1	1	2,6%
Toplam	13	25	38	100%

Kütüphanecilere, Tablo 10’da belirtilen kütüphane hizmetlerini pandemi sonrasında devam edip ettirmedikleri sorulmuş, elde edilen yanıtla Tablo 11’de yer verilmiştir.

Tablo 11: *Sunulan Yeni Hizmetler Pandemi Sonrasında Devam Etti Mi?*

Kütüphane türü	Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Devlet üniversitesi kütüphanesi	15	45,5 %	18	54,5 %	33	41,2 %
Vakıf üniversitesi kütüphanesi	28	34,9 %	19		47	
Toplam	43		37	40,4 %	80	58,8 %

Tablodaki verilerden hareketle, çoğunlukla vakıf üniversitesi kütüphanelerinin pandemi sonrasında da bu hizmetleri devam ettirdiği söylenebilir.

Kütüphanecilere, pandemi sürecinin en çok hangi kütüphane hizmetlerini etkilediği sorulmuştur. Elde edilen yanıtla Tablo 12’de yer verilmiştir.

Tablo 12: *Pandemi En Çok Hangi Hizmetleri Etkiledi?*

Pandemiden en çok etkilenen hizmetler	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Yüzde (%)	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Yüzde (%)	Toplam
Sağlama	14	24,6%	16	28,1%	30
Kataloglama ve sınıflama	15	26,3%	21	36,8%	36
Raf hizmetleri	21	36,8%	16	28,1%	37
Koruma-restorasyon	5	8,8%	3	5,3%	8
Ödünç-iade hizmetleri	44	77,2%	45	78,9%	89
Danışma	30	52,6%	27	47,4	57
E-kaynaklar ve referans hizmetleri	14	24,6%	15	26,3%	29
Kurumsal akademik arşiv	2	3,5%	9	15,8%	11
7 gün 24 saat hizmet verirken çalışma saatleri azaldı ve kapasite azaltıldı.	1	1,8%	0	0%	1
Ödünç kitaplar iade edilmeden önce dezenfekte edilerek rafa konuldu. Az personelle çalışıldığından kataloglama hızı düştü.	1	1,8%	0	0%	1
Kütüphane kullanımı.	0	0%	1	1,8%	1
Toplam	57	263%	57	368,5%	114

Tablo 12’de yer alan yüzdeler toplamının %100’den fazla çıkmasının nedeni, katılımcıların birden fazla yanıt seçebilmesidir. Tablodaki verilere bakıldığında, her iki kütüphane türünde de süreçten en çok etkilenen hizmetlerin sırasıyla ödünç-iade hizmetleri, danışma hizmetleri ve raf hizmetleri olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin de normal zamanda bu hizmetlerin doğrudan fiziksel ortamda, kullanıcılarla yüz yüze gerçekleştirilecek nitelikte hizmetler olması, ancak COVID-19 pandemisinin özelliklerinden dolayı bu hizmetlerin önceki süreçte olduğu gibi fiziksel ortamda devam etmesine imkân bulunamaması olduğu söylenebilir.

Görüş formunda, kütüphanecilere pandemi sürecinde kütüphanelerinin teknolojik alt yapısının kullanıcıların bilgi ihtiyacını karşılamada yeterli kalıp kalmadığı sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara ise Tablo 13’de yer verilmiştir.

Kütüphanenin Teknolojik Alt Yapısının Yeterliliği

Tablo 13: Kütüphane Türüne Göre

Pandemi sürecinde kütüphanenizin teknolojik alt yapısı yeterli kaldı mı?Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)	
Devlet Üniversite Kütüphanesi	47	82,5%	10	17,5%	57	100%
Vakıf üniversitesi kütüphanesi	49	86%	8	14%	57	100%
Toplam	96	18	114			

Tablo 14: Hizmet Birimine Göre

		Evet	Yüzde (%)	Hayır	Toplam	Toplam yüzde (%)	
Görev yapılan birim	Teknik hizmetler	44	75,9%	14	24,1%	58	100%
	Kullanıcı hizmetleri	52	92,9%	4	7,1%	56	100%
Toplam		96	18	114			

Tablo 15: Teknolojik Alt Yapının Yetersiz Kaldığı Durumlar

Teknolojik alt yapının yetersiz kaldığı durumlar	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Toplam	Yüzde (%)
Kütüphane arşivinin elektronik ortamda yer almaması,	1	0	1	7,7%
Dijitalleşme tamamlanmadı, koleksiyona tam erişim sağlanamıyor, CD gibi materyallerin dağıtımında eksiklikler var.	1	0	1	7,7%
Teknolojik sorunlar, bütçe sıkıntıları ve idari prosedürlerin yarattığı zorluklar nedeniyle yaşanan kaynak eksikliği,	1	0	1	7,7%
Kaynak azlığı,	1	0	1	7,7%
Kullanıcıya yeteri kadar materyal erişimi sunulamaması,	1	0	1	7,7%
Yerinde erişimi olan kaynaklara erişim sınırlandırılmak zorunda kaldı.	0	1	1	7,7%
E-kaynaklar,	0	1	1	7,7%
Kampüs dışından veritabanlarına erişim sorunu. Yaşlı kullanıcıların elektronik bilgiye erişim sorunu,	0	1	1	7,7%
Uzaktan erişim için elektronik kaynaklara yönlendirme eksik kaldı.	0	1	1	7,7%
Sayısal ortam (sayısal ortamda bilgiye ulaşmada teknik sorunlar),	1	0	1	7,7%
Teknik alt yapı,	0	1	1	7,7%
Teknolojik ortamdaki bilgiye ulaşma ve entegre olabilme konusunda yetersiz kalınmıştır.	0	1	1	7,7%
Uzaktan erişim, veri tabanları aramalarında eksiklik ve bağlantıda kopukluk fazlaca yaşandı.	0	1	1	7,7%
Toplam	6	7	13	7,7%

Tablo 13 ve Tablo 14’de görüldüğü gibi hem kütüphane türüne göre hem de hizmet birimine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğu teknolojik alt yapının yeterli kaldığını belirtmiştir. Kullanıcı hizmetlerinde görev alan katılımcıların yüksek oranda olumlu yanıt vermesinden hareketle, kullanıcı hizmetleri açısından da kütüphanelerin teknolojik alt yapısının bu süreçte yeterli kaldığı sonucuna ulaşılabılır. Soruya olumsuz yönde yanıt veren kullanıcılara ise kütüphanelerinin teknolojik alt yapılarının hangi açıdan yetersiz kaldığı sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara ise Tablo 15’de yer verilmiştir.

Tablo 13’de, teknolojik alt yapının yetersiz kaldığı şeklinde yanıt veren katılımcı sayısının 18 kişi olduğu görülmesine rağmen, teknolojik alt yapının hangi açılardan yetersiz kaldığını belirten katılımcı sayısının ise Tablo 15’de belirtildiği gibi 13 kişi olduğu görülmektedir. Soruya yanıt veren katılımcı sayısında, kütüphane türüne göre çok az bir fark olduğu görülmektedir. Bununla birlikte verilen yanıtlar değerlendirildiğinde her iki kütüphane türünde de ortak nokta olarak değerlendirilebilecek yetersizliklerin, bazı kütüphane kaynaklarının elektronik ortamda bulunmaması, elektronik ortamdaki kaynakların sayısının yetersizliği, e-kaynaklara uzaktan erişimde yaşanan teknik sorunlar olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yanıtlardan hareketle teknolojik alt yapıdaki yetersizliklerin en çok kullanıcı hizmetlerinde etkisini gösterdiği yorumunda bulunulabilir.

Katılımcılara, pandemi sürecinde kütüphanelerde işgücü kaybı yaşanıp yaşanmadığı sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlara Tablo 16’da yer verilmiştir.

Pandemide Kütüphanenizde İşgücü Kaybı Yaşandı mı?

Tablo 16: Kütüphane Türüne Göre

İş gücü kaybı yaşandı mı?	Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Devlet üniversitesi kütüphanesi	41	71,9%	16	28,1%	57	
Vakıf üniversitesi kütüphanesi	20	35,1%	37	64,9%	57	
Toplam	61		53		114	

Tablo 17: Hizmet Birimine Göre

İş gücü kaybı yaşandı mı?	Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Teknik hizmetler	33	56,9%	25	43,1%	58	100%
Kullanıcı hizmetleri	28	50%	28	50%	56	100%
Toplam	61		53		114	

Tablo 16 ve Tablo 17’de görüldüğü üzere, toplam katılımcılar içerisinde 61 kişi “evet” yanıtını verirken, 53 kişi ise “hayır” yanıtını vermiştir. Bu sonuçtan hareketle pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinde genel bir işgücü kaybı yaşandığı söylenebilir. Bu sonuç üzerinde, kütüphane hizmetlerinin fiziksel ortamda sürdürülememesiyle birlikte, personelin çalışma şeklinde ve saatlerinde yapılan değişikliklerin ve COVID-19 virüsünün personelin sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri sebebiyle personelin verimliliğinin düşmesinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte en çok işgücü kaybının, vakıf üniversitelerine kıyasla devlet üniversitelerinde daha fazla yaşandığı görülmektedir. Bu durumun, devlet üniversitesi kütüphanelerinin, hizmetlerini sürdürebilmek için yeni iş modelleri geliştirme ve uzaktan hizmetleri sürdürmede vakıf üniversitelerinden daha geride kalması, bütçe ve teknolojik altyapı olarak vakıf üniversitelerinin sahip olabileceği avantajlardan kaynaklı olarak elektronik kaynakları kullanıcılarına daha etkin sunabilmesi gibi hususlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. İşgücü kaybının hizmet birimlerine göre dağılımı incelendiğinde ise aralarında çok yüksek oranda bir fark bulunmamakla birlikte, en çok işgücü kaybının teknik hizmetlerde yaşandığı, kullanıcı hizmetlerinde nispeten daha az işgücü kaybı yaşandığı görülmektedir. Bunun sebebinin ise kullanıcı hizmetlerine ait birçok hizmetin, teknik hizmetlerin aksine, gerekli alt yapı ve kaynak sağlandığında uzaktan da yürütülebilmesi, kullanıcıya online hizmetlerin sunulabilmesi imkânının bulunması olduğu düşünülmektedir.

Katılımcılara, pandemi sürecinde mevcut hizmetlerini devam ettirmede zorlanıp zorlanmadıkları sorulmuştur. Elde edilen yanıtlara ise Tablo 18’de yer verilmiştir.

Pandemide Hizmetleri Devam Ettirmekte Zorlandınız Mı?

Tablo 18: Kütüphane Türüne Göre

Hizmetleri devam ettirmekte zorlandınız mı?	Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Devlet üniversitesi kütüphanesi	30	52,6%	27	47,4%	57	100%
Vakıf üniversitesi kütüphanesi	27	47,4%	30	52,6%	57	100%
Toplam	57		57		114	

Tablo 19: Hizmet Birimine Göre

Hizmetleri devam ettirmekte zorlandınız mı?	Evet	Yüzde (%)	Hayır	Yüzde (%)	Toplam	Toplam yüzde (%)
Teknik hizmetler	30	51,7%	28	48,3%	58	100%
Kullanıcı hizmetleri	27	48,2%	29	51,8%	56	100%
Toplam	57		57		114	

Tablo 18 ve Tablo 19’da da görüldüğü üzere, toplam katılımcıların yarısı hizmetleri devam ettirmekte zorlandıklarını, diğer yarısı ise hizmetleri devam ettirmekte zorlanmadıklarını belirtmiş ve böylelikle eşit oranda bir sonuca ulaşılmıştır. Ayrıca kütüphane türü açısından değerlendirildiğinde her iki kütüphane türünde de eşit sayıda sonuca ulaşıldığı görülmektedir.

Verilen yanıtlar hizmet birimi açısından incelendiğinde ise kullanıcı hizmetlerine kıyasla teknik hizmetlerde görev yapan katılımcıların, hizmetlerini devam ettirmekte zorlandıkları yönünde daha fazla cevap verdiği görülmektedir. Bu yönde cevap vermiş olan 30 kişidir. Bununla birlikte kullanıcı hizmetlerinde görev alıp aynı cevabı vermiş olan 27 kişidir. Aradaki farkın yüksek olmaması sebebiyle, kullanıcı hizmetlerinde de bu süreçte aslında hizmetlerin devam ettirilmesinde zorluk yaşandığı çıkarımı yapılabilir. Ancak oran olarak teknik hizmetlerin daha fazla olmasının nedeninin, yukarıda bahsedildiği gibi kullanıcı hizmetlerine ait birçok hizmetin, teknik hizmetlerin aksine, gerekli alt yapı ve kaynak sağlandığında uzaktan da yürütülebilmesi imkânının bulunması olduğu söylenebilir.

Son olarak, katılımcılara pandemi süreci ile ilgili varsa eklemek istedikleri hususlar için açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlara Tablo 20’de yer verilmiştir.

Tablo 20: Pandemi Süreci ile İlgili Eklemek İstenilenler

Eklemek istenenler	Devlet üniversitesi kütüphanesi	Vakıf üniversitesi kütüphanesi	Toplam	Yüzde (%)
Elektronik ortamda hizmete daha fazla önem verdik.	1	0	1	0,9%
Çok sarsılmadık ama işlerimizi aksattı.	1	0	1	0,9%
E-kaynak kullanımı arttı, fiyatları yükseldi. Kullanıcı davranışları etkilendi, e-kaynak kullanımı arttı.	1	0	1	0,9%
Gerekli pandemi önlemleri alınmadığı halde kütüphaneciler, işe gelmek zorunda kaldı.	1	0	1	0,9%
Kullanıcı alışkanlıkları değişti, personel hantallaştı, e-kaynak kullanımı arttı, yapay zekâ kullanıldı.	1	0	1	0,9%
Kullanıcılar azaldı, ödünç sayısı azaldı, e-kaynak kullanımı arttı, açık erişim önem kazandı, Türkçe kaynak kısıtlıydı.	1	0	1	0,9%
Her şeyden önce kütüphane bir yaşam alanı özelliğini yitirmişti. Bazı teknik eksiklikler de oldu.	0	1	1	0,9%

Tablo 20: Devamı

Kütüphane- kullanıcı arasındaki bağıın güçsüzleşmesi, ödünç hizmetlerinin kısıtlanmasıyla materyallerin ömrünün uzaması.	1	0	1	0,9%
Kullanıcı hizmetlerinde kapasitenin altında hizmet vermek.	1	0	1	0,9%
En çok kullanıcı hizmetleri olmak üzere tüm hizmetler olumsuz etkilendi	1	0	1	0,9%
Pandemi elektronik kaynakların ve dijitalleştiriminin bilgiye ulaşmaktaki önemini göstermiştir.	0	1	1	0,9%
Kullanıcı sayısı azaldı, e-kaynak kullanımı arttı, dijitalleştirme hızlandı.	0	1	1	0,9%
Akademik dergilerimizin tamamı kitapların da %90'ı elektronik olarak yayınlandığı için kolaylık oldu.	1	0	1	0,9%
Teknolojik yapı yetersiz olduğu için bilgiye erişim sıkıntısı oldu.	1	0	1	0,9%
Sürece alışmak zordu, evden çalışma yetersiz kaldı, her hizmet online yürütülemedi.	0	1	1	0,9%
İş yükü arttı, personel azaldı, teknolojik gelişme yaşandı, uyum sorunu, ekip işi olmadı, tatminsizlik oldu.	0	1	1	0,9%
Kullanıcı hizmetleri ve ödünç iade çok etkilendi.	1	0	1	0,9%
Fiziksel şartlarda, ortak paylaşım alanlarında kullanıcıların kütüphaneden istifade edebilmesinde sıkıntı yaşandı.	0	1	1	0,9%
Dönüşümlü ve evden çalışmalar oldu. Kullanıcılar e-kaynakları etkin şekilde kullandı.	0	1	1	0,9%
Teknolojiyi kullanma konusunda yetkinleşildi ve teknoloji kullanımı arttı. Pandemi sonrasına da olumlu yansıyan bir durumdur.	0	1	1	0,9%
Aksaklıklar yaşanılrsa da kurum ve personel olarak çok hızlı adapte olarak hizmet vermeye devam edildi.	0	1	1	0,9%
Bilginin dijitalleşmesi önem kazandı. Kargoyla ödünç-iade sistemi öğrenildi, e-kaynakların önemi arttı.	0	1	1	0,9%
Online danışma hizmetleri ve rehberler hazırlamanın önemini daha iyi anlamış olduk.	0	1	1	0,9%
Toplam	12	11	23	20,7%

Tablo 20'de de görüldüğü üzere, 23 katılımcı, yani tüm katılımcıların %20,7'si konu ile ilgili görüşünü paylaşmıştır. Tüm yanıtlardan hareketle, özet olarak pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde çalışma şekli ve saatlerindeki mecburi değişimlerden dolayı işgücü kaybına sebebiyet verdiği, bu süreçte elektronik kaynak kullanımının arttığı, elektronik ortamda hizmetlerin yürütülebilmesinin daha da önemli kabul edildiği, bilginin dijitalleşmesinin önem kazandığı, ödünç-iade başta olmak üzere tüm kullanıcı hizmetlerinin olumsuz etkilendiği, ödünç-iade ve kütüphaneler arası ödünç ve belge sağlama hizmetlerinin devamı için yeni uygulamalara başvurulduğu, kütüphanelerin fiziksel anlamda kullanımının kısıtlanmasının kullanıcı hizmetlerine olumsuz etkisinin olduğu çıkarımında bulunulduğu söylenebilir.

4. Tartışma

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, araştırmanın hipotezlerinin desteklenip desteklenmediği incelenmiş ve aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir:

Hipotez 1: "Pandemi süreci üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini etkilemiştir.":

Tablo 5'te katılımcıların "pandemi sürecinde, kütüphanenizin sunduğu hizmetlerde değişikliğe gidildi mi?"

sorusuna, yüksek oranda (%93) “Evet” yanıtı verdiği görülmektedir. Aynı soruya yanıt veren katılımcılar, görev yaptıkları birime göre değerlendirildiğinde ise soruya en çok “Evet” yanıtı verenlerin kullanıcı hizmetlerinde görev yapan kütüphaneciler olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle hipotezin desteklendiği söylenebilir. Bununla birlikte katılımcılara Tablo 8’de görüldüğü gibi, “pandemi öncesi bulunmayan ancak pandemide sunulmaya başlanan yeni hizmetleri olup olmadığı sorulmuştur. Soruya 40 kişi “Evet” yanıtı verirken 74 kişi “Hayır” yanıtını vermiştir. Burada yeni hizmet sunulduğunu belirtenlerin sayısı oran olarak nispeten az olsa da sonuçta yeni kütüphane hizmetleri sunulmaya başlandığı göz önüne alındığında çıkan sonuç hipotezi destekler niteliktedir. Ayrıca bu soruya olumlu yanıt veren katılımcılara, hangi hizmetlerin sunulmaya başlandığı sorulduğunda, Tablo 10’da yer alan verilerden hareketle, sunulan yeni hizmetlerin çoğunlukla kullanıcı hizmetleri kapsamındaki hizmetler olduğu söylenebilir. Tüm bu bulgulardan hareketle, birinci hipotezin doğrulanmış olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Literatüre bakıldığında da yapılan bazı çalışmalarda, pandemi sürecinin kütüphane hizmetleri üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Konu ile ilgili hazırlanmış bir çalışmada, çalışma kapsamında Türkiye’deki üniversite kütüphaneleri üzerine bir anket yapıldığı ve bu anket sonucunda, ankete katılan kütüphanelerin binalarının %70’inin pandemi sürecinde kullanıcıya tamamen kapalı olduğu, %21’inin ise kısmen kapalı olduğu bulgusuna ulaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kütüphanelerin pandemi sürecinde kullanıcılarına sunabildikleri hizmetlerin ağırlıklı olarak elektronik ortamdaki hizmetler olduğu, e-kitap ve e-dergi gibi kaynakları ve açık erişimli kaynakları kullanıcılarına sunabildikleri bulgularına ulaşıldığı belirtilmiştir (Akbatürk Çanak, 2021, s. 299). Bu verilerden hareketle kütüphane hizmetlerinin pandemi sürecinden etkilendiği ve bu araştırmanın hipotezinin desteklendiği söylenebilir.

Başka bir çalışmada ise pandemi sürecinde kütüphanelerde ilk olarak fiziksel ortamda gerçekleşen geleneksel kütüphane hizmetleri üzerinde değişikliğe gidilmek durumunda kaldığı, ödünç alınmış kitapların iade sürelerinin uzatılmasından ve -bazı durumlarda pandemi öncesi bulunmayan- evlere posta yoluyla ödünç kitap gönderme hizmeti sunulduğundan ve kütüphaneler arası ödünç verme sistemlerinde iyileştirmeler yapıldığından bahsedilmiştir. Bu süreçte, kütüphanecilerin elektronik ortamda, uzaktan referans hizmetleri vermeye başladığı belirtilmiştir (Biçen Aras vd., 2021, s. 234). Bir başka çalışmada ise COVID-19 pandemisi süresince özellikle sokağa çıkma yasağı dönemleri ile birlikte kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarının artmasının sonucunda kullanıcı tercih ve alışkanlığına göre yeni iletişim kanalları ortaya çıktığı belirtilmiştir. Zoom, AnyDesk, Google Meet, Microsoft Teams gibi çeşitli dijital platform uygulamaları kullanılarak kullanıcılarla iletişimde bulunulduğu belirtilmiştir (R. Çelik, 2021b, s.13). Bu çalışmalardaki verilerden de hareketle, pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini etkilediği yorumunda bulunulabilir.

Pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini üzerindeki etkisini anlayabilmek için yurt dışındaki literatüre bakıldığında da COVID-19 pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinde kullanıcı hizmetlerinin mevcut işleyişi üzerinde etkileri olduğu görülmüştür. Bu konuda yapılmış bir çalışmada, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin eğitim dönemi içerisinde kullanıcıya kapatılmış olmasına rağmen, alternatif yöntemlerle kullanıcılara hizmet vermeye devam edildiği ifade edilmiştir. Yine aynı çalışmada, pandemi sürecinde kütüphanelerin e-posta veya çeşitli dijital platformlar yoluyla kullanıcılarının bilgi ihtiyacını karşılamaya devam ettiği, referans ve eğitim hizmetlerini online ortamda devam ettirdiği belirtilmiştir. Ayrıca fiziksel ortamda ödünç alma işlemleri devam ettirilemediği için, tez, makale ve kitap bölümü gibi yalnızca elektronik ortamda iletilebilecek kaynakların kullanıcılara ulaştırılabildiği ifade edilmiştir (Connell vd, 2021, s. 3, 4). Başka bir çalışmada ise pandemi sürecinde üniversitelerde kampüs hizmetlerine uzun süreli ara verilmesi sebebiyle geleneksel kütüphane hizmetlerinin de olumsuz etkilendiği, fiziksel kütüphane materyallerinin sunulmadığı ve kullanıcıyla yüz yüze etkileşimlere dayanan hizmetlerin sunulmasında zorluk yaşandığı belirtilmiştir (Martzoukou, 2020, s. 273).

Yine konu ile ilgili yapılmış bir başka çalışmada ise (Dube ve Jacobs, 2022), COVID-19 pandemisi öncesinde sunulmakta olan ve posta veya kargo hizmeti yoluyla kaynakların gönderilmesi şeklinde sürdürülen kütüphaneler arası ödünç işlemlerinin, virüs bulaşma sebebiyle pandemi sürecinde durdurulduğu belirtilmektedir. Bu da kütüphanelerin kullanıcı hizmetlerinin pandemi sürecinden etkilenmiş olduğunun

göstergesi sayılabilir. Yine aynı çalışmada, üniversite kütüphanelerinin COVID-19 pandemisine hazırlıksız yakalandığı, bu süreçte kullanıcılarına sunabilecekleri yeni hizmetler geliştirmeye çalıştıkları ve kullanıcılarını yeni kütüphane hizmetleriyle tanıştırmak için çaba gösterdikleri ifade edilmiştir. Bahsedilen tüm bu çalışmalarda yer alan verilerden ve bu araştırmanın yukarıda belirtilen bulgularından hareketle, pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinin kullanıcı hizmetlerini etkilediği yorumunda bulunulabilir. Dolayısıyla birinci hipotezin doğrulanmış olduğu söylenebilir.

Hipotez 2: “Üniversite kütüphaneleri, pandemide mevcut bazı hizmetlerini aynı şekilde devam ettirebilirken, bazı hizmetlerinin işleyişinde ise değişiklikler yapmak veya yeni hizmet politikaları geliştirmek durumunda kalmışlardır.”:

Tablo 5’te görüldüğü gibi katılımcıların pandemi sürecinde, kütüphanelerinde sunulan hizmetlerde değişikliğe gidildiği yönünde yüksek oranda (%93) olumlu yanıt vermiş olması, bununla birlikte Tablo 8’te görüldüğü gibi, pandemi öncesinde bulunmayan ancak pandemide sunmaya başladıkları yeni hizmetler olduğunu belirten katılımcıların olması (%35,1) ve Tablo 10’da görüldüğü gibi sundukları bu yeni hizmetlerin (%33,3) içerikleri dikkate alındığında hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

Ayrıca katılımcılara pandemi sürecinde kütüphane hizmetleri ile ilgili ayrıca eklemek istedikleri hususlar sorulduğunda verdikleri yanıtlar (Tablo 13) arasında; ödünç-iade hizmetlerine ara verilmesi (her biri %0,9 oranında üç adet benzer içerikli yanıt olduğu için toplam %2,7), hizmetlerin elektronik ortamda sürdürülmeye başlanması (%0,9 oranında dört adet benzer içerikli yanıt olduğu için toplam %3,6), kullanıcı hizmetlerinde bazı yeni yöntemler getirilerek mevcut bazı hizmetlerin devam ettirilmesi (%0,9 oranında üç adet benzer içerikli yanıt olduğu için toplam %2,7), kütüphane olarak çok sarsılmasalar da işlerinin aksadığı (%0,9) yönünde verilen yanıtlar hipotezin doğruluğunu desteklemektedir. Ayrıca Tablo 7’deki veriler incelendiğinde, kütüphanelerin fiziksel alanlarının kısıtlanması (%81,1), hizmet verilen gün ve saatlerde değişiklik yapılarak hizmet sunulmaya devam edilmesi (%78,3), normalde yüz yüze ortamda gerçekleşen ödünç-iade işlemlerinde kargo kullanılması (%0,9 oranında iki adet benzer içerikli yanıt olduğu için toplam %1,8) ve benzeri uygulamalar getirildiği görülmektedir. Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde, ikinci hipotezin doğrulanmış olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Literatürde yer alan bazı çalışmalarda, pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin mevcut bazı hizmetlerini aynı şekilde devam ettirebilirken, bazı hizmetlerinin işleyişinde ise değişiklikler yapmak zorunda kaldığı yönünde veriler mevcut olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili yapılmış bir çalışmada, pandeminin hemen başında üniversite kütüphanelerinin fiziksel koleksiyonlarını kullanıcıya sunma hizmetine ara verdiği, bunun yerine elektronik ortamda hizmetlerini sürdürmeye başladıkları belirtilmiştir. Danışma hizmeti gibi normal zamanda yüz yüze sağlanması gereken bazı kullanıcı hizmetlerinin elektronik ortamda verilmeye başlandığı, elektronik ortamda sunulamayan bazı hizmetlerin ise durdurulduğu belirtilmiştir (Polat ve Akkaya, 2021, s.3).

Bir başka çalışmada, pandemi sürecinde birçok üniversite kütüphanesinin webinarlar, dijital platformlar aracılığıyla yapılan toplantılar ve sosyal ağlar aracılığıyla kullanıcılarıyla etkileşim içerisinde kaldıkları, teknoloji odaklı olan Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarını kullanarak kullanıcılarına bilgi hizmeti vermeye devam ettikleri belirtilmiştir (İyisan, 2022, s. 58).

Pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin hizmetlerindeki yeni uygulamaları ele alan bir çalışmada ise kütüphaneler arası ödünç (ILL) hizmetlerinde basılı kaynaklar yerine, çevrimiçi ortamda yer alan makale, kitap bölümü ve tez taleplerinin sağlandığından ve kütüphaneler arası iş birliği takip sistemi üzerinden imce talep uygulamasının başlatıldığından bahsedilmiştir (R. Çelik, 2021b, s. 5). Yine benzer konulu başka bir çalışmada ise pandemi sürecinde kütüphanelerin kullanıcılarının tercih ve alışkanlığına göre kullandıkları iletişim kanallarını çeşitlendirdiklerinden, pandemi öncesi elektronik danışma hizmetlerinde saat farkı gözetilirken pandemi sürecinde bu kısıtlamanın kalktığından bahsedilmektedir (R. Çelik, 2021a).

Pandemi sürecinde Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin durumunu ele alan bir çalışmada ise Türkiye’deki üniversite kütüphaneleri üzerinde bir anket çalışması yapıldığı, araştırma sonucunda ise katılımcı kütüphanelerin %91,6’sının pandemi sürecinde çalışmalarını online ortamda veya personelin

kısmen kütüphaneye gelerek devam ettirdikleri yönünde verilere ulaşıldığından bahsedilmektedir (Çimen vd., 2020, s. 193).

Üniversite kütüphanelerinin, mevcut hizmetlerini pandemide devam ettirip ettiremediklerini, sundukları hizmetlerde bir değişikliğe gitme ihtiyacı duyup duymadıklarını görebilmek için yurt dışındaki literatüre bakıldığında da pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin mevcut bazı hizmetlerine ara vermek zorunda kaldığı, bununla birlikte hizmetlerini sunma konusunda yeni uygulamalara da gittikleri görülmüştür. Bununla ilgili yapılan bir çalışmada, dünya genelinde kütüphanelerin pandemiden en çok etkilenen yerlerden biri olduğu, pandemi sürecinin kütüphanelerin fiziki mekânlarının kısıtlanmasına ve kütüphane etkinliklerinin aksamasına neden olduğu, ödünç alma hizmetleri başta olmak üzere tüm kütüphane hizmetlerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Medawar ve Tabet, 2020, s. 179).

Bir başka çalışmada ise pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin fiziksel kaynaklara ve fiziksel ortamdaki hizmetlere erişim açısından genellikle, hizmetleri tamamen durdurmak, kısmen veya sınırlı erişimle devam ettirmek gibi yöntemlere başvurduğu ifade edilmiştir. Bu yöntemlere örnek olarak ise fiziksel ortamdaki hizmetlerin yalnızca üniversitenin kendi mensuplarına sunulması uygulaması gösterilmiştir (Rafiq vd., 2021, s. 8). Yine aynı çalışmada pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerinin kaynaklarını yeniden düzenlemeye, web ortamındaki varlıklarını güçlendirmeye ve kullanıcı taleplerini karşılamak için farklı stratejiler benimsemeye çaba gösterdiği belirtilmiştir. Bu süreçte, kütüphanelerin koleksiyonlarına yeni elektronik kaynaklar ekledikleri, açık erişim çalışmalarına katıldıkları, hizmetlerini e-posta veya diğer dijital platformlar üzerinden yürütmeye çalıştıkları belirtilmiştir (Rafiq vd., 2021, s. 8). Bahsedilen tüm bu çalışmalarda verilerden ve bu araştırmanın bulgularından hareketle, pandemi sürecinin üniversite kütüphanelerinin mevcut bazı hizmetlerini aynı şekilde devam ettirebilirken, bazı hizmetlerinin işleyişinde ise değişiklikler yapmak veya yeni hizmet politikaları geliştirmek durumunda kaldığı hipotezinin doğrulandığı düşünülmektedir.

Hipotez 3: “Mevcut kütüphane hizmetlerinde yapılan değişiklikler devlet ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri arasında farklılık göstermiştir.”:

Literatüre bakıldığında, konunun üniversite kütüphanesinin türü açısından incelendiği bir çalışma ile karşılaşılmadığından, benzeri çalışmalarla kıyaslanamamıştır. Bu nedenle, bulguların hipotezlerle uyumu yalnızca bu çalışma özelinde değerlendirilmiştir.

Araştırma planlanırken, devlet ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinin sahip olduğu yapısal farklılıkların, kütüphanelerin pandemi sürecini yönetme şekli ve hizmetleri üzerinde yaptıkları değişiklikler konusunda da farklılıklar ortaya çıkarabileceği ihtimali esas alınarak hipotez hazırlanmıştır. Nitekim araştırma sonucunda her iki kütüphane türü arasında farklı uygulamalar olduğu görüldüğü için hipotezin yanlış olduğu söylenemese de bulgular konusunda her iki kütüphane türü arasında ciddi oranda farklılıklar bulunmadığı görülmektedir. Örneğin; Tablo 5’te görüldüğü gibi, katılımcılara sorulan, pandemi Sürecinde kütüphanelerinde sunulan hizmetler konusunda değişiklik olup olmadığı sorusuna olumlu yanıt veren 106 katılımcının 54’ü (%47,4) vakıf üniversitesi kütüphanesinde, 52’si ise (%45,6) devlet üniversitesi kütüphanesinde görev yapmaktadır. Dolayısıyla sunulan hizmetlerde değişikliğe gidildiği yönündeki yanıt oranının vakıf üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla olmasıyla beraber, devlet üniversitesi kütüphaneleri ile arasında yüksek oranda bir fark olmadığı ve devlet üniversitesi kütüphanelerinde de büyük oranda değişikliğe gidildiği yönünde yanıt olduğu görülmektedir. Bu durum, kütüphanelerin yapısal imkânları farklı dahi olsa pandemi sürecinin her iki kütüphane türünü de değişikliklere zorunlu kıldığını kanıtlamaktadır.

Her iki kütüphane türünün değişime gitme oranı yakın olsa da değişimlerin içeriği konusunda karşılaştırma yapabilmek için katılımcıların değişim türlerini belirttikleri yanıtlar da incelenmiştir (Tablo 4.3). Bu açıdan bakıldığında, kütüphane mekânlarının kullanıcıya kısıtlanması, çalışma saatlerinde değişiklik yapılması, ödünç-iade işlemlerine ara verilmesi gibi değişimlerin her iki kütüphane türünde de yapılması, buna rağmen yine aralarında çok fark olmamakla beraber bazı değişimlerin devlet üniversitesi kütüphanesinde, bazılarının ise vakıf üniversitesi kütüphanesinde daha yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin; fiziksel mekân kısıtlamasının devlet üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla olduğu görülmekteyken, kullanıcıya hizmet verilen saatlerde değişiklik yapılma oranının vakıf üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla olduğu

görülmektedir. Bunula birlikte, elde edilen bulgulardan hareketle vakıf üniversitesi kütüphanelerinin yeni iş modeli geliştirmesi ve fiziksel ortamda yürütülmesi gereken hizmetler için alternatif yollar üretmesi konularında devlet üniversitesi kütüphanelerinden daha aktif olduğu görülmektedir. Ödünç hizmetlerinin posta ile gönderim yoluyla devam ettirilmesi, kullanıcı eğitimleri, kataloglama hizmetleri gibi hizmetleri elektronik ortamda ve uzaktan devam ettirebilecek sistemler oluşturmaları buna örnektir.

Yine devlet ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinin sahip olduğu yapısal farklılıklar sebebiyle, her iki kütüphane türünün farklı teknolojik alt yapıya sahip olabileceği ve pandemi sürecinde hizmetlerin elektronik ortamda sürdürülebilmesi konusunda hangi grubun daha avantajlı ya da dezavantajlı kaldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak Tablo 13'te görüldüğu üzere, tahmin edilenin aksine her iki kütüphane türünden de eşit sayıda kullanıcı, pandemi sürecinde hizmetlerini sürdürmede teknolojik alt yapılarının yeterli kaldığını belirtmiştir. Tüm bu bulgulardan hareketle, her iki kütüphane türü arasında da uygulamalarda bazı farklılıklar ortaya çıksa da iki gruptan herhangi birinin pandemi sürecini yürütmede bir diğerine karşı yüksek oranda bir avantajı ya da dezavantajı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite kütüphanelerinin temel amacının kullanıcılarının bilgi ihtiyacını etkin şekilde karşılamak ve bilimsel araştırma ve eğitim-öğretim faaliyetlerini desteklemek olduğu göz önüne alındığında, sunacağı önerilerle araştırmanın üniversite kütüphanelerinin daha etkin bir kullanıcı hizmeti sunabilmesine katkı sunacak olması açısından önemli olduğu düşünölmektedir. Ayrıca literatüre bakıldığında konunun devlet üniversitelerindeki ve vakıf üniversitelerindeki kütüphaneler arasında yaşanan farklılıklar ve benzerlikler açısından incelendiği bir çalışmayla karşılaşılmamış olmasının bu çalışmayı farklı kıldığı düşünölmektedir. Yalnızca bir çalışmada, COVID-19 pandemisinin tüm üniversiteler için benzer zorluklar ve fırsatları ortaya çıkardığı belirtilmiş, burada önemli olan hususun, kütüphanelerin bu gelişmelere ne şekilde tepki verdiği belirtilmiştir (Polat ve Akkaya, 2021, s. 5). Ancak bu ifade dışında, devlet ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinin detaylı olarak kıyaslandığı bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

COVID-19 pandemisinin sonuçlarından bir tanesi de tüm eğitim kademelerinde olduğu gibi üniversitelerdeki eğitim-öğretim süreçlerine ara verilmesi kararı alınması olmuştur. Üniversitelerde eğitime bir süre tamamen ara verilmesi, ardından uzaktan eğitime geçilmesi, şüphesiz üniversite kütüphanelerini de etkilemiştir. Üniversitelerde öğrenci sayısının azalmasıyla birlikte, üniversite kütüphanelerinden fiziksel ortamda yararlanan kullanıcı sayısında ciddi oranda azalma yaşanmıştır. Bununla birlikte COVID-19 virüsünün yayılmasına karşı, üniversite kütüphaneleri de sundukları hizmetlerde değişikliklere gitmek durumunda kalmışlardır. Bu araştırma, COVID-19 pandemisinin özellikleri ve eğitim üzerindeki yansımaları göz önüne alındığında üniversite kütüphanelerinin hizmetlerini de oldukça etkilemiş olabileceği düşünölmektedir. Kütüphane hizmetleri arasından özellikle kullanıcı hizmetlerinin incelenme nedeni ise pandeminin daha çok eğitim, sağlık gibi insanı ilgilendiren konular üzerinde etkisinin olmasıdır. Konusu insan olan bir süreçten hiç şüphesiz en çok kullanıcı hizmetlerinin etkileneceği düşünölmüştür.

Araştırma ile pandemi sürecinde üniversite kütüphanelerindeki kullanıcı hizmetlerine ait bir durum tespiti yapılarak, bu hizmetlerin süreçten ne şekilde etkilendiğinin ve bu etkinin devlet ve vakıf üniversitesi kütüphaneleri açısından farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğu, pandemi sürecinde sunmuş oldukları mevcut hizmetlerde değişikliğe gittiklerini belirtmişlerdir. Nitekim "COVID-19 pandemi sonrası üniversite kütüphanelerinin yeniden hizmete açılması rehberi"nde de (ANKOS ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 2020) pandemi sürecinde kütüphanelerin hizmetlerini sürdürebilmek için yapmış oldukları uygulamalardan bahsedilmiştir. Rehberde bahsedilen uygulamaların, bu araştırmanın katılımcılarının verdikleri kütüphane hizmetlerindeki değişikliklere dair yanıtlarla örtüşmesi, araştırma bulgularının doğruluğunu desteklemektedir. Rehberde belirtilen ve bu araştırmanın bulgularıyla örtüşen uygulamalar arasında ise; kütüphanenin çalışma saatlerinde kısıtlama yapmak, uzaktan veya dönüşümlü çalışma gibi uygulamalara gitmek, kütüphane içerisine kullanıcı alınmadan yapılabilecek hizmetleri gerçekleştirmek (ilişik kesme işlemleri, tez teslimi, acil durumlarda kullanıcıya kitap ödünç verme ve iade alma vb.),

kütüphane ile ilgili toplantıları çevrimiçi gerçekleştirmek, ödünç alınan kaynakların iade sürelerini ileri bir tarihe ertelemek, -kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri içerisinde- basılı kaynak gönderme/isteme işlemlerini durdurmak ve yalnızca elektronik ortamda hizmet sağlamak, kütüphanenin fiziksel ortamda gerçekleştirilecek olan sosyal aktivitelerini iptal etmek (Kütüphane haftası etkinlikleri, söyleşiler vb.), danışma hizmetlerinde yüz yüze hizmet yerine e-posta, web formu, telefon ve çevrimiçi görüşme hizmetlerini sağlamak gibi uygulamalar bulunmaktadır (ANKOS ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, 2020, s.1). Yine araştırma bulgularına göre, kütüphane hizmetlerinde değişiklik yapılma oranının, çok az bir farkla vakıf üniversitesi kütüphanelerinde daha fazla görüldüğü sonucuna ulaşılsa da, farkın oldukça az olmasından hareketle, pandemi sürecinin kütüphane türü ayırt etmeden tüm kütüphanelerin hizmetlerinde zorunlu bir değişikliğe gidilmesini gerektirdiği söylenebilir.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, pandemi sürecindeki koşulların üniversite kütüphanelerini daha çok elektronik ortamda hizmet sunmaya yönlendirdiği, elektronik kaynak kullanımının bu dönemde önemini arttığı, basılı kaynakların elektronik ortamda da bulunmayışının özellikle ders kaynakları açısından bilgiye erişimde zorluğa neden olduğu, kullanıcı eğitimleri ve danışma hizmetlerinin online platformlar üzerinden yürütülmeye başlandığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Nitekim bu konu ile ilgili yapılmış bir çalışmada, pandemi sürecinde üniversitelerde tüm eğitim faaliyetleri ve sosyal etkinliklerin çeşitli dijital platformlara taşınmasıyla birlikte e-kitapların, e-dergilerin ve diğer dijital içeriğin kullanımında büyük artış gözlemlendiğinin belirtilmesi bu yorumu desteklemektedir. Yine aynı çalışmada, bu dönemde kullanıcı taleplerinin de daha fazla dijital içerik etrafında yoğunlaştığı ve bu yoğunlaşmanın açık erişim girişimlerinin, üniversite kütüphanelerinin geliştirdiği kurumsal arşivlerin ve yürüttüğü sayısallaştırma çalışmalarının önemini bir kez daha ortaya koyduğu belirtilmektedir (Akbaytürk Çanak, 2021, s. 312). Tüm bu verilerden hareketle, pandemi sürecinin, kütüphanelere hizmetlerini elektronik ortamda sunmalarının, bilgiye kesintisiz ulaşma konusundaki önemini göstermiş olduğu yorumunda bulunulabilir.

Yalnızca pandemi değil, farklı olağan üstü durumlar yaşandığında da fiziksel kısıtlamalardan bağımsız olarak bilgi kaynaklarına ulaşılması gerekebilir. Bu açıdan pandemi sürecinin, üniversite kütüphaneleri açısından oldukça öğretici olduğu düşünülmektedir. Ayrıca olağan dışı durumlar haricinde de artık eğitim süreçlerinin uzaktan yürütülebildiğinin anlaşıldığı ve pandemi sürecinden sonra da bu uygulamaların yaygınlaştığı düşünüldüğünde üniversite kütüphanelerine, başta ders kaynakları olmak üzere elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının sayısını arttırmaları ve kütüphane bütçelerini bu yönde kullanmaya ağırlık vermeleri önerisinde bulunulabilir.

Araştırma bulgularından hareketle, pandemi sürecinde birçok kütüphane hizmetinin elektronik ortamda sunulması ihtiyacının ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak gerek pandemi sürecinin bu konudaki öğreticiliğinin gerekse günümüzde kullanıcıların bilgiye dijital olarak her zaman her yerden ulaşma isteğinin, pandemi sonrasındaki süreçte de kütüphaneleri benzer şekilde uygulamalara devam etmeye yönlendireceği düşünülmektedir.

Hizmetlerin elektronik ortama daha çok taşınması ve elektronik kaynak kullanımının artması sebebiyle, kütüphanelere bundan sonraki süreçte kullanıcılarına dijital bilgi okuryazarlığı konusunda eğitim verilmesi yönünde çalışmalar yapması gerektiği önerisinde bulunulabilir. Nitekim COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin genel durumu üzerine yapılan bir çalışmada (Çimen vd., 2020), pandemi sürecinde kullanıcıların eğitim eksikliğinin fazlaca hissedildiği belirtilmiştir.

Araştırma sonucunda, kütüphanelere sunulabilecek bir diğer öneri ise personelin gerektiğinde uzaktan çalışabileceği sistemler konusunda yatırım yapmalarıdır. Pandemi sürecinde hükümet tarafından konulan sokağa çıkma kısıtlamaları, çalışanların çalışma saatleri ve şekillerinde yapılan değişiklikler, kütüphane personellerinin de hastalığa yakalanması gibi gelişmeler, kütüphanelerin çeşitli sebeplerle iş gücü kaybı yaşayabileceğini ve fiziksel ortamda çalışmanın mümkün olmayabileceği durumlar da yaşanabileceğini göstermesi açısından öğretici olmuştur. Bu nedenle, gelecekte benzer veya farklı sebeplerle kütüphane binasından çalışılmayacağı durumlar yaşanma ihtimaline karşı, gerektiğinde personelin uzaktan da hizmet vermesine kolaylık sağlayacak kütüphane sistemlerinin tasarlanması önerilmektedir. Tabii bunun gerçekleştirilmesi konusunda üniversite yönetimlerinin de desteği gerekmektedir.

Araştırmada, katılımcılara pandemi sürecinde kütüphanelerinin teknolojik alt yapılarının yeterli kalıp kalmadığı sorulmuş, hem vakıf üniversitesi kütüphanesinden hem de devlet üniversitesi kütüphanesinden yanıt veren katılımcıların çoğunluğu, teknolojik alt yapının yeterli kaldığını belirtmiştir. Araştırmanın başlangıcında, her iki kütüphane türünün teknolojik alt yapıdan kaynaklı farklara sahip olma ihtimali düşünülerek böyle bir soru sorulmuştur. Ancak şaşırtıcı bir şekilde her iki kütüphane türü arasında da teknolojik alt yapının yeterliliği konusunda oldukça az bir fark bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu fark çok az olmasına rağmen, vakıf üniversitesi kütüphanelerinin teknolojik alt yapısının yeterlilik oranının devlet üniversitesi kütüphanelerine göre biraz daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun nedeninin ise devlet üniversitelerinde vakıf üniversitelerine kıyasla kütüphane bütçelerinin daha az olup, teknolojiye yapılabilecek yatırımlar konusunda daha kısıtlı imkânlar bulunmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ancak yine de her iki kütüphane türünün de pandemi sürecinde kullanıcılarına bilgi hizmeti sunma konusunda teknolojik alt yapılarının yeterli kalmasının, günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve kullanıcıların talep ve beklentileri doğrultusunda kütüphanelerin hâlihazırda pandemi öncesinde de teknoloji konusunda kendilerine yatırım yapmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Ancak yine de pandemi sürecinin, hiç beklenmedik koşullarla da karşılaşılabilmesi, mevcut teknolojik alt yapı ve bilgi kaynaklarına dijital ortamda ulaşmanın önemi ve yapmaları gereken yeni teknolojik yatırımlarla ilgili kütüphanelere bir ders niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve yetersiz kaldığı düşünülen noktalar üzerinde durulup gerekli çalışmalar yapıldığında, gelecek süreçlerde üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarına daha verimli şekilde bilgi hizmeti sunabilecekleri düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre; teknolojik alt yapının yeterli kaldığını düşünen katılımcı sayısı fazla olsa da yetersiz kaldığını düşünenlerin de niçin bu şekilde düşündüğünü tespit etmenin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yöneltilen soruya verilen en belirgin yanıtların ise kütüphanenin mevcut kaynaklarının elektronik ortamda yer almaması, dijitalleşme süreçlerinin eksik kalması ve koleksiyona tam erişim sağlanamaması gibi yanıtlar olduğu görülmüştür. Ayrıca elektronik kaynaklara uzaktan bağlantı sırasında bazı bağlantı kopmaları yaşandığı da belirtilmiştir. Üstelik bu yanıtlar, her iki kütüphane türünden katılımcılar tarafından da verilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle, her ne kadar kütüphanelerin teknolojik alt yapıları yeterli görülse de hâlâ üzerinde çalışılması gereken eksiklikler bulunduğu sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte mevcut basılı koleksiyonun, özellikle ders kaynakları şeklinde daha çok ihtiyaç duyulanlarının dijitalleştirilmesinin de kullanıcının bilgi ihtiyacının karşılanmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre, her iki kütüphane türünde de süreçten en çok etkilenen hizmetlerin sırasıyla; ödünç-iade hizmetleri, danışma hizmetleri ve raf hizmetleri olduğu görülmüştür. Bu hizmetleri ise e-kaynaklar ve referans hizmetleri takip etmiştir. Kullanıcı hizmetleri kapsamındaki bu hizmetlerin, her iki kütüphane türünde de pandemi sürecinden etkilenmesinin nedeni, uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte üniversitelerin kütüphanelerinden fiziksel ortamda yararlanabilecek kullanıcıların sayısının azalması, kütüphanelerin aldıkları önlemler dâhilinde kurum içi ve kurum dışı kullanıcı kabulünde sayı kısıtlaması getirilmesi ve COVID-19 virüsünün yayılım riski nedeniyle ödünç-iade hizmetlerine ara verilmesi gibi unsurlardan kaynaklı olduğu söylenebilir. Pandemi sürecinde, fiziksel ortamda kütüphane hizmetlerinin sunulmamasının, kütüphanelere elektronik kaynaklara yönelmenin önemini gösterdiği söylenebilir. Nitekim pandemi sürecinde ve sonrasında elektronik kaynakların öneminin artması sonucunda, kütüphanelerin yayın alım bütçelerinde, harcamaların özellikle elektronik kaynak alımı yönünde yoğunlaştığı görülmüştür (Akbaytürk Çanak, 2021, s. 310).

Ödünç-iade hizmetleri, danışma hizmetleri ve raf hizmetlerini takiben, e-kaynaklar ve referans hizmetlerinin pandemi sürecinden etkilenme nedeninin ise basılı kaynaklara erişimin zorlaşması, e-kaynaklara ise zaman ve mekân kısıtlaması olmadan ulaşılabilmesi nedeniyle kullanımlarının ve önemlerinin artmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Nitekim pandemi sürecinde kütüphanelerde elektronik kaynak kullanımı ile ilgili yapılmış bazı çalışmalarda da (Iqbal ve Sial, 2022), elektronik kaynakların kullanım kolaylığı sebebiyle, bu dönemde kütüphane bütçelerinin önemli bir bölümünün elektronik kaynak aboneliklerine harcandığının ve elektronik kaynakların kütüphane koleksiyonlarının büyük

bir bölümünü oluşturmaya başladığının görüldüğü ifade edilmiştir. Bununla birlikte açık erişimli elektronik kaynakların da kullanımının yaygınlaştığının görüldüğü ve bu süreçte kullanıcıların bu kaynaklara internet aracılığıyla kolayca uzaktan erişebildiği ifade edilmektedir. Yine aynı çalışmada, Emerald, ProQuest, ASTM, Elsevier, Wiley, OVID ve daha birçok önde gelen büyük yayıncıların, pandemi sürecinde kaynaklarına ücretsiz erişim sağladığı ve kütüphanecilerin de bu bilgileri kütüphane kullanıcılarıyla paylaştığı belirtilmiştir (İqbal ve Sial, 2022, s. 7) Bu bilgilerden de hareketle, pandemi sürecinde kütüphaneler ve kütüphane kullanıcıları için elektronik kaynak kullanımının öneminin artmış olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Bir başka çalışmada ise pandemi sürecinde kütüphaneler arasında bilgi ve kaynak paylaşımını teşvik etmek amacıyla çeşitli ağlar kurulduğu, bu ağlar aracılığıyla üniversiteler arası kütüphane hizmetleri, kaynak paylaşımı, çevrimiçi kataloglar, dijital kütüphane hizmetleri gibi birçok hizmetin sunulduğu ve bu ağların, yükseköğretim kurumlarının akademik kaynaklara erişimini kolaylaştırmak ve bilgi paylaşımını teşvik etmek için önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Deol ve Brar, 2021, s. 6). Çalışmada verilen bu bilgiler pandemi sürecinde kütüphaneler ve kütüphane kullanıcıları için elektronik kaynak kullanımının öneminin artmış olduğu görüşünü desteklemektedir.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, elektronik kaynakların süreçten etkilendiği açılardan birinin de fiyatları olduğu görülmektedir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan hareketle bu süreçte elektronik kaynakların fiyatlarının da artmış olduğu söylenebilir. Türkiye adresli üretilen elektronik kaynakların az sayıda olduğu, bu sebeple elektronik kaynakların çoğunun döviz ile fiyatlandırıldığı ve Türkiye’de döviz artışlarının oldukça hızlı yaşandığı düşünüldüğünde (Kalemci ve Gökurt Demirtel, 2023, s. 239), katılımcıların elektronik kaynakların fiyat artışına dair verdiği bu yanıtların gerçekçi olduğu düşünülmektedir.

Yine katılımcıların verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde, pandemi sürecinde danışma, kullanıcı eğitimleri gibi referans hizmetlerinin, çeşitli dijital platformlarda sunulmaya başlandığı, dijital sohbet (chat) yöntemiyle kullanıcıların sorularına yanıt verildiği de görülmektedir. Tüm bu uygulamaların, pandemiden sonraki süreçte gerek zaman ve mekâna bağlı olmama gerekse iletişim kolaylığı sebepleriyle her iki kütüphane türünde de uygulanmaya devam edildiği söylenebilir.

Tüm araştırma bulguları incelendiğinde genel olarak, pandeminin başlangıcından itibaren, her iki kütüphane türünde benzer zorluklarla karşılaşıldığı söylenebilir. Her iki kütüphane türünde de fiziksel erişim kısıtlamaları, dijital kaynaklara olan talebin artması, personel ve destek hizmetlerindeki değişiklikler gibi birçok ortak zorlukla mücadele edilmiştir. Bununla birlikte karşılaşılan tüm zorluklara rağmen, kütüphanelerin pandemi sürecine hızlı ve esnek bir şekilde uyum sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Her iki kütüphane türünde de pandemi sürecinde kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak ve memnuniyetlerini sağlamak için çeşitli çözümler geliştirildiği görülmüştür.

Pandemi sürecinde edinilen tecrübelerden ve araştırma bulgularından hareketle, üniversite kütüphanelerine gelecekte de benzer veya daha farklı sebeplerden ötürü bilgiye erişimde ve kullanıcı hizmetlerini sunma konusunda sıkıntı yaşamamaları için şu önerilerde bulunulabilir:

- Kütüphaneler, dijital kaynaklara daha fazla yatırım yapmalı, dijital koleksiyonlarını genişleterek elektronik kaynaklara erişimi artırmalıdır.
- E-kitaplar, akademik dergiler, veri tabanları ve diğer çevrimiçi kaynaklar, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte ve onların beklentileri doğrultusunda olmalıdır. Bu konuda, kütüphanelerin, öğretim elemanları ile istişarede bulunmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kütüphane kullanıcılarına yönelik görüş ve önerilerini sunabilecekleri anketler hazırlanabilir.
- Edinilen yeni kaynaklar konusunda sosyal medya, e-posta, web sayfası duyuruları gibi yöntemlerle kullanıcılar haberdar edilmelidir.
- Pandemi süreci, kütüphanelere danışma, referans hizmetleri ve kullanıcı eğitimleri konularında dijital ortamda hizmet sunma konusunda bir tecrübe olmuştur. İçinde bulunduğumuz çağda kullanıcıların bu tür hizmetlere daha çok çevrimiçi olarak ulaşabilme beklentisi olduğu açıktır. Dolayısıyla pandemi sürecinde gerçekleştirilen bu uygulamalara, bundan sonraki süreçlerde de devam edilmelidir. Böylelikle

hem kullanıcıların talepleri karşılanacak hem de kütüphaneler tarafından kullanıcıların geri bildirimini daha hızlı alınmış olacaktır.

- Pandemi sürecinde, kütüphane personeli için esnek ve uzaktan çalışma modellerine geçilmesi ve yeni iş modelleri geliştirilerek bazı hizmetlerin uzaktan sunulmaya başlanması, kütüphaneler için yeni bir tecrübe olmuştur. Bu tecrübeden hareketle, gelecekte benzer şekilde fiziksel ortamda çalışmayı engelleyecek gelişmeler yaşanması ihtimaline karşı, hizmetlerin sürekliliğini sağlamak için uzaktan çalışmayı destekleyecek sistemlere geçiş yapmaları ve teknolojik alt yapılarını güçlendirmeleri faydalı olacaktır.
- Kütüphaneler, gelecekteki acil durumlar için güncel acil durum planları oluşturmalı ve bu planları düzenli olarak gözden geçirmelidirler. Genellikle kütüphaneler için yangın, deprem, su baskını gibi afet planları yapılmaktadır. Ancak pandemi süreci, kütüphanelere acil durum planları oluşturmaları gerekecek farklı gelişmelerle de karşılaşılabilceğini göstermiştir. Kütüphaneler, artık biyolojik afetlerle de karşılaşabileceklerini öğrenmişlerdir. Bu örnekten hareketle, kütüphaneler gerekli planlarını oluşturmalı, teknik ve personel alt yapısını güçlendirmeli, hizmet yürüten her personel için bir alternatif personel görevlendirmeli, gerektiğinde uzaktan çalışılabilecek sistemler hazırlanmalı ve tüm bu önlemlerle ilgili planlardan tüm personel haberdar edilmelidir.
- Kütüphane kullanıcılarına yönelik bilgi okuryazarlığı eğitimleri düzenlenmelidir. Kullanıcıların dijital bilgiyi kullanma konusunda bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Bu konuda gerekli kılavuzlar hazırlanıp, web sitelerinde yayınlanmalıdır.
- Güncel sistemleri etkin kullanma konusunda kütüphanecilerin dijital becerilerinin daha da geliştirilebilmesi için eğitimler düzenlenmelidir.
- Üniversite kütüphaneleri, üniversitelerinin Bilgi İşlem Daire Başkanlıklarıyla koordinasyon içinde çalışmalıdır.
- Üniversite kütüphaneleri, akademik kaynaklara erişimin artırılması ve bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması amacıyla diğer üniversite kütüphaneleriyle kaynak paylaşımı konusunda iş birliği yapmalıdır.
- Kullanıcı geri bildirimleri, kütüphane hizmetlerini iyileştirmek için önemli bir kaynaktır. Kullanıcıların ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak için düzenli olarak geri bildirim toplanmalı ve bu geri bildirimlere göre stratejiler belirlenmelidir.

Etik Kurul Onayı: Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'nın 27.11.2023 tarihli ve 11 sayılı toplantısı sonucunda alınan, 12.12.2023 tarihli ve 2298683 sayılı resmi yazıyla bildirilen etik açıdan uygunluk kararı doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- Z.K., Ü.K.; Veri Toplama- Z.K.; Veri Analizi/Yorumlama- Z.K.; Yazı Taslağı- Z.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- Z.K., Ü.K.; Son Onay ve Sorumluluk- Z.K., Ü.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: The research was prepared in accordance with the ethical compliance decision taken by the Istanbul University Social and Human Sciences Research Ethics Committee as a result of the meeting dated 27.11.2023 and numbered 11, notified with the official letter dated 12.12.2023 and numbered 2298683.

Informed Consent: Informed consent was obtained from the participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- Z.K., Ü.K.; Data Acquisition- Z.K.; Data Analysis/ Interpretation- Z.K.; Drafting Manuscript- Z.K.; Critical Revision of Manuscript- Z.K., Ü.K.; Final Approval and Accountability- Z.K., Ü.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Zehra KARTAL 0009-0006-3803-7468
Ümit KONYA 0000-0003-3764-9359

Kaynaklar / References

- Adesina, O. F., Oyedokun, T. T., Ambali, Z. O. ve Laaro, M. D. (2022). Rethinking library and information services amidst virulent COVID-19 global pandemic. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 5(2), 367-377. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2470496>
- Akar Vural, R. ve Cenkseven Önder, F. (2005). Eğitim araştırmalarında örnek olay (vaka) çalışmaları: Tanımı, türleri, aşamaları ve raporlaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 126-139. <https://www.researchgate.net/publication/315800029>
- Akbaytürk Çanak, T. (2021). Üniversite kütüphaneleri özelinde pandemi sonrası değişen dünyada bilgi merkezi yönetim ve organizasyonu. E. Yılmaz ve L. Kanık (yay. haz.). *Bilgi merkezlerinde yönetim I* içinde (ss.296-315). Hiperyayın.
- ANKOS ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi. (2020, Mayıs 12). *COVID-19 pandemi sonrası üniversite kütüphanelerinin yeniden hizmete açılması rehberi*. <https://ankos.org.tr/tr/COVID-19-sonrasi-turkiyede-universite-kutuphaneleri-acilis-rehberi-yayinlandi/>
- Biçen Aras, B. , Çelik, R. ve Yazar, İ. (2021). Krizler fırsat yaratır mı? COVID-19 sürecinde akademik kütüphaneler, yenilenmiş bir vizyon: "MEF Üniversitesi Kütüphanesi". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2) , 232-270. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5820231>
- Biçen Aras, B. ve Bezirci, P. (2022). COVID-19 ve üniversite kütüphanelerinin Twitter kullanımı. *Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-26. <https://doi.org/10.29228/lamre.55065>
- Borah, G., Koc, M., ve Kalita, M. (2020). Role of electronic resources (e-resources) in research amidst COVID-19 pandemic: An analysis in the context of Assam. *International Journal of Modern Agriculture*, 9(3), 1076-1084. <https://www.modern-journals.com/index.php/ijma/article/view/312/259>
- Büyükoztürk, Ş. , Kılıç Çakmak, E. , Akgün, Ö. E. , Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Connell, R. S., Wallis, L. C. ve Comeaux, D. (2021). The impact of COVID-19 on the use of academic library resources. *Information Technology and Libraries*, 40(2), 1-20. <https://ital.corejournals.org/index.php/ital/article/view/12629>
- Craft, A. R. (2020). Remote work in library technical services: Connecting historical perspectives to realities of the developing COVID-19 pandemic. *Serials Review*, 46(3), 227-231. <https://doi.org/10.1080/00987913.2020.1806658>
- Çelik, R. (2021a, Ekim 21-24). *MEF Kütüphanesi'nde pandemi süreci ve sonrasında: "Yeni normal"de kütüphanelerin rolü: Akademik kütüphaneler özelinde bir değerlendirme* [Konferans sunumu]. GİB21. Gelecek İçin Bilgi Çalıştayı, MEF Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. <https://openaccess.mef.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11779/1579>
- Çelik, R. (2021b, Nisan 1). *COVID-19 döneminin olmazsa olmazı yeni normalin vazgeçilmezleri: "e-kaynaklar"* [Konferans sunumu]. 57. Kütüphane haftası etkinlikleri, MEF Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. <https://openaccess.mef.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11779/1596>
- Çelik, S. (2000). Üniversite Kütüphaneleri: Amaç, görev, işlev , yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1(2), 52-62. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2151759>
- Çimen, E. , Gürdal, G., Çuhadar, S. ve Akbaytürk Çanak, T. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) sürecinde Türkiye'de üniversite kütüphaneleri. *Bilgi Dünyası*, 21(1), 167-203. <https://doi.org/10.15612/BD.2020.834>
- Deol, N. K. ve Brar, K. S. (2021). The pandemic of COVID-19 and role of academic libraries. *Library Philosophy & Practice*, 1-10. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5099/>
- Dube, T. V. ve Jacobs, L. (2022). Academic library services extension during the COVID-19 pandemic: Considerations in higher education institutions in the Gauteng Province, South Africa. *Library Management*, 44(1/2), 17-39. <https://doi.org/10.1108/LM-04-2022-0039>
- Iqbal Q. ve Sial, T. A. (2022). E-services & e-resources in pandemic COVID-19 : A case study of GIFT University Library. *Library Philosophy & Practice*, 1-12. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/7209/>
- İyisan, B. (2022). *Pandemi sürecinde sosyal ağlarda üniversite kütüphanesi hizmetleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi. <http://openaccess.karatekin.edu.tr:8080/xmlui/handle/CAKU/1404>
- Kalemci, Z. ve Gök Kurt Demirtel, Ö. (2023). Üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşadığı zorluklar. *Türk Kütüphaneciliği*, 37(4), 227-242, <https://doi.org/10.24146/tk.1323453>
- Kaya, E. (2021). Kütüphane ve bilgi merkezlerinde elektronik ortamda verilen hizmetler ve teknoloji yönetimi. E. Yılmaz ve L. Kanık (yay. haz.). *Bilgi merkezlerinde yönetim II* içinde (ss.717-749). Hiperyayın.
- Kocabaş, C. (2021). *COVID-19 sonrasında yükseköğretimde dönüşümün izleri*: Tespitler ve öneriler (Rapor no: 110). EPAM Eğitim Politikaları Araştırma Merkezi. <http://dx.doi.org/10.26414/pn032f>
- Martoukou, K. (2020). Academic libraries in COVID-19: A renewed mission for digital literacy. *Library Management*, 42(4/5), 266-276. <https://doi.org/10.1108/LM-09-2020-0131>
- Medawar, K. ve Tabet, M. (2020). Library collections and services during COVID-19: Qatar National Library experience. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*, 30(2-3), 178-190. <https://doi.org/10.1177/0955749020986377>
- Polat, C. ve Binici, K. (2021). Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü acil durum uzaktan öğretim canlı dersleri üzerine bir değerlendirme. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 90-118. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1570219>
- Polat, Ö. ve Akkaya, M. A. (2021). COVID-19 pandemic process experience of Izmir Kâtip Celebi University Library through key statistics. *Journal of Balkan Libraries Union*, 8(1), 1-13. <https://doi.org/10.16918/jblu.937093>

- Rafiq, M., Batoool, S. H., Ali, A. F. ve Ullah, M. (2021). University libraries response to COVID-19 pandemic: A developing country perspective. *Journal of Academic Librarianship*, 47(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102280>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, 22 Mart). COVID-19 kapsamında kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler. *Resmî Gazete* (Sayı: 31076). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Sosyal mesafe*. T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66516/sosyal-mesafe.html>
- Temiz, S. ve Salelkar, L. P. (2020). Innovation during crisis: Exploring reaction of Swedish university libraries to COVID-19. *Digital Library Perspectives*, 36(4), 365–375. <https://doi.org/10.1108/DLP-05-2020-0029>
- Yavuz, M., Kayalı, B., Balat, Ş. ve Karaman, S. (2020). Salgın sürecinde Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının acil uzaktan öğretim uygulamalarının incelenmesi. *Millî Eğitim*, 49(1), 129-154. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.784822>

Atf Biçimi / How cite this article

Kartal, Z., & Konya, Ü. (2024). The impact of the COVID-19 pandemic on user services in university libraries: A comparison from the perspective of state university libraries and foundation university libraries. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 22, 1–33. <http://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1480862>

Kütüphanelerin Yeşil Vizyonu: Küresel Hareket ve Türkiye’deki Yansımaları

Green Vision of Libraries: Global Movement and Reflections in Türkiye

Ali KAVAK¹

¹Kırıkkale Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

Sorumlu yazar /
Corresponding author : Ali KAVAK
E-posta / E-mail : alikavak@kku.edu.tr

ÖZ

Bu çalışma, Yeşil Kütüphane Hareketi’nin küresel gelişimini ve Türkiye’deki yansımalarını incelemektedir. 1990’ların başında ortaya çıkan yeşil kütüphane hareketi, kütüphanelerin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği benimsemesini amaçlamaktadır. Çalışmada, hareketin tarihsel gelişimi, temel ilkeleri ile uluslararası ve Türkiye’deki uygulamaları ele alınmıştır. Yeşil sertifikasyon sistemleri ve dünya genelindeki başarılı örnekler incelenerek hareketin pratik uygulamaları sunulmuştur. Türkiye’deki duruma odaklanarak, Rami Kütüphanesi, Uşak Banaz Halk Kütüphanesi ve Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi gibi önemli yeşil kütüphane örnekleri değerlendirilmiştir. Kapsamlı bir literatür taraması ve nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilen bilgiler, Türkiye’deki yeşil kütüphane uygulamalarının henüz gelişme aşamasında olduğunu ve uluslararası standartlarla karşılaştırıldığında henüz ilk örneklerinin gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Çalışmamızın sonucunda, Türkiye’deki kütüphanelerin sürdürülebilirlik potansiyelini artırmak için politika geliştirme, enerji yönetimi, farkındalık programları, işbirliği ve ağ kurma, sertifikasyon ve belgeleme, yeşil koleksiyon geliştirme ve sürdürülebilir lojistik gibi alanlarda öneriler sunulmuştur. Bu çalışma, Yeşil Kütüphane Hareketi’nin küresel ve yerel boyutlarını ele alarak Türkiye’deki kütüphanelerin sürdürülebilirlik konusundaki potansiyelini ortaya koymakta ve gelecekteki uygulamalar için yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil kütüphane hareketi, sürdürülebilir kütüphanecilik, çevresel sürdürülebilirlik, Türkiye’de yeşil kütüphaneler, yeşil kütüphane projeleri

Başvuru/Submitted : 31.08.2024
Revizyon Talebi/
Revision Requested : 06.10.2024
Son Revizyon/
Last Revision Received : 16.12.2024
Kabul/Accepted : 17.12.2024

This article is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0
International License (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

This study examines the global development of the Green Library Movement and its reflections in Türkiye. This green library movement, which emerged in the early 1990s, aims to encourage libraries to adopt environmental, economic and social sustainability. This study examines the historical development of the movement, its basic principles and its international and Turkish practises. Researchers present practical applications of the movement analysing green certification systems and successful examples from around the world. Focusing on the situation in Türkiye, important examples of green libraries such as Rami Library, Uşak Banaz Public Library and Koç University Suna Kıraç Library are evaluated. The information gathered through a comprehensive literature review and qualitative content analysis revealed that green library practises in Türkiye are still in their early stages of development and are still in their infancy when compared to international standards. As a result of our study, recommendations are presented in areas such as policy development, energy management, awareness programmes, collaboration and networking, certification and documentation, green collection development and sustainable logistics to increase the sustainability potential of libraries in Türkiye. By addressing the global and local dimensions of the Green Library Movement, this study reveals the sustainability potential of libraries in Türkiye and aims to provide guidance for future practises.

Keywords: Green library movement, sustainable librarianship, environmental sustainability, green libraries in Türkiye, green library projects

EXTENDED ABSTRACT

This study comprehensively analyzes the development of the Green Library Movement in the global context and its reflections in Türkiye. This movement, which emerged in the early 1990s, is an important initiative that transforms libraries into organisations that embrace environmental, economic and social sustainability. Our article analyzes the historical development of this movement, its basic principles and its applications in international platforms in detail.

The main purpose of our study is to comprehensively examine the development, practises and sustainability policies of the Green Library Movement worldwide, especially in Türkiye. In this context, by analysing the information in the literature and in practise areas related to environmental, economic and social sustainability related to the green library movement, it is aimed to reach conclusions on how libraries in Türkiye can be more effectively involved in this movement.

Methodologically, our study is based on a comprehensive and systematic literature review. Various sources such as academic articles, books, International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) guidelines, reports and papers were analysed. In particular, the 'International Green Library Bibliography' compiled by the German Green Library Network was analysed in detail. The collected data were analysed using the qualitative content analysis method described by Krippendorff (2018).

In our article, the history and characteristics of the Green Library Movement are discussed in detail. Then, the development of the movement in the international context is analysed, and green certification systems and successful examples of green libraries around the world are presented. These examples demonstrate the practical applications and global impact of the movement.

One of the focal points of our study is the current state of the green library movement in Türkiye. In this context, important examples such as Rami Library, Türkiye's first sustainable library, the 'Agro Library' project of Uşak Banaz Public Library, and Koç University Suna Kıraç Library's efforts focused on sustainable development goals are analysed in detail. In addition, the green building certification process in Türkiye is also discussed.

The results of our research show that the Green Library Movement has achieved significant success at the international level and has been strongly adopted, especially in North America and Europe. The fact that organisations such as IFLA and the American Library Association (ALA) pay special attention to sustainability plays an important role in encouraging practises in this field. However, it was found that practises in Türkiye show some deficiencies compared to international standards. The green library movement in Türkiye is still in its infancy, and there is a need for more awareness and training programmes in this area.

Considering these findings, our study offers a series of recommendations to improve green

library practises in Türkiye. These recommendations include policy development, energy management, awareness programmes, collaboration and networking, certification and documentation, green collection development, sustainable logistics and green supply chain practises, collaboration with community-supported environmental initiatives, integration and use of green library technologies, and sustainability performance reports.

As a result, this paper addresses the global and local dimensions of the Green Library Movement, demonstrates the potential of libraries in Türkiye in terms of sustainability, and aims to provide guidance for future practises. Our study emphasises the contributions that the Green Library Movement can make to librarianship practises in Türkiye and aims to contribute to the dissemination of sustainable librarianship at the national level. In this context, it is suggested that libraries should adopt strategies such as making their environmental sustainability policies more effective, ensuring energy efficiency, raising awareness of environmental sustainability in society, and establishing international co-operation.

This study presents the steps that need to be taken to accelerate the green transformation of libraries in Türkiye and bring them in line with international standards. It also highlights the role of libraries not only as information centres but also as pioneers of social change and sustainable development. For future research, it is recommended to measure the effectiveness of green library practises in Türkiye and to conduct comparative analyzes with international examples.

GİRİŞ

Yeşil Kütüphane Hareketi, 1990'lı yılların başında ortaya çıkan ve kütüphanelerin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği benimseyen kurumlar haline gelmesini amaçlayan önemli bir girişimdir (Antonelli, 2008). Bu hareket, kütüphanelerin geleneksel işlevlerinin ötesine geçerek çevre bilincini artıran, doğal kaynakları verimli kullanan ve topluma çevre odaklı hizmetler sunan kurumlara dönüşmesini hedeflemektedir (Akbulut ve diğerleri, 2018). Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonunun (International Federation of Library Associations-IFLA) Çevre, Sürdürülebilirlik ve Kütüphaneler Bölümü (Environment, Sustainability and Libraries-ENSULIB), yeşil ve sürdürülebilir bir kütüphaneyi, “çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği bütüncül bir şekilde ele alan bir bilgi merkezi” olarak tanımlamaktadır (IFLA ENSULIB, t.y.).

Yeşil Kütüphane Hareketi'nin önemi, günümüzün en kritik küresel sorunlarından biri olan çevre krizine kütüphanelerin sistematik bir yaklaşım geliştirmesini sağlamasında yatmaktadır. Küresel ısınma, iklim değişikliği ve doğal kaynakların tükenmesi gibi çevresel sorunlar, toplumların sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemesini gerekli kılmıştır (Aldrich ve Kropp, 2023, s. 249). Bu bağlamda kütüphaneler, enerji verimliliği, su tasarrufu, sürdürülebilir malzeme kullanımı gibi çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan yapılar olarak tasarlanarak hem kullanıcı sağlığını desteklemekte hem de çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmektedir (Antonelli, 2008, s. 4-5).

Kütüphaneler, çevresel sürdürülebilirlikte çok yönlü ve kritik bir rol oynamaktadır. Bu kurumların, toplumun bilinçlenmesinde ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmede merkezi bir konumda bulundurulması önemlidir. Çünkü kütüphaneler, güncel ve doğru çevre bilgisine erişim sağlayarak, eğitim programları düzenleyerek ve örnek uygulamalar sergileyerek topluma rehberlik etmektedir (Antonelli, 2020, s. 91). Kütüphaneler, sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir konuma sahiptir. Bu kurumlar, sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefleriyle doğrudan örtüşen işlevlere sahiptir. Toplumsal farkındalık oluşturma, toplumsal direnci geliştirme, eşit ve kapsayıcı hizmet sağlama gibi roller, kütüphanelerin temel misyonuyla uyumludur. Sürdürülebilirlik ve bilgi arasındaki güçlü ilişki, kütüphaneleri bu alanda önemli bir aktör haline getirmektedir. Kütüphaneler, yaygın ve örgün eğitim sistemindeki yönlendirici rolleriyle, sürdürülebilirlik konusunda toplumsal farkındalığı artırmada etkili olmaktadır. Ayrıca yaşam boyu öğrenme pratiğindeki önemleri, sürdürülebilirlikte sürekliliği sağlamada kritik bir role sahiptir (Akkaya, 2023, s. 135).

Bu çalışmada, yeşil kütüphane hareketinin gelişimi ve örnekleri incelenmektedir. Birleşmiş Milletler'in (BM) 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals) çerçevesinde, IFLA'nın bu alandaki çalışmalarına genel bir bakış sunulmaktadır. Yeşil kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolüne odaklanan bu çalışma, uluslararası alandaki ve Türkiye'deki yeşil kütüphane uygulama örneklerini ele almaktadır. Bu bağlamda, kütüphanecilik alanında sürdürülebilirlik olgusunun kurumsal işleyişe, toplumsal farkındalığa ve kullanıcı hizmetlerine yansımaları açısından yeşil kütüphane hareketinin sunduğu fırsatlar değerlendirilmektedir.

1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın temel amacı, Yeşil Kütüphane Hareketi'nin dünya genelinde ve Türkiye'deki gelişimini, uygulamalarını ve sürdürülebilirlik politikalarını inceleyerek bu alanda farkındalığı artırmak ve literatüre katkıda bulunmaktır. Çalışmada, yeşil kütüphane hareketine ilişkin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkili uygulama alanlarındaki ve literatürdeki bilgiler incelenerek Türkiye'deki kütüphanelerin bu harekete nasıl daha etkin bir şekilde dâhil olabileceğine ilişkin çıkarımlara ulaşılması hedeflenmektedir.

Bu hedef doğrultusunda çalışmada, Yeşil Kütüphane Hareketi ile ilgili mevcut bilgiler incelenmektedir. Öncelikle yeşil kütüphane hareketinin tarihsel gelişimine ve temel ilkelerine ilişkin genel bir çerçeve sunulmaktadır. Bu bilgiler, hareketin ortaya çıkışından günümüze kadar olan sürecini ve dayandığı temel prensipleri anlamak açısından önemlidir. Daha sonra, uluslararası platformlarda sürdürülen yeşil kütüphane çalışmaları ve uygulamalarından örnekler verilerek bu uygulamaların Türkiye'deki yansımalarına

ilişkin gözlemlerde bulunmaktadır. Türkiye'deki yeşil kütüphane uygulamalarından seçili örnekler incelenerek bu alandaki mevcut durum hakkında fikir edinilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada ayrıca yeşil kütüphane anlayışının geliştirilmesine ve yeşil kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine potansiyel katkısına ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler, kütüphanelerin daha geniş sürdürülebilirlik gündemine nasıl entegre olabileceğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye'de yeşil kütüphane uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik öneriler sunulmakta olup, bu önerilerin Türkiye'deki kütüphanecilik alanına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu önerilerin çevreye duyarlı kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesine ve sürdürülebilir kütüphanecilik uygulamalarının ülke genelinde benimsenmesine katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

Çalışmada “*Yeşil Kütüphane Hareketi'nin küresel gelişimi ve IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü alan kütüphanelerin öne çıkan uygulamaları ışığında, bu hareketin Türkiye'deki kütüphanecilik alanına yansımaları ve potansiyel katkıları nelerdir ve Türkiye'deki kütüphanelerin sürdürülebilirlik politikaları nasıl geliştirilebilir?*” sorusu araştırılmaktadır. Bu soru, yeşil kütüphane hareketinin uluslararası boyutunu Türkiye bağlamına taşıyarak, ülkemizdeki kütüphanelerin sürdürülebilirlik alanındaki durumunu ve gelecek potansiyelini incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, kapsamlı bir literatür incelemesine dayanmaktadır. Yeşil kütüphane hareketi ve sürdürülebilir kütüphanecilik uygulamaları hakkında geniş bir yelpazede kaynak taraması yapılmış, akademik makaleler, kitaplar, IFLA'nın yeşil ve sürdürülebilir kütüphaneler için hazırladığı yönergeler, raporlar ve bildirimler incelenmiştir. Ayrıca yeşil kütüphane uygulamalarına ilişkin vaka çalışmaları ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki stratejik planlar da araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle Alman Yeşil Kütüphane Ağı (Netzwerk Grüne Bibliothek, 2024) tarafından derlenen ve 1971'den 2024'e kadar olan dönemi kapsayan Uluslararası Yeşil Kütüphane Bibliyografyası (International Green Library Bibliography) detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Elde edilen bilgiler, Krippendorff'un (2018) tanımladığı nitel içerik analizi yaklaşımı esas alınarak sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, incelenen kaynaklardaki belirli temaları, kavramları ve eğilimleri belirlemeyi ve yorumlamayı amaçlamaktadır. Analiz sürecinde, yeşil kütüphane uygulamaları, sürdürülebilir kütüphanecilik stratejileri ve bu alandaki uluslararası eğilimler gibi ana temalar etrafında bilgiler sınıflandırılmış ve sentezlenmiştir. Örneğin, çalışmanın *Yeşil Kütüphanelerin Genel Nitelikleri* başlığı altında yeşil bina tasarımı ve enerji verimliliği gibi sürdürülebilir kütüphanecilik stratejileri incelenmiştir. Benzer şekilde, *Dünya'dan (Bazı) Yeşil Kütüphane Örnekleri* bölümünde uluslararası eğilimlere dair örnekler sunulmuş, bu temaların küresel yansımaları tartışılmıştır. Türkiye özelindeki analizler ise *Türkiye'de Yeşil Kütüphane Literatürüne Bakış* başlığında derinleştirilerek sürdürülebilirlik stratejilerinin ulusal düzeydeki uygulamaları değerlendirilmiştir. Makale boyunca yeşil kütüphane uygulamalarının farklı boyutlarını anlamaya yönelik bir çerçeve yapı oluşturulmaktadır. Bu metodolojik yaklaşım, uluslararası alanda ve Türkiye'de Yeşil Kütüphane Hareketi'nin gelişim sürecini, güncel durumunu ve gelecekteki potansiyelini anlamak için bir çerçeve sunmaktadır.

2. Literatür Değerlendirmesi ve Kavramsal Çerçeve

Yeşil Kütüphane Hareketi, kütüphanelerin çevre üzerindeki etkilerini azaltmayı hedefleyen bir akım olarak 1990'ların başında ortaya çıkmıştır. Bu hareket, sürdürülebilirlik kavramının kütüphanecilik alanında giderek artan öneminin bir yansıması olarak gelişmiştir. Kütüphanelerin çevresel etkilerini azaltmayı, enerji verimliliğini artırmayı ve toplumda sürdürülebilirlik bilincini yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu hareketin temellerinin atılmasında, 1990 yılında 50'den fazla ülke tarafından imzalanan Talloires Deklarasyonu önemli rol oynamıştır. Yükseköğretimde çevresel sürdürülebilirlik konusunda ilk resmî belge olarak kabul edilen bu deklarasyon, üniversitelerin diğer birimleriyle birlikte kütüphaneleri de çevre dostu uygulamalara yönlendirmiştir (Antonelli, 2008; Association of University Leaders for a Sustainable Future, 1990; Bilgili ve Topal, 2021).

Yeşil kütüphanecilik kavramının literatürdeki ilk örneklerinden biri olarak, LeRue ve LeRue'nun (1991) Wilson Kütüphane Bülteni (Wilson Library Bulletin) dergisinin Şubat 1991 sayısında yayımlanan “Yeşil

kütüphaneci” (The green librarian) adlı makalesi, evde ve kütüphanede kullanılan çevre dostu uygulamaları detaylı bir şekilde ele alarak, bu alandaki öncü çalışmalardan biri olmuştur. Aynı sayıda çevre bilgi kaynakları, Dünya Günü etkinlikleri, kütüphanelerdeki gürültü kirliliği ve çevre gibi konulara da yer verilmiştir (Eagan, 1991; Rome, 1991; Watson, 1991).

IFLA, BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmada kütüphanelerin önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Herkes için Kütüphane Ofisi, 2016). Kütüphaneler, toplumların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında çeşitli yollarla katkıda bulunmaktadır. Bunlar arasında evrensel okuryazarlığı teşvik etmek, bilgiye erişimdeki boşlukları kapatmak, dijital içermeyi ilerletmek ve dünya kültürünü ve mirasını korumak yer almaktadır (IFLA, 2017a).

2.1.Dünyada Yeşil Kütüphane Literatürüne Genel Bakış

1992 yılında, çevre konusu hakkında kaygı duyan bir grup kütüphaneci ve sivil toplum çalışanı, bilgi dünyasında çevre konuları çalışmalarını içeren “The Green Library Journal (GLJ) adlı bir dergi yayımlamaya başlamıştır (Jankowska, 2000). Bu dergi, kütüphanecilik ve bilgi bilimi alanında çevre konularına artan ilgiyi yansıtarak kütüphaneciler, bilgi danışmanları, sivil toplum kuruluşları ve eğitimciler arasında uluslararası bir bilgi alışverişi platformu oluşturmayı amaçlamıştır. Derginin ilk sayısına, Amerikan Kütüphane Derneği'nin (American Library Association-ALA) yeni kurulan Çevre Görev Gücü (Task Force on the Environment) önemli katkılar sağlamıştır. Bu sayıda, yeşil kütüphane hareketi üzerine Pope'nin (1992) “The Greening of ALA Conferences”, Link'in (1992) “ALA's Task Force on Environment”, Murray'nin (1992) “Special Libraries and Environmental Information”, Steiger'in (1992) “Oh, How Green is Your Library”, Kruse'un (1992) “Recycling Opportunity: Laser Printer Cartridges” ve Cruse'un (1992) “Environmental Impacts” başlıklı makaleleri yayımlanmıştır. Bir yıl sonra, Kasım 1993'te Assistant Librarian dergisinde Atton (1993) “Green Librarianship: A Revolt Against Change (Yeşil Kütüphanecilik: Değişime Karşı Bir İsyân)” adlı makalesinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) yeşil kütüphanecilik faaliyetlerini anlatmış ve İngiltere'deki kütüphanecileri, kütüphanede iş-tüketici modelini benimsememeleri konusunda uyarmıştır. Bu makaleler, kütüphanecilik alanında çevre bilinci ve sürdürülebilirlik konularına artan ilgiyi yansıtmaktadır. ALA konferanslarının çevre dostu hale getirilmesinden, özel kütüphanelerin çevresel bilgi yönetimindeki rolüne kadar geniş bir yelpazede konuları ele alarak, kütüphanelerin ekolojik ayak izlerini azaltma çabalarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca ALA'nın çevre görev gücünün oluşturulması, sektörün bu konuya verdiği önemi vurgulamaktadır. Kütüphanelerin günlük hizmetlerinde çevre dostu uygulamaları benimsemesi ve atık yönetimi stratejileri (örneğin, lazer yazıcı kartuşlarının geri dönüşümü) gibi pratik çözümler sunarak, bu makaleler kütüphanelerin sadece bilgi merkezleri değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliğin öncüleri olabileceğini göstermektedir.

Yeşil kütüphanecilik konusunda hazırlanmış bir sonraki önemli çalışma ise 2003 yılında yayımlanmıştır. Public Libraries dergisinde Cantú ve Andersen (2003) tarafından yayımlanan “Yeşil olmak kolay değil ama kesinlikle eğlenceli: Ann Arbor Bölge Kütüphanesinde sürdürülebilirlik programlaması (It's not easy being green, but it sure is fun sustainability programming at the Ann Arbor District Library)” başlıklı çalışmada, kütüphanelerde küresel düşünüp yerel hareket etme prensibine dayalı bir programa odaklanılmıştır. Programın öne çıkan etkinlikleri arasında alternatif yakıtlı araçlar, yaban hayatı ekolojisi, kukla gösterisi, sürdürülebilir ev turu, yeşil günlük tutma ve film gösterimi yer almıştır. Çalışmada, kütüphanenin toplum merkezi olarak işlevini ve eğitim kaynağı olarak hizmet etme misyonunu, sürdürülebilirlik gibi birbiriyle ilişkili konularla bütünleştirmenin etkin bir yaklaşım olduğu vurgulanmıştır (Cantú ve Anderson, 2003, s. 243).

2000'li yılların başından itibaren, yeşil kütüphane kavramı daha geniş ölçekte ilgi görmeye başlamıştır. Library Journal dergisi, yeşil kütüphaneler ve kütüphanelerin çevresel sürdürülebilirliği konularında öncü yayınlar yapmıştır. Brown'un (2003) “The New Green Standard (Yeni Yeşil Standart)” adlı çalışmasında, yeşil kütüphanelerin yükselen bir eğilim olduğu vurgulanmış ve kütüphanelerin yeşil tasarımda öncü oldukları belirtilmiştir. Schaper (2003) “Public Input Yields Greener Library Design (Halkın Katılımı Daha Yeşil Kütüphane Tasarımı Sağlıyor)” başlıklı çalışmasında, Fayetteville Halk Kütüphanesinin Blair

Kütüphanesi bölümünün Arkansas'ta Enerji ve Çevresel Tasarımda Liderlik (Leadership in Energy and Environmental Design-LEED) sertifikalı ilk bina olduğunu ifade etmiştir. Pinkowski (2007), "Keeping Track of Green Libraries (Yeşil Kütüphanelerin İzini Sürmek)" adlı çalışmasında, yeşil kütüphanelerin bir dizinini oluşturmayı amaçlayan "greenlibraries.org" adlı bir web sitesini incelemiştir. Neale (2008) ise "Go Green! (Yeşil Ol!)" başlıklı makalesinde kütüphanelerin sürdürülebilirliğini artırma yöntemlerini ele almıştır. Fialkoff (2008), "Green Libraries are Local (Yeşil Kütüphaneler Yereldir)" başlıklı editoryal yazısında San Francisco Halk Kütüphanesinin çevresel sürdürülebilirlik konusunda örnek teşkil ettiğini vurgulamıştır.

Yeşil kütüphane hareketi gün geçtikçe küresel bir boyut kazanmıştır. Aulisio (2013) kütüphane binaları için rehber ve içgörüler sağlarken, Kurbanoğlu ve Boustany (2014) yeşil kütüphanelerden yeşil bilgi okuryazarlığına geçişi tanımlamış, Shah ve diğerleri (2015) ise akademik kurumlarda yeşil hareketin gerekliliğini vurgulamıştır. Fedorowicz-Kruszewska'nın (2021a; 2021b) çalışmaları, yeşil kütüphanecilik alanına kritik katkılar sağlamıştır. Özellikle konu ile ilgili bibliometrik analiz çalışması (2021a), araştırma alanının gelişimsel çizgisini ortaya koyarak, 1991-2006 arası ilk dönem ve 2007-2020 arası daha sistematik yayın dönemi olmak üzere iki temel dönem belirlemiştir. Çalışması, yeşil bina yönetiminin en sık araştırılan tema olduğunu ve 2010 sonrası dönemin yeşil kütüphaneler için teorik çerçeve oluşturma dönemi olduğunu doğrulamıştır. Fedorowicz-Kruszewska'nın (2021b) diğer çalışmasında ise "yeşil kütüphane" ve "yeşil kütüphanecilik" terimlerinin tanımlarını netleştirerek yeşil kütüphane göstergelerini genişletmiş ve alanın kavramsal anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Meher ve Parabhoi (2017), Hint kütüphanelerine odaklanarak yeşil kütüphanelere genel bir bakış sunmuş, Sawant ve Sawant (2018), yeşil kütüphaneci kavramını, özelliklerini ve rolünü tartışmıştır. ALA (2001; 2007; 2008) ise bu yıllarda yaptığı çalışmalar ile sürdürülebilirlik ve kütüphaneler arasındaki bağlantıyı vurgulayarak yeşil kütüphane kavramına odaklanmıştır. Bu çalışmalar ve etkinlikler, 2000'li yıllarda yeşil kütüphanecilik hareketinin artan önemini ve kütüphanelerin evrensel sürdürülebilirlik uygulamalarını benimseme yönündeki gelişimini göstermektedir.

Günümüzde ise yeşil kütüphanecilik hareketi, daha kurumsal ve stratejik bir boyut kazanmıştır. ALA ve Sürdürülebilir Kütüphaneler Girişimi'nin (The Sustainable Libraries Initiative) iş birliği, bu alanda önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir. Bu iki kuruluşun ortak çalışması, "Kütüphaneler için Ulusal İklim Eylem Stratejisi Uygulama Klavuzu" (The National Climate Action Strategy for Libraries Implementation Guide, 2024) ile somutlaşmıştır. Bu strateji, kütüphanelerin iklim değişikliğiyle mücadelede daha etkin rol almasını hedeflemektedir. Strateji, üç temel alana odaklanmaktadır (Aldrich, 2024; Rebekkah, 2024):

- İklim değişikliğinin azaltılması: Sera gazı emisyonlarının azaltılması.
- İklim değişikliğine uyum: Kütüphanelerin, iklim değişikliğinin etkilerine karşı toplumsal direnci artırma yöntemleri.
- İklim adaleti çalışmaları: İklim değişikliğinin dezavantajlı topluluklara etkilerinin ele alınması.

Görüldüğü üzere, yeşil kütüphane uygulamaları, dünya genelinde farklı hızlarda ve ölçeklerde gelişimini sürdürmüştür. ALA tarafından sürdürülebilirlik konusuna özel bir önem verilmiştir. ALA Başkanı Patty Wong, 2021-2022 döneminde sürdürülebilirliğin önemine değinerek kütüphanelerin çevresel olarak sağlam, ekonomik olarak uygulanabilir ve sosyal olarak eşitlikçi uygulamaları benimsemesi gerektiğini vurgulamıştır (ALA, t.y.).

Avrupa'da da yeşil kütüphane hareketi, Avrupa Birliğinin sürdürülebilirlik politikaları ile uyumlu bir şekilde ilerlemiştir. Kütüphanelerin çevre dostu tasarım, enerji yönetimi ve geri dönüşüm gibi konularda benimsediği uygulamalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Kütüphane binalarının ekolojik dengesi, yapı, işletme, bakım-onarım, atıklar ve karbondioksit dengesine yönelik ön değerlendirmeler de bulunularak bina cepheleri, pencereler, ısı yalıtımı, doğal havalandırma ve güneş enerjisi kullanımı gibi unsurlar dikkate alınarak çevre dostu tasarımlar gerçekleştirilmiştir. Enerji yönetimi konusunda aşırı klima kullanımından kaçınılmış, doğal havalandırma ve ısı geri kazanımı gibi yöntemler tercih edilmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından (güneş, jeotermal, bölgesel ısıtma vb.) elektrik üretimi teşvik edilmiş ve enerji tüketimini azaltmak için enerji ölçüm sistemleri, hareket sensörlü aydınlatma, LED aydınlatma gibi teknolojiler kullanılmaya

başlanmıştır. Ayrıca kütüphanelerde kâğıt, plastik, cam, pil ve elektronik atıkların ayrı toplanması ve geri dönüştürülmesi uygulamaları yaygınlaştırılmıştır. Çevre dostu temizlik malzemeleri, hijyen ürünleri ve ambalaj malzemeleri tercih edilerek kütüphane ofislerinde kâğıt kullanımının azaltılması, dijital arşivleme ve çok amaçlı kullanım gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir. IFLA'nın "Yeşil Kütüphane" kontrol listesi, Avrupa'daki kütüphanelerin bu konularda rehberlik almasını sağlamıştır (Hauke ve diğerleri, 2013).

Bu gelişmeler, yeşil kütüphanecilik hareketinin güncel durumunu yansıtmakta ve kütüphanelerin iklim krizi karşısında aktif bir rol üstlenme potansiyelini vurgulamaktadır. Kütüphanelerin, toplumlarında sürdürülebilirlik ve iklim eylemi konularında liderlik etme gücüne olan inanç, bu stratejinin temelini oluşturmaktadır. Gelecek on yıllarda iklim değişikliğinin öngörülen ciddi etkileriyle başa çıkmak için kütüphane profesyonellerinin iklim eylemini mesleki rollerinin bir parçası olarak benimsemeleri önem taşımaktadır.

2.2. Türkiye'de Yeşil Kütüphane Literatürüne Bakış

Yeşil kütüphane ve sürdürülebilirlik kavramları, son yıllarda Türkiye'deki kütüphanecilik alanında giderek daha fazla önem kazanan ve üzerinde çalışılan konular haline gelmiştir. Bu gelişmeler, küresel ölçekte artan çevre bilinci ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle paralellik göstermektedir. Türkiye'de yeşil kütüphane uygulamalarına ilişkin çalışmaların (Akbulut ve diğerleri, 2018; Akkaya, 2023; Akkaya ve Yıldırım, 2020; Arıcı ve Arısal, 2021; Aslan, 1994; Demirtas Dogan ve Gurpinar, 2023; Küçükcan, 2016; Küçükcan ve Konya, 2013; Moza ve Tokman, 2015; Şeşen ve Kuzucuoglu, 2020) çoğalmasında ve bu konudaki önemli ilerlemeler, birçok araştırmacı ve uygulayıcının katkılarıyla şekillenmiştir. Bu çalışmalar, genellikle yeşil kütüphane kavramının teorik çerçevesini ele alan akademik makaleler, sürdürülebilir kütüphane binalarının tasarım ilkelerini inceleyen araştırmalar ve kütüphanelerde enerji verimliliği uygulamalarını değerlendiren vaka çalışmalarını içermektedir.

Türkiye'de yeşil kütüphanecilik kavramı, ilk kez Aslan (1994) tarafından "Çevreci kütüphanecilik" yazısı ile literatüre kazandırılmıştır. Bu çalışma, Türkiye'de yeşil kütüphane hareketinin tanıtılması açısından öncül nitelik taşımaktadır. Aslan'ın çalışmasını takiben, bu alandaki farkındalık artmış ve sürdürülebilirlik ile yeşil kütüphane uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar yaygınlaşmıştır. Küçükcan ve Konya (2013), sürdürülebilir kütüphane olarak da adlandırılan yeşil kütüphaneyi, çevreye duyarlı ve enerji tasarruflu kütüphane binaları olarak tanımlamışlardır. Çalışmalarında, kütüphanelerin sadece bilgi hizmeti sunmanın yanı sıra, çevre duyarlılığını artırma ve kendi uygulamalarıyla örnek teşkil etme sorumluluğuna sahip olduklarını vurgulamışlardır. Yeşil kütüphanelerin, doğal dengeyi korumaya katkı sağlaması, düşük maliyetle inşa edilmesi ve çevre kirliliğinde minimal etkide bulunma özellikleriyle öne çıktığını belirtmişlerdir. Ayrıca yeşil kütüphane uygulamalarının diğer yeşil binalara göre kendine özgü ihtiyaçları ve uygulamaları olduğunu da ifade etmişlerdir.

Moza ve Tokman (2015), bilişim teknolojileri ve sürdürülebilir mimarlık yaklaşımlarının kütüphane mimarisine etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında, çağdaş kütüphane bina tasarımlarında mimar, kütüphaneci ve kullanıcı işbirliğinin önemini vurgulayarak sürdürülebilir mimarlık ilkelerinin kütüphane binalarında yenilikçi ve çevre dostu çözümler sunabileceğini ortaya koymuşlardır. Bu konuyu daha da detaylı inceleyen Küçükcan (2016), sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla kütüphane binalarının tasarım prensiplerini araştırmıştır. Çalışmasında, Türkiye'de henüz "yeşil bina" sertifikasına sahip bir kütüphane binasının bulunmadığını tespit etmiş ve bu durumun Türkiye'de yeşil kütüphane hareketinin başlangıç aşamasında olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. Bu çalışma, kütüphane binalarının enerji tasarruflu ve çevreye duyarlı yapılar olabilmesinin koşullarını ortaya koyması açısından önemli bilgileri sunmaktadır.

Akbulut ve diğerleri (2018), Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin yeşil uygulamalar konusundaki durumunu kapsamlı bir şekilde incelemişlerdir. Bu çalışma, üniversite kütüphanelerinin yeşil kütüphane olma yolunda bazı kriterleri sağlamakla birlikte (örneğin, toplu taşıma araçlarına yakınlık, su tasarruflu tesisat kullanımı gibi) önemli eksikliklere sahip olduğunu ve kütüphaneler arasında bu konuda önemli farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacılar, özellikle Atılım, Bilkent, Başkent ve Yaşar Üniversiteleri kütüphaneleri gibi bazı özel üniversitelere bağlı kütüphanelerin sürdürülebilir çevre, su ve enerji tasarrufu,

sürdürülebilir materyaller-kaynaklar, iç mekân hava kalitesi ve tasarım ve uygulamada yenilikler kapsamında diğerlerinden daha ileri düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte çalışma, kütüphanecilerin yeşil kütüphaneler ve çevresel sürdürülebilirlik konularındaki algı ve farkındalık düzeylerinin düşük olduğunu, ancak bu konularda eğitime ve farkındalık artırıcı girişimlere açık olduklarını göstermiştir.

Sürdürülebilirlik kavramının kütüphanelerle olan ilişkisini derinlemesine inceleyen Akkaya ve Yıldırım (2020), literatür analizine dayalı olarak sürdürülebilirlik kavramının temel ilkelerini kütüphane hizmetleri ile ilişkilendirerek sürdürülebilirlik-kütüphane ilişkisine genel bir bakış açısı sunmuştur. Çalışmada, kütüphanelerin sürdürülebilirlik bağlamında nasıl bir rehberlik sunabileceği irdelenmiştir. Bu çalışma, sürdürülebilirlik ve kütüphanecilik alanları arasındaki bağlantıyı kurması açısından literatüre önemli katkılarda bulunmaktadır. Yeşil kütüphanelerin sürdürülebilirlik açısından önemini vurgulayan bir diğer çalışmada Şeşen ve Kuzucuoglu (2020), 1990'larda başlayan "Yeşil Kütüphane" hareketinin tarihsel gelişimini incelemiş ve küresel ölçekteki uygulamaları değerlendirmişlerdir. Çalışmalarında, yeşil kütüphanelerin sadece çevre dostu uygulamalar açısından değil, aynı zamanda kütüphane binalarını çeşitli afetlerden ve yangınlardan koruma odağıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yaklaşım, yeşil kütüphane kavramına bütüncül bir bakış açısı getirmiştir. Odabaş, Akkaya ve Polat'ın (2020) çalışması ise geleceğin kütüphanelerinde yeşil ve akıllı kütüphanelerin artan önemine dikkat çekmiştir. Araştırmacılar, kentsel dönüşüm ve kültürel değişim bağlamında, kütüphanelerin yalnızca bilgi merkezi olmanın ötesinde, kent kültürünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayan yenilikçi mekânlar haline geldiğini vurgulamışlardır. Dünyadan örnekler incelendiğinde, çevre dostu tasarımları, enerji verimliliği yüksek sistemleri ve akıllı teknolojileriyle yeşil kütüphanelerin geleceğin kent kültürü için stratejik öneme sahip olduğu görülmektedir.

Arıcı ve Arısal (2021), kütüphane mekânlarının sürdürülebilirlik kriterlerini inceledikleri çalışmalarında, sürdürülebilir kütüphaneleri "ekolojik sistem, bina mimarisi, kütüphane hizmetleri ve teknolojik altyapı gibi unsurların dengeli ve uyumlu bir şekilde entegre edildiği yapılar" olarak tanımlamışlardır. Araştırmacılar, önemli bir tespitte bulunarak Türkiye'de sürdürülebilir kütüphane mekânları konusunda yeterli çalışmaların bulunmadığını ve bu alanda standartlaşmanın sağlanmadığını vurgulamışlardır. Bu tespit, gelecekteki araştırmalar için önemli bir boşluğa işaret etmekte ve bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Kullanıcı perspektifinden yeşil kütüphaneleri ele alan Demirtas Dogan ve Gurpinar'ın (2023), çalışmalarında, Kocaeli ve İstanbul'daki üniversite kütüphanelerindeki yeşil uygulamalar ve bu kütüphanelerin kullanıcılarının çevresel farkındalıkları analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında, 11 üniversite kütüphanesi incelenmiş ve kullanıcıların yeşil kütüphanelere ilişkin algıları, destekledikleri çevresel yaklaşımları ve uygulamaları, bilgi erişimi ve kullanımının çevresel etkilerine ilişkin farkındalıkları değerlendirilmiştir. Bu çalışma, yeşil kütüphane uygulamalarının kullanıcılar üzerindeki etkisini ölçmesi ve kullanıcı perspektifini ele alması açısından literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Akkaya'nın (2023) bu konuda literatüre kazandırdığı çalışmada ise BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile kütüphanelerin rolünü ilişkilendirerek kütüphanelerin bu hedeflere ulaşmada oynayabileceği kritik rol vurgulanmıştır. Bu çalışma, bilgi kullanımının önemini ve kütüphanelerin doğru bilgiyi doğru zamanda doğru kişiyle buluşturma misyonunu sürdürülebilirlik bağlamında ele alarak, kütüphanelerin bu süreçte üstlenmesi gereken sorumlulukları ortaya koymuştur.

Türkiye'de yeşil ve sürdürülebilir binalara olan ilgi son on yılda istikrarlı bir artış göstermiştir. 2012'den 2022'ye kadar geçen süreçte, toplam 532 projenin LEED sertifikası alması, inşaat ve gayrimenkul sektöründe sürdürülebilirlik yaklaşımının giderek yaygınlaştığını ortaya koymaktadır (ERKE Sustainable Building Design & Consultancy, 2023). Bununla birlikte, bu gelişmelere rağmen kütüphane binalarının henüz uluslararası geçerliliğe sahip yeşil bina sertifikalarına sınırlı sayıda sahip olması dikkat çekicidir. Bu durum, kütüphanecilik alanında hizmet veren üst kuruluşlarda sürdürülebilirlik konusundaki farkındalık düzeylerinin artırılması gerekliliğini ve standartlaşma ihtiyacını gündeme getirmektedir. Gelecekte, kütüphane binalarının çevresel sürdürülebilirlik kriterlerine uyumu ve yeşil sertifikasyon konuları öncelikli çalışma alanları olarak öne çıkmaktadır.

Gelecekte, yeşil kütüphane uygulamalarının daha yaygın hale gelmesi, kütüphanelerin sürdürülebilirlik konusunda öncü roller üstlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada aktif bir rol oynaması beklenmektedir. Bu bağlamda, kütüphanelerin sadece bilgi merkezleri olarak değil, aynı zamanda toplumsal değişimin ve çevresel sürdürülebilirliğin öncüleri olarak konumlandırılması önem taşımaktadır. Bu alandaki araştırmaların devam etmesi, uygulama örneklerinin artması ve uluslararası standartlara uygun yeşil kütüphane projelerinin hayata geçirilmesi, Türkiye'de yeşil kütüphane hareketinin gelişimini hızlandıracak ve kütüphanelerin sürdürülebilir bir gelecek için oynadıkları rolü güçlendirecektir.

2.3. Yeşil Kütüphanelerin Genel Nitelikleri

Küresel çevre sorunlarına yanıt olarak ortaya çıkan yeşil kütüphaneler, geleneksel bilgi merkezlerinin ötesinde bir işlev üstlenmektedir. Bu kurumlar, sadece bilgi paylaşım alanları olmaktan çıkıp, sürdürülebilir kalkınmanın etkin birer aktörü haline gelmektedir. Bu kütüphaneler, geleneksel kütüphanecilik hizmetlerini çevre dostu uygulamalarla birleştirerek sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Yeşil kütüphanelerin genel nitelikleri, birbirleriyle ilişkili çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar arasında bina tasarımı, koleksiyon yönetimi, enerji verimliliği ve kullanıcı hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Ancak, yeşil kütüphanelerin en temel ve görünür unsurlarından biri, sürdürülebilir bina tasarımı ve yapımıdır.

Yeşil kütüphane binalarının tasarımına yönelik Dewe ve Clark'ın (2006) çalışmasında altı ilkedен bahsedilmektedir:

- Enerji tasarrufu
- İklimle uyumlu çalışma
- Yeni kaynak kullanımını minimize etme
- Kullanıcılara saygı
- Bölgeye saygı
- Bütünsellik

Bu ilkeler, sürdürülebilir kütüphane mimarisinin temelini oluşturmuştur. Enerji tasarrufu ilkesi, fosil yakıt kullanımının en aza indirilmesini amaçlamakta ve kütüphanelerde enerji verimli sistemlerin kullanımını teşvik etmektedir. İklimle uyumlu çalışma, binaların yerel iklim koşullarına göre tasarlanmasını ve doğal enerji kaynaklarından yararlanılmasını öngörmektedir. Yeni kaynak kullanımını minimize etme ilkesi, geri dönüştürülmüş malzemelerin kullanımını ve binanın yaşam döngüsü sonunda yeniden kullanılabilir olmasını teşvik etmektedir. Kullanıcılara saygı ilkesi, kütüphane tasarımında kullanıcı ihtiyaçlarının ön planda tutulmasını ve zararlı malzemelerin kullanılmamasını içermektedir. Bölgeye saygı, kütüphane binasının çevreye ve yerel ekosistemlere zarar vermeyecek şekilde tasarlanmasını öngörmektedir. Son olarak, bütünsellik ilkesi tüm bu yeşil prensiplerin bir bütün olarak ele alınmasını ve uygulanmasını vurgulamaktadır. Bu ilkeler, modern kütüphane binalarının tasarımında ve inşasında giderek daha fazla dikkate alınmakta ve yeşil kütüphane hareketinin mimari boyutunu şekillendirmektedir.

Yeşil kütüphane hareketi, sadece binaların tasarımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda kütüphane hizmetleri ve uygulamalarını da kapsamıştır. Jankowska ve Marcum (2010), kütüphanelerde çevre ve sürdürülebilirlik konularını dört ana başlık altında incelemiştir:

- Bütçe ve koleksiyonun sürdürülebilirliği
- Yeşil kütüphane işlemleri ve uygulamaları
- Yeşil kütüphane binaları
- Sürdürülebilirliği ölçme ve geliştirme

Bütçe ve koleksiyonun sürdürülebilirliği ile kütüphanelerin finansal kaynaklarını ve koleksiyonlarını çevre dostu bir şekilde yönetmeleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle elektronik kaynakların kullanımının artırılması, basılı materyallerin azaltılması ve geri dönüşümlü kâğıt kullanımı gibi uygulamaları kapsamaktadır. Yeşil kütüphane işlemleri ve uygulamaları, kütüphanelerin günlük hizmetlerinde kullandıkları enerji tasarruflu aydınlatma sistemleri, geri dönüşüm programları, çift taraflı baskı, dijital

arşivleme ve elektronik belge yönetimi sistemleri gibi çevre dostu yaklaşımları benimsemeye yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Yeşil kütüphane binaları, sürdürülebilir mimari ilkelerinin kütüphane binalarının tasarımı, inşası ve yenilenmesinde uygulanmasını içermektedir. LEED veya Building Research Establishment Environmental Assessment Method (BREEAM) gibi yeşil bina sertifikasyon sistemleri bu alanda önemli rol oynamaktadır. Son olarak, sürdürülebilirliği ölçme ve geliştirme, kütüphanelerin çevresel etkilerini değerlendirmek ve iyileştirmek için kullandıkları karbon ayak izi hesaplamaları, enerji verimliliği ölçümleri ve sürdürülebilirlik raporlaması gibi yöntemleri kapsamaktadır. Bu dört alan, yeşil kütüphane hareketinin kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Kütüphaneler, bu alanlarda çalışarak sadece çevresel etkilerini azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumda sürdürülebilirlik bilincinin artırılmasında önemli rol oynamaktadırlar.

Ayrıca konuya ilişkin birçok çalışmada (Akbulut ve diğerleri, 2018; Antonelli, 2020; Aulio, 2013; Griffis, 2023; Gupta, 2020; Ho ve diğerleri, 2023; Hörning, 2023; Ingole ve Kumari, 2021; Küçükcan ve Konya, 2013; Lokhande, 2022; Nikam, 2017; Malode, 2014; Meher ve Parabhoi, 2017; Mondal, 2021; Pagore ve Chalukya, 2022; Rebekkah, 2024; Rehberger, 2023; Sharma, 2023; Aldrich ve Kropp, 2023; Vijesh ve diğerleri, 2024; Williams-Cockfield ve Mehra, 2023) yeşil kütüphanelerin özelliklerine ilişkin farklı biçimlerde nitelikler ifade edilmektedir. Bu çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, yeşil kütüphanelerin temel nitelikleri şu biçimde sıralanabilir:

- Çevre dostu yapı malzemeleri: Yeşil kütüphaneler, doğal, geri dönüştürülmüş ve yerel olarak temin edilebilen malzemeleri kullanır. Bu yaklaşım, inşaat sürecinin çevresel etkisini azaltır ve yerel ekonomiyi destekler.
- Enerji verimliliği: Enerji tüketimini azaltmak için enerji verimli aydınlatma sistemleri, yansıtıcı çatı ve zemin kullanımı, yalıtımlı pencereler gibi önlemler alınır. Ayrıca güneş panelleri gibi yenilenebilir enerji kaynakları kullanılabilir.
- Su tasarrufu: Düşük akışlı armatürler, yağmur suyu toplama sistemleri ve susuz pisuarlar gibi su tasarrufu sağlayan teknolojiler kullanılır. Atık su ve yağmur suyu, bahçe sulama ve tuvalet sifonlarında yeniden kullanılabilir.
- İç hava kalitesi: Yeşil kütüphaneler, taze ve sağlıklı hava sirkülasyonunu sağlamak için uygun havalandırma sistemlerine sahiptir. Bina içi ve dışında uygun bitkilendirme yapılarak hava kalitesi artırılır.
- Doğal aydınlatma: Enerji tasarrufu sağlamak için mümkün olduğunca doğal ışıktan faydalanılır. Bu amaçla, uygun pencere tasarımları ve cam kullanımı tercih edilir.
- Atık yönetimi: Geri dönüşüm ve atık ayrıştırma sistemleri uygulanır. Plastik poşet kullanımının azaltılması, tek kullanımlık kâğıt bardaklar yerine yeniden kullanılabilir seramik eşyaların tercih edilmesi gibi uygulamalar yapılır.
- Sürdürülebilir bina seçimi: Kütüphane binası, toplu taşıma araçlarıyla kolay erişilebilir bir konumda olmalıdır. Bu, kullanıcıların karbondioksit emisyonlarını azaltmalarına yardımcı olur.
- Çevre dostu teknoloji: Yeşil kütüphaneler, enerji tasarruflu bilgisayarlar, yazıcılar ve diğer elektronik cihazlar gibi çevre dostu teknolojileri benimser.
- Sürdürülebilir koleksiyon yönetimi: Çevre temalı materyallerin toplanması ve tanıtılması, dijital kaynakların kullanımının teşvik edilmesi gibi uygulamalar yapılır.
- Yeşil etkinlikler: Kütüphane, çevre bilincini artırmak için yeşil etkinlikler düzenler ve kullanıcıları sürdürülebilir uygulamalar konusunda eğitir.

Yeşil bina sertifikasyonu, sürdürülebilir yapılaşmanın teşvik edilmesi ve çevresel etkilerin azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sertifikasyon sistemleri:

- Enerji tüketimini ve karbon emisyonlarını azaltır.
- Su kaynaklarının korunmasına katkıda bulunur.
- Atık miktarını azaltır ve geri dönüşümü teşvik eder.
- İç mekân yaşam kalitesini artırarak kullanıcı sağlığını ve üretkenliğini iyileştirir.

- Binaların işletme maliyetlerini düşürür.
- Çevresel sorumluluğu teşvik eder ve farkındalık yaratır.
- Yeşil teknolojilerin ve yenilikçi çözümlerin geliştirilmesini teşvik eder.

Yeşil kütüphaneler özelinde, bu sertifikasyon sistemleri kütüphanelerin çevresel etkilerini azaltmalarına, enerji ve su tasarrufu sağlamalarına ve kullanıcılarına daha sağlıklı ve konforlu bir ortam sunmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeşil kütüphaneler topluma sürdürülebilirlik konusunda örnek olma ve eğitim sağlama fırsatı da sunmaktadır.

2.4. Yeşil Bina Sertifikasyon Sistemleri ve Kütüphaneler İçin Önemi

Sürdürülebilir bina tasarımlarında sertifikasyon süreçleri, yapıların çevreye olan etkilerini en aza indirmek ve kaynak verimliliğini artırmak amacıyla geliştirilmiştir. Bu süreçler, bir binanın yeşil bina olarak tanımlanabilmesi için belirli kriterlere uygunluğunu değerlendiren çeşitli standartlar ve sertifikasyon sistemlerini içerir. Yeşil kütüphaneler, bu standartlara uygun olarak tasarlanıp inşa edilerek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmakta ve çevresel sorumluluklarını yerine getirmektedir.

Dünya genelinde çeşitli yeşil bina sertifikasyon sistemleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en yaygın kullanılanlar LEED ve BREEAM yeşil bina sertifikasyon sistemleridir (Bayat ve Küçükali, 2021). Green Star Rating System (Green Building Council of Australia, 2024), Deutsches Gütesiegel Nachhaltiges Bauen (Graubner ve Schneider, 2008), Organisation of the European Energy Award (Stenitzer ve Grim, 2005), Minergie (Beyeler ve diğerleri, 2009) ve Comprehensive Assessment System for Built Environment Efficiency (Japan Sustainable Building Consortium, 2006) gibi sertifikalar ise ülkelere göre yerel ve bölgesel sertifikalar olarak geçerliliğini sürdürmektedir. Bunlara ek olarak, ekolojik yönetim sertifikaları da kütüphanelerin çevre yönetim sistemlerini belgelendirmek için kullanılmaktadır. ISO 14001:2015 Environmental Management Systems (International Organization for Standardization, 2015) ve Eco-management and Audit Scheme (Marrucci ve Daddi, 2022) bu kategorideki önemli sertifikasyonlardır. Son olarak Alman ürün sertifikaları ve diğer ülkelerin ulusal ürün sertifikaları da kütüphanelerin sürdürülebilir tedarik zinciri uygulamalarına rehberlik etmektedir.

LEED ve BREEAM, küresel ölçekte yaygın kullanılan iki önemli yeşil bina sertifikasyon sistemidir. Bu sistemler, binaların çevresel performansını değerlendirerek sürdürülebilir yapılaşmayı teşvik etmekte ve inşaat sektörünün ekolojik ayak izini azaltmaya yönelik önemli katkılar sağlamaktadır. LEED, 1998'de ABD'de geliştirilmiş olup, 50'den fazla ülkede uygulanmakta ve binaları sürdürülebilirlik, enerji verimliliği ve çevresel etki açısından değerlendirmektedir (United States Green Building Council, 2024). BREEAM ise 1990'da Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmış ve 70'ten fazla ülkede kullanılmaktadır (Building Research Establishment Environmental Assessment Method [BREEAM], 2024). Her iki sistem de binaları çeşitli kategorilerde (enerji, su, malzeme kullanımı, iç mekân kalitesi gibi) değerlendirerek farklı seviyelerde sertifikalar vermektedir. Bu sistemler, yapı sektörünün çevresel etkilerini azaltmayı ve sürdürülebilir bina uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'de ise uluslararası sistemlerin yanı sıra ülkeye özgü yeşil bina sertifikasyon sistemleri de geliştirilmiştir. Bunların başında, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından oluşturulan YES-TR (Yeşil Sertifika Türkiye) ve Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği tarafından geliştirilen Binalarda Ekolojik ve Sürdürülebilir Tasarım (BEST) sistemleri gelmektedir (Büyüüksal ve Alıcı, 2023). YES-TR, binaları bütünlük tasarımı, yapı malzemesi, iç ortam kalitesi, enerji verimliliği ve su yönetimi gibi kategorilerde değerlendirirken (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022), BEST sistemi dokuz ana başlık altında kapsamlı bir değerlendirme yapmaktadır (BEST, 2024). Bu ulusal sistemler, Türkiye'nin yerel koşullarını ve önceliklerini dikkate alarak, sürdürülebilir yapılaşmayı teşvik etmekte ve ülkenin çevresel hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca "Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği" (Resmî Gazete, 2022a) kapsamında getirilen yenilenebilir enerji kullanım zorunluluğu, Türkiye'nin yeşil bina sertifikasyon sürecinde önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından çıkartılan "Binalar ile Yerleşmeler İçin Yeşil Sertifika

Yönetmeliği” (Resmî Gazete, 2022b), doğayla uyumlu, yaşam döngüsü çerçevesinde değerlendirilen, bölgesel koşullara uygun, ihtiyacı kadar enerji ve su tüketen, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan binaların değerlendirilmesini ve sertifikalandırılmasını amaçlayarak, Türkiye'nin sürdürülebilir yapı sektörüne yönelik bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır.

Yeşil bina sertifikasyon sistemleri, binaların çevresel performansını çeşitli açılardan değerlendirmektedir. Bu unsurlar şunları içermektedir:

- *Enerji verimliliği*: Enerji verimliliği, yeşil bina sertifikasyonunun en önemli unsurlarından biridir. Bu kapsamda, binanın enerji tüketimini azaltmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak hedeflenir. Bina kabuğu yalıtımı, yüksek performanslı pencere ve kapılar, enerji verimli HVAC sistemleri ve akıllı aydınlatma sistemleri gibi önlemler alınır. Ayrıca güneş panelleri veya rüzgâr türbinleri gibi yenilenebilir enerji sistemleri de kullanılabilir. Enerji izleme ve yönetim sistemleri de binanın enerji performansını sürekli olarak optimize etmeye yardımcı olur.
- *Su verimliliği*: Su verimliliği, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından kritik öneme sahiptir. Bu unsur kapsamında, binaların su tüketimini azaltmak ve alternatif su kaynaklarını kullanmak hedeflenir. Düşük akışlı armatürler, yağmur suyu toplama sistemleri, gri su geri dönüşüm sistemleri ve akıllı sulama sistemleri gibi teknolojiler kullanılır. Ayrıca su tüketimini izleme ve yönetim teknolojileri de önemlidir. Örneğin, yağmur suyu toplama sistemleri kullanarak içme suyu dışındaki kullanımlar için şebeke suyu tüketimini azaltan projeler desteklenir.
- *Malzeme ve kaynaklar*: Bu unsur, binanın yapımında ve işletilmesinde kullanılan malzemelerin çevresel etkilerini minimize etmeyi amaçlar. Geri dönüştürülmüş veya yenilenebilir malzemelerin kullanımı, yerel malzemelerin tercih edilmesi, dayanıklı ve uzun ömürlü malzemelerin seçimi gibi stratejiler uygulanır. Ayrıca inşaat atıklarının yönetimi ve geri dönüşümü de bu kapsamda değerlendirilir. Örneğin, sertifikalı ahşap kullanımı veya düşük karbon ayak izine sahip çimento alternatiflerinin kullanımı desteklenir.
- *İç mekân çevre kalitesi*: İç mekân çevre kalitesi, bina sakinlerinin sağlığı, konforu ve üretkenliği açısından büyük önem taşır. Bu unsur kapsamında, doğal aydınlatma ve havalandırma sistemleri, düşük VOC (Uçucu Organik Bileşik) içeren malzemelerin kullanımı, akustik konfor sağlayan tasarımlar ve termal konfor için ısı kontrolü ve yalıtım sistemleri değerlendirilir. Ayrıca iç mekân hava kalitesi izleme ve kontrol sistemleri de önemlidir. Örneğin, CO2 sensörleri kullanarak talebe bağlı havalandırma sağlayan sistemler desteklenir.
- *Arazi kullanımı ve ekoloji*: Bu unsur, binanın çevresindeki ekosistemlere olan etkisini minimize etmeyi ve mevcut doğal kaynakları korumayı amaçlar. Terk edilmiş alanların yeniden kullanımı, yeşil alanların ve biyoçeşitliliğin korunması, yağmur suyu yönetimi ve peyzaj tasarımı gibi stratejiler uygulanır. Ayrıca ısı adası etkisini azaltan çözümler (yeşil çatılar, yüksek yansıtabilir malzemeler) de bu kapsamda değerlendirilir. Örneğin, yerli bitki türlerini kullanan ve yerel ekosistemleri destekleyen bir peyzaj tasarımı desteklenir.
- *Ulaşım ve konum*: Ulaşım ve konum unsuru, binanın konumunun sürdürülebilirliğini ve alternatif ulaşım yöntemlerinin teşvik edilmesini değerlendirir. Toplu taşıma erişimi, bisiklet park alanları ve duş imkanları, elektrikli araç şarj istasyonları ve yaya dostu tasarımlar bu kapsamda ele alınır. Örneğin, birden fazla toplu taşıma hattına yürüme mesafesinde olan bir bina desteklenir.
- *İnovasyon ve tasarım süreci*: Bu unsur, yeşil bina tasarımında yenilikçi yaklaşımları ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kullanılan bütünleşmiş tasarım süreçlerini değerlendirir. Yenilikçi teknolojilerin ve yaklaşımların kullanımı, bütünleşmiş tasarım süreci ve yeşil bina eğitimi ve farkındalık programları bu kapsamda ele alınır. Örneğin, geleneksel uygulamaların ötesine geçen yenilikçi enerji tasarrufu çözümleri desteklenir.
- *Atık yönetimi*: Atık yönetimi, binanın inşaat ve işletme aşamalarında üretilen atıkların minimize edilmesini ve uygun şekilde yönetilmesini amaçlar. Atık azaltma stratejileri, geri dönüşüm ve kompostlama sistemleri, tehlikeli atıkların uygun şekilde bertarafı gibi uygulamalar bu kapsamda değerlendirilir.

- *İşletme ve bakım*: Bu unsur, binanın sürdürülebilir bir şekilde işletilmesini ve bakımının yapılmasını değerlendirir. Yeşil temizlik ürünleri ve uygulamaları, düzenli bakım ve performans izleme, kullanıcı eğitimi ve katılımı gibi konular bu kapsamda ele alınır. Örneğin, bina kullanıcılarına düzenli olarak enerji ve su tasarrufu eğitimleri veren projeler desteklenir.
- *Dayanıklılık ve uyum*: Bu unsur, binanın gelecekteki iklim değişikliği senaryolarına ve doğal afetlere karşı dayanıklılığını değerlendirir. İklim değişikliğine karşı dayanıklılık stratejileri, doğal afetlere karşı hazırlık ve gelecekteki iklim senaryolarına uyum sağlama kapasitesi gibi konular ele alınır. Örneğin, aşırı hava olaylarına karşı dayanıklı tasarım özelliklerine sahip binalar desteklenir.

Yeşil bina sertifikasyon sistemleri, sürdürülebilir yapılaşmanın teşvik edilmesinde ve çevresel etkilerin azaltılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu sistemler, özellikle yeşil kütüphanelerin tasarımı, inşası ve işletilmesinde önemli bir rehber görevi görmektedir. LEED ve BREEAM gibi uluslararası tanınırlığa sahip sertifikasyon programları, kütüphanelerin çevresel performansını ölçülebilir ve karşılaştırılabilir hale getirerek sürdürülebilirlik hedeflerinin belirlenmesine ve takip edilmesine olanak sağlamaktadır. Yeşil kütüphaneler, bu sertifikasyon sistemlerinin kriterlerini karşılayarak enerji ve su verimliliği, atık yönetimi, iç mekân yaşam kalitesi ve yenilikçi çözümler gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Doğal aydınlatma sistemleri, yüksek verimli iklimlendirme sistemleri, yenilenebilir enerji kaynakları, su tasarrufu teknolojileri ve düşük kimyasal gaz içeren malzemelerin kullanımı, yeşil kütüphanelerin çevresel etkilerini minimize ederken, kullanıcı deneyimini ve işlevsel verimliliği optimize etmektedir.

2.5. Dünya'dan (Bazı) Yeşil Kütüphane Örnekleri

IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü (IFLA Green Library Award), sürdürülebilir kütüphanecilik alanında öncü olan ve örnek teşkil eden kütüphaneleri ön plana çıkarmaktadır. Bu ödül, 2016 yılından beri verilmekte olup, kütüphanelerin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik konularındaki yenilikçi uygulamalarını, etkili iletişim stratejilerini ve somut başarılarını değerlendirmektedir. Bu başarılı örnekler, diğer kütüphanelerin sürdürülebilirlik alanındaki çabalarına ilham kaynağı olmakta ve kütüphanecilik mesleğinin çevresel duyarlılığa olan katkısını sergilemektedir (IFLA, t.y.).

Günümüze kadar IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü'nü kazanan kütüphanelerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, şu unsurların öne çıktığı görülmektedir:

- *Sürdürülebilir mimari ve bina yönetimi*: Birçok kütüphane, yeşil bina tasarımı, enerji verimliliği, su yönetimi ve yenilenebilir enerji kullanımı gibi özellikleriyle ödül almıştır. Sürdürülebilir mimari ve bina yönetimi alanında öne çıkan kütüphaneler arasında ABD'deki Missoula Halk Kütüphanesi, Almanya'daki Paderborn Şehir Kütüphanesi, Çin'deki Foshan Kütüphanesi, Avustralya'daki Cockburn Belediye Kütüphanesi ve yine Çin'deki Sun Yat-sen Kütüphanesi bulunmaktadır. 2024 yılında bu kategoride Missoula Halk Kütüphanesi ve Paderborn Şehir Kütüphanesi ön plana çıkmıştır. Missoula Halk Kütüphanesi, yeşil ilkelere uygun olarak tasarlanmış ve yerli sanatı içeren bir binaya sahiptir. Doğal ışığı maksimize eden tasarımıyla modern yenilik ve antik bilgeliği birleştirmektedir. Paderborn Şehir Kütüphanesi ise 460 yıllık bir binayı yenileyerek geri dönüştürülmüş malzemelerle mobilya üretmiş ve paylaşım ekonomisini desteklemiştir. Foshan Kütüphanesi, 2018'de doğal ışık ve havalandırmayı maksimize ederek enerji tüketimini azaltan bina tasarımıyla ödül kazanmış, 2024 yılında ise "Yeşil Okuma: Akıllı Kitap Yığınları Projesi" ile tekrar ön plana çıkmıştır. Kütüphane, enerji ve su tüketimini optimize eden gelişmiş bir yönetim sistemi kullanarak teknoloji ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermiştir. Proje, kitapları uzak mesafedeki vatandaşlara ulaştırmayı amaçlayan yapay zekâ teknolojileri içermekle birlikte, teknolojik çözümlere bağımlılık ve olası iş kayıpları konusunda eleştiriler de almıştır. Cockburn Belediye Kütüphanesi 2016'da yeşil bina ve sürdürülebilir projeleriyle dikkat çekerken, Sun Yat-sen Kütüphanesi 2017'de köklü geçmişe sahip binasını ekolojik ilkeler doğrultusunda yeşil bir kütüphaneye dönüştürmesiyle ödüllendirilmiştir (IFLA, 2016; 2017; 2018; 2024).

- *Yenilikçi hizmetler ve programlar*: Kütüphaneler, çevre eğitimi, sürdürülebilirlik atölyeleri, tohum kütüphaneleri ve eko-farkındalık etkinlikleri gibi hizmetleriyle dikkat çekmiştir. Yenilikçi hizmetler ve programlar konusunda önemli örnekler arasında İspanya'daki Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi, Finlandiya'daki Oulu Şehir Kütüphanesi, Almanya'daki Stadtbibliothek Bad Oldesloe ve Kanada'daki West Vancouver Memorial Kütüphanesi yer almaktadır. Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi, doğa bilimleri ve yeni medya koleksiyonlarıyla akademik ve yerel toplulukları bir araya getirmiş ve düzenlediği çevre konulu geziler, konferanslar ve film serileri ile öne çıkarak 2024 yılında büyük ölçekli projeler kategorisinde yeşil kütüphane ödülünü kazanmıştır. 2021 yılında ödül alan Finlandiya'daki Oulu Şehir Kütüphanesi, çevre bilincini artırmaya yönelik yenilikçi projeleriyle öne çıkmıştır. Kütüphane, "Çevre Elçileri Programı" adı altında personelini çevre konularında eğiterek topluma rehberlik etmelerini sağlamıştır. Düzenli olarak yapılan sürdürülebilir yaşam atölyeleri, pratik sürdürülebilir yaşam becerileri öğretmektedir. Ayrıca kütüphane kullanıcıları için özel geliştirilmiş bir ekolojik ayak izi hesaplayıcı sunulmaktadır. Oulu Şehir Kütüphanesinin bu yaklaşımı, kütüphanelerin çevre eğitimi ve farkındalık yaratma konusundaki potansiyelini gözler önüne sermektedir. Stadtbibliothek Bad Oldesloe, 2017'de kentsel bahçecilik ve topluluk geliştirme çalışmalarısıyla öne çıkarken, West Vancouver Memorial Kütüphanesi 2023'te edebiyat ve iklimi birleştiren "İklim Yazarı Projesi" ile ödül kazanmıştır (IFLA, 2017; 2021; 2023; 2024).
- *Toplum katılımı ve işbirliği*: Yerel toplulukları sürdürülebilirlik çabalarına dahil eden ve diğer kurumlarla işbirliği yapan kütüphaneler ön plana çıkmıştır. Toplum katılımı ve işbirliği alanında başarılı örnekler arasında İrlanda'daki UCD Kütüphanesi, Ukrayna'daki Priorka Çocuk Kütüphanesi, Kanada'daki Edmonton Halk Kütüphanesi, İrlanda'daki Cork Üniversitesi Kütüphanesi, Kolombiya'daki Medellín Halk Kütüphanesi ve yine Kolombiya'daki Biblioteca EPM bulunmaktadır. 2024 yılında UCD Kütüphanesi, "Yaşam Döngüsünün Ötesinde: Kütüphaneler Döngüsel Ekonomiye Destekliyor" projesiyle dikkat çekmiştir. Proje kapsamında, eski kütüphane mobilyaları restore edilerek 52 farklı kuruluşa yeniden dağıtılmış, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine önemli katkı sağlanmıştır. Ukrayna'daki Priorka Çocuk Kütüphanesi de "Ekolojik Alan: Eko-kahramanlar ve Ekolojik Krizden Çıkış Yolu" projesiyle çocuklar arasında çevre bilincini artırmaya yönelik çalışmalarısıyla öne çıkmıştır. 2021 yılında ödül kazanan Kanada'daki Edmonton Halk Kütüphanesi ise toplum katılımı ve yenilikçi programlarıyla dikkat çekmiştir. Kütüphane, BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyen kapsamlı bir program geliştirmiştir. Bu program çerçevesinde, kütüphane arazisinde kurulan topluluk bahçeleri, yerel gıda üretimi ve eğitim için kullanılmaktadır. 2023 yılında ödül kazanan Kolombiya'daki Biblioteca EPM ise sürdürülebilir kalkınma için eğitim odaklı yaklaşımıyla dikkat çekmiştir. Kütüphane içinde, sürdürülebilirlik konularında interaktif öğrenme deneyimleri sunan merkezler bulunmaktadır. Kütüphane binasında, yenilenebilir enerji kaynaklarının çalışma prensiplerini gösteren canlı demonstrasyonlar yer almaktadır. Ayrıca gençlere yönelik, çevre sorunlarına yenilikçi çözümler geliştirmeyi amaçlayan bir sürdürülebilir inovasyon laboratuvarı kurulmuştur. Biblioteca EPM'nin bu yaklaşımı, kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma eğitiminde oynayabilecekleri kritik rolü göstermektedir (IFLA, 2016; 2019; 2021; 2023; 2024).
- *Yeşil koleksiyonlar ve kaynaklar*: Sürdürülebilirlik temalı koleksiyonlar oluşturan ve dijital kaynakları teşvik eden kütüphaneler değer kazanmıştır. Yeşil koleksiyonlar ve kaynaklar konusunda öne çıkan kütüphaneler arasında Hong Kong Çin Üniversitesi Kütüphanesi, Macaristan'daki Ezüsthegy Kütüphanesi ve İtalya'daki Biblioteca Civica Villa Valle yer almaktadır. Hong Kong Çin Üniversitesi Kütüphanesi, 2017'de sürdürülebilirliği kütüphane stratejisine entegre etmesiyle dikkat çekmiştir. Ezüsthegy Kütüphanesi 2020'de "Eko Köşe" adlı bitki bahçesi ve tohum değişim programıyla ödül kazanırken, Biblioteca Civica Villa Valle 2023'te "Tohum Kütüphanesi" projesiyle öne çıkmıştır (IFLA, 2017; 2020; 2023).
- *Yeşil ofis uygulamaları*: Günlük operasyonlarında çevre dostu uygulamaları benimseyen kütüphaneler de ödüllendirilmiştir. Yeşil ofis uygulamaları alanında İran'daki Tahran Ulusal Kütüphane ve Arşivleri, Macaristan'daki Tatabánya Jozsef Attila İl ve Şehir Kütüphanesi ve Sırbistan'daki Uzice Halk Kütüphanesi örnek gösterilebilir. Tahran Ulusal Kütüphane ve Arşivleri, 2018'de kütüphanelerin yeşil

olup olmadığını değerlendiren yeni bir kontrol listesi geliştirmiştir. Tatabánya Jozsef Attila İl ve Şehir Kütüphanesi aynı yıl sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik bilinçlenmeyi artırmayı hedefleyen yenilikçi programlarıyla ödül kazanmıştır. Uzice Halk Kütüphanesi ise 2017'de kısıtlı imkanlarına rağmen yerel gençler arasında çevre bilincini artıran programlarıyla tanınmıştır (IFLA, 2017; 2018).

Ödül alan kütüphanelerin çoğunluğu, bu unsurların en az birini veya birkaçını başarıyla uygulayan projeler sunmuştur. Özellikle sürdürülebilir mimari ve yenilikçi hizmetler, ödül kazanmada öne çıkan faktörler olmuştur. Bu bağlamda, bazı öne çıkan yeşil kütüphane örneklerini daha detaylı incelemek, yeşil kütüphane kavramının pratikte nasıl hayata geçirildiğini anlamak açısından faydalı olacaktır.

IFLA Yeşil Kütüphane Ödülleri, kütüphanelerin sürdürülebilirlik alanındaki çabalarını ve yenilikçi yaklaşımlarını gözler önüne sermektedir. Bu ödüller, dünya genelinde farklı ölçek ve kaynaklara sahip kütüphaneleri tanıyarak, sürdürülebilirliğin her düzeyde mümkün olduğunu göstermektedir. Ödül alan projeler, kütüphanelerin geleneksel rollerinin ötesine geçerek toplum merkezleri, eğitim merkezleri ve çevre bilinci oluşturma noktaları haline geldiklerini ortaya koymaktadır.

Projelerin ortak noktalarından biri, yerel toplulukları sürdürülebilirlik çabalarına dahil etmeleridir. Bu durum, kütüphanelerin toplumsal değişimde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Son yıllarda akıllı teknolojilerin ve dijital çözümlerin sürdürülebilirlik çabalarıyla bütünleştirildiği de dikkat çekmektedir. IFLA Yeşil Kütüphane Ödülleri, dünyanın farklı bölgelerinden kütüphaneleri tanıtarak küresel bir sürdürülebilirlik ağının oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Yıllar içinde projelerin karmaşıklığının ve etkisinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum, kütüphanelerin sürdürülebilirlik konusunda sürekli olarak kendilerini geliştirdiklerini göstermektedir. Sonuç olarak bu ödüller kütüphanelerin sadece bilgi merkezleri değil, aynı zamanda toplumsal değişimin ve sürdürülebilir kalkınmanın öncüleri olabileceğini ortaya koymaktadır. Kütüphaneler, çevre bilinci oluşturma, toplum katılımını teşvik etme ve sürdürülebilir uygulamaları yaygınlaştırma konusunda büyük bir potansiyele sahip olduklarını kanıtlamaktadır.

2.6. Türkiye’de Yeşil Kütüphane Örnekleri

Türkiye’de yeşil kütüphane anlayışı son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmekte ve bu alanda önemli adımlar atılmaktadır. Söz konusu gelişmeleri ve yenilikçi yaklaşımları anlamak için, Rami Kütüphanesi, Uşak Banaz Halk Kütüphanesi ve Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi örnekleri, IFLA’nın yeşil kütüphane kriterlerine uygunluk, uluslararası tanınırlık ve sürdürülebilirlik uygulamaları göz önünde bulundurularak incelenecektir.

Rami Kütüphanesi, Türkiye’nin ilk sürdürülebilir kütüphanesi olarak öne çıkmaktadır. İstanbul’daki tarihi Rami Kışlası’nın restorasyonu ile oluşturulan 51.000 metrekaarelik kütüphane, yeşil alan yönetimi, çevresel sertifikasyon, su yönetimi ve çevre eğitimi gibi alanlarda önemli uygulamalar gerçekleştirmektedir. 2023 yılında aldığı Biyosfer Sertifikası, kütüphanenin çevresel etkiyi azaltma ve sürdürülebilir bir ekosistem oluşturma çabalarının uluslararası standartlara uygunluğunu tescillemektedir (Taşçı, 2024). Diğer bir proje ise Uşak Banaz Halk Kütüphanesinin “Agro Kütüphane” projesidir. Bu proje, IFLA’nın 2024 yılında Barselona, İspanya’da düzenlenen konferansta 9. IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü’nü alan Türkiye’den tek proje olarak dikkat çekmektedir. “Tüketen Toplumdan Üreten Topluma” sloganıyla yola çıkan proje, kırsal bir bölgede sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve toplumu üretkenliğe teşvik etmek amacıyla taşımaktadır. Geleneksel kütüphane hizmetlerinin ötesine geçen bu yaklaşım, tarım, ekoloji ve sürdürülebilir yaşam pratiklerini kütüphane hizmetleriyle bütünleştirmektedir.

Şekil 1: Rami Kütüphanesi Biyosfer sertifikası (Rami Kütüphanesi, 2024)

Agro Kütüphane, tüm yaş grupları arasında sürdürülebilirlik bilincini artırmakta ve çevreye duyarlı uygulamaları teşvik etmektedir. Çevre, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik stratejilerini kütüphane işlevleriyle birleştiren proje, teorik öğrenme olanaklarını genişletmek için kütüphane bitişindeki alanı bir topluluk bahçesine dönüştürmüştür. Projenin temel hedefi, kütüphanenin hizmet verdiği topluluğa ürün yetiştirme ve paylaşma, gıda okuryazarlığı ve sürdürülebilir bahçecilik öğretme imkânı sağlamaktır. Bu yaklaşımıyla kütüphane, karbon ayak izini azaltma ve çevre eğitimini teşvik etme yolları arayarak toplum odaklı sürdürülebilirlik çabalarına güçlü bir model oluşturmaktadır (IFLA, 2024). Koç Üniversitesi

Şekil 2: Uşak Banaz Halk Kütüphanesi görseli (Çakın, 2024)

Suna Kıraç Kütüphanesi, BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda geliştirdiği projelerle diğer iki örnekten farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Akademik bir kütüphane olarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri rehberi hazırlaması, mevcut konu rehberlerini bu hedeflerle ilişkilendirmesi ve aktif bir Sürdürülebilirlik Komitesi bulundurması ile öne çıkmaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, kütüphane kaynaklarının sadece bilgi verici değil, aynı zamanda küresel sürdürülebilirlik çabalarına da katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Proje, akademik kütüphanelerin sürdürülebilirlik ve küresel kalkınma hedeflerine katkıda bulunma potansiyelini somut olarak ortaya koymaktadır (Yavuzdemir, 2024). Bu örnekler, Türkiye'de yeşil kütüphane anlayışının giderek daha fazla benimsendiğini ve uygulamaya konulduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Kirsal kütüphane ağı görseli (Yavuzdemir, 2024)

IFLA'nın bu projeleri tanıması ve ödüllendirmesi, Türkiye'deki kütüphanelerin sürdürülebilirlik alanındaki çabalarının uluslararası düzeyde de takdir edildiğini ortaya koymaktadır. Bu projeler, diğer kütüphaneler için de ilham kaynağı olmakta ve Türkiye'de yeşil kütüphane hareketinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yeşil Kütüphane Hareketi, 1990'lı yılların başından itibaren kütüphanelerin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği benimseyen yapılar haline gelmesi yönünde önemli bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. Bu hareket, özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da güçlü bir şekilde benimsenmiş ve uluslararası düzeyde önemli başarılar elde etmiştir.

Türkiye'de ise yeşil kütüphane hareketinin henüz gelişme aşamasında olduğu gözlemlenmiştir. Bu alanda daha fazla farkındalık ve eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'deki yeşil kütüphane uygulamalarının gelişimini etkileyen faktörler arasında ekonomik koşullar, yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılar gibi çeşitli etkenler bulunmaktadır.

Yeşil kütüphaneler, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir araç haline gelmiştir. Kütüphaneler, toplumun bilinçlenmesinde ve sürdürülebilir bir geleceğin inşa edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki yeşil kütüphane uygulamalarını geliştirmek için benimsenmesi gereken stratejilere ilişkin aşağıda birtakım öneriler sunulmaktadır:

- *Politika geliştirme ve farkındalık artırma:* Kütüphaneler, çevresel sürdürülebilirlik politikalarını geliştirmeye odaklanabilir. Yeni yapılacak kütüphane binaları için ve mevcut binalarda yapılacak tadilatlar sırasında, yeşil bina unsurları göz önünde bulundurulabilir. Kütüphaneler bünyesinde düzenlenecek eğitim programları, atölye çalışmaları ve seminerlerle, toplumun farklı kesimlerine çevre dostu davranışlar konusunda rehberlik edilebilir.
- *Enerji yönetimi ve verimlilik:* Kütüphanelerde enerji verimliliği sağlamak için pratik ve uygulanabilir adımlar atılabilir. Enerji tasarrufu sağlayan yeşil ofis uygulamaları benimsenebilir (örneğin, gereksiz

aydınlatmaların kapatılması, sensörlü aydınlatma sistemlerinin kullanılması). Doğal havalandırma sistemleri ve güneş ışığından maksimum fayda sağlayacak düzenlemeler yapılabilir.

- *Sürdürülebilir koleksiyon yönetimi*: Basılı materyaller yerine dijital kaynakların kullanımı artırılabilir, bu da kâğıt tüketimini azaltır ve karbon ayak izini düşürür. Materyal geri dönüşüm programları oluşturulabilir. Mümkün olduğunca çevre dostu malzemelerle basılmış kitapların teminine öncelik verilebilir.
- *İşbirliği ve ağ kurma*: Yerel çevre kuruluşlarıyla ortak projeler geliştirilebilir. Ulusal düzeyde kütüphaneler arası işbirliği ve deneyim paylaşımı artırılabilir. Uluslararası konferanslar ve işbirliği platformlarına katılım sağlanarak bilgi ve deneyim paylaşımı artırılabilir.
- *Yeşil kütüphane teknolojilerinin kullanımı*: Enerji verimli aydınlatma sistemleri ve su tasarrufu sağlayan cihazlar gibi erişilebilir ve uygulanabilir teknolojiler kullanılabilir. Mevcut bina yönetim sistemleri, imkanlar dahilinde daha verimli hale getirilebilir.
- *Sürdürülebilirlik performans değerlendirmesi*: Kütüphanelerin sürdürülebilirlik çabalarının etkili bir şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi için düzenli performans değerlendirmeleri yapılabilir. Bu değerlendirmeler, kütüphanenin çevresel hedeflerine ne ölçüde ulaştığını, enerji ve su tüketimini, geri dönüşüm oranlarını ve diğer çevresel göstergeleri içerebilir.

Sonuç olarak bu çalışma Yeşil Kütüphane Hareketi'nin küresel gelişimini ve IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü alan kütüphanelerin öne çıkan uygulamalarını inceleyerek hareketin Türkiye'deki kütüphanecilik alanına yansımalarını ve potansiyel katkılarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Türkiye'deki kütüphanelerin sürdürülebilir ve çevre dostu uygulamalarının mevcut durumuna ışık tutmaya çalışan bu araştırma, alanda farkındalık yaratma, pratik stratejiler önerme ve yerel koşullara uygun inovasyonları teşvik etme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın, Türkiye'de kütüphanecilik alanının gelişimine katkıda bulunması ve toplumsal çevre bilincinin artırılmasına destek olması beklenmektedir. Gelecekteki araştırmalar için, Türkiye'ye özgü yeşil kütüphane modellerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli etki değerlendirme yöntemlerinin oluşturulması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Ali KAVAK 0000-0001-5329-2420

Kaynaklar / References

- Akbulut, M., Alaca, E., Büyükoçulpan, T., Cevher, N., Kurbanoglu, S., Soylu, D. Ve Yıldırım, B. F. (2018). Üniversite kütüphanelerinde yeşil (çevreci) yaklaşımlar: Türkiye genelinde bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 19(2), 203-230.
- Akkaya, M. A. (2023). Sürdürülebilirlik kütüphane yakınsamasına bilgi üzerinden farklı bir bakış: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ve kütüphaneler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 113-141. <https://doi.org/10.54558/jiss.1223912>
- Akkaya, M. A. ve Yıldırım, Z. (2020). Kütüphaneler ve sürdürülebilirlik ilişkisi: Genel bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 18-46. <https://dergipark.org.tr/en/pub/karefad/issue/54628/685740>
- ALA. (2001). *Libraries build sustainable communities*. <http://www.ala.org/ala/mgrps/rts/srrt/foe/lbse/librariesbuild.cfm>
- ALA. (2007). *AASL National Conference is "Going Green"*. <https://www.ala.org/news/news/pressreleases2007/august2007/aaslgg07>
- ALA. (2008). *Task Force on the Environment: Social Responsibilities Round Table: American Library Association*. <http://www.ala.org/ala/mgrps/rts/srrt/foe/taskforceenvironment.cfm>
- ALA. (t.y.). *Sustainability and Libraries: ALA and Sustainability*. <https://libguides.ala.org/SustainableLibraries>
- Aldrich, R. S. ve Kropp, L. G. (2023). Libraries Are Sustainability Leaders. K.C. Williams-Cockfield and B. Mehra(Ed.) *How Public Libraries Build Sustainable Communities in the 21st Century (Advances in Librarianship, Vol. 53)* içinde (ss. 249-261). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0065-283020230000053023>
- Aldrich, S. R. (2024, 22 Nisan). *Sustainable libraries in 2035: Refuge. Resistance. Resilience. Regeneration* (Chapter 3) [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ozLk8GGK5IE>
- Antonelli, M. (2008). The green library movement: An overview and beyond. *Electronic green journal*, 1(27), 1-11. <https://escholarship.org/uc/item/39d3v236>
- Antonelli, M. (2020). The green library movement: an overview and beyond (Part II). *Scientific and Technical Libraries*, (6), 81-94. <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2020-6-81-94>
- Arıcı, G. ve Arısal, M. (2021). Sürdürülebilir mekân olarak kütüphaneler için kavramsal bir model önerisi. *Journal of History School*, 53, 2922-2956. <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.51993>
- Aslan, S. A. (1994). Çevreci kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 8(2), 83-86.
- Association of University Leaders for a Sustainable Future. (1990). The Tallories Declaration. In *Report and Declaration of the Presidents Conference*. <https://ulsf.org/talloires-declaration/>
- Atton, C. (1993). Green librarianship: a revolt against change. *Assistant Librarian*, 86(11), 166-167.
- Aulisio, G. J. (2013). Green libraries are more than just buildings. *Electronic green journal*, 1(35), 1-10. <https://doi.org/10.5070/G313514058>
- Bayat, F. ve Küçükali, U. F. (2021). Sürdürülebilirlik bağlamında yeşil binaların ulusal ve uluslararası örnekler üzerinden incelenmesi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 16(64), 321-347.
- Beyeler, F., Beglinger, N. ve Roder, U. (2009). Minergie: the Swiss sustainable building standard. *Innovations: Technology| Governance| Globalization*, 4(4), 241-244
- Bilgili, M. Y. ve Topal, A. (2021). Sürdürülebilir yükseköğretim kurumları oluşturulmasında Talloires Deklarasyonunun rolü ve önemi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(2), 417-424. <https://dergipark.org.tr/en/pub/higheredusci/issue/64749/889580>
- Binalarda Ekolojik ve Sürdürülebilir Tasarım [BEST] (2024). *Binalarda Ekolojik ve Sürdürülebilir Tasarım Konut ve Ticari Sertifikası*. Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği. <https://www.cedbik.org/best>
- Brown, B. (2003). The new green standard. *Library Journal*, 128(20), 61-64. <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA113855751&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=03630277&p=AONE&sw=w>
- Building Research Establishment Environmental Assessment Method [BREEAM]. (2024). *What is BREEAM?* <https://www.breeam.com/>
- Büyüüksal, A. ve Alıcı, O. (2023). Türkiye'deki yeşil bina sertifikasyon süreci ve anket uygulaması. *Uluslararası Sürdürülebilir Mühendislik ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 177-187. <https://dergipark.org.tr/en/pub/usmtid/issue/80956/1403338>
- Cantú, A. ve Anderson, B. (2003). It's not easy being green, but it sure is fun sustainability programming at the Ann Arbor District Library. *Public Libraries*, 42(4), 240-244.

- Cruse, P. (1992). Environmental Impacts. *Green Library Journal*, 1(1), 65-67
- Çakın, H. K. (2024). *Uşak Banaz Public Library: From Consuming Society to Producing Society: Agro Library*[PowerPoint slides]. SlideShare. https://www.slideshare.net/slideshow/ifla-green-library-award-2024-turkey_agro-library/272577590
- Demirtas Dogan, H. ve Gurpinar, B. (2023). Green libraries and the user's perspective: A case study in Turkey. *Sage Open*, 13(4), 1-11. <https://doi.org/10.1177/21582440231211432>
- Dewe, M. ve Clark, A. J. (2016). Library buildings. J.H. Bowman (ed.), *British Librarianship and Information Work 2001–2005* içinde (ss. 372-389). Routledge.
- Eagan, A. (1991). Noise in the library: Effects and control. *Wilson Library Bulletin*, 65, 44-47. <https://eric.ed.gov/?id=EJ423375>
- ERKE Sustainable Building Design & Consultancy. (2023, 7 Eylül). Son 10 yılda türkiye'deki leed sertifikalı bina sayısı [Ekli resim] [Gönderi]. LinkedIn. <https://www.linkedin.com/pulse/son-10-y%C4%B1lda-t%C3%BCrkiyedeki-leed-sertifikal%C4%B1-bina-say%C4%B1s%C4%B1-erketasarim/>
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2021). Green libraries and green librarianship–Towards conceptualization. *Journal of librarianship and information science*, 53(4), 645-654. <https://doi.org/10.1177/096100062098083>
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2021). Green library as a subject of research—a quantitative and qualitative perspective. *Journal of Documentation*, 78(4), 912-932. <https://doi.org/10.1108/JD-08-2021-0156>
- Fialkoff, F. (2008). Green libraries are local. *Library Journal*, 133(1), 8-12.
- Graubner, C. A. ve Schneider, C. (2008). Deutsches Gütesiegel Nachhaltiges Bauen – Herausforderungen für den Mauerwerksbau. *Mauerwerk*, 12(5), 224-234. <https://doi.org/10.1002/dama.200800385>
- Green Building Council of Australia. (2024). *Green Star*. <https://new.gbca.org.au/green-star/>
- Griffis, G. (2023). How repair events in libraries can create socially and ecologically compassionate culture and resilient communities. Williams-Cockfield, Kaurri C., Mehra, B. (eds.), *How public libraries build sustainable communities in the 21st century* içinde (ss. 175-184). Emerald Publishing. <https://doi.org/10.1108/S0065-283020230000053016>
- Gupta, S. (2020). Green library: A strategic approach to environmental sustainability. *International journal of information studies and libraries*, 5(2), 82-92. <https://ssrn.com/abstract=3851100>
- Hauke, P., Latimer, K. ve Werner, K. U. (Eds.). (2013). *The green library-die grüne bibliothek: The challenge of environmental sustainability-Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis* (Vol. 161). Walter de Gruyter.
- Herkes için Kütüphane Ofisi. (2016). Kütüphaneler ve BM 2030 Gündemi'nin Uygulanması. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 319-337.
- Ho, C. Y., Chiu, D. K. ve Ho, K. K. (2023). Green space development in academic libraries: a case study in Hong Kong. *Global perspectives on sustainable Library practices* içinde (ss. 142-156). IGI Global.
- Hörning, B (2023). Ellyssa Kroski: 25 ready-to-use sustainable living programs for libraries. Rezension. *Bibliothek Forschung und Praxis*, 47(2), 417-419. DOI: 10.1515/bfp-2022-0083
- IFLA ENSULIB. (t.y.) Environment, Sustainability and Libraries Section. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/>
- IFLA. (2016). *IFLA Green Library Award 2016 Winners announced*. <https://www.ifla.org/news/ifla-green-library-award-2016-winners-announced/>
- IFLA. (2017a). *IFLA Toolkit: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda (Revised version – August 2017)*. <https://www.ifla.org/es/publications/ifla-toolkit-libraries-development-and-the-united-nations-2030-agenda-revised-version-august-2017/>
- IFLA. (2017b). *IFLA Green Library Award 2017 Winners Announced*. Erişim adresi: <https://www.ifla.org/news/ifla-green-library-award-2017-winners-announced/>
- IFLA. (2018). *IFLA Green Library Award 2018 Winners Announced*. <https://www.ifla.org/news/ifla-green-library-award-2018-winners-announced/>
- IFLA. (2019). *IFLA Green Library Award 2019 Winners Announced*. <https://www.ifla.org/ifla-green-library-award-2019-winners-announced/>
- IFLA. (2020). *IFLA Green Library Award 2020 Winners Announced*. <https://www.ifla.org/news/ifla-green-library-award-2020-winners-announced/>
- IFLA. (2021). *6th IFLA Green Library Award 2021 Results*. <https://www.ifla.org/news/6th-ifla-green-library-award-2021-results/>
- IFLA. (2022). *7th IFLA Green Library Award 2022 Results*. <https://www.ifla.org/news/7th-ifla-green-library-award-2022-results/>
- IFLA. (2023). *8th IFLA Green Library Award 2023 Results*. <https://www.ifla.org/news/8th-ifla-green-library-award-2023-results/>
- IFLA. (2024). *9th IFLA Green Library Award 2024 Results*. <https://www.ifla.org/news/9th-ifla-green-library-award-2024-results/>
- IFLA. (t.y.). *IFLA Green Library Award*. <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/>
- Ingole, A. R. ve Kumari, S. (2021). Green library: concept, sustainable development, features, importance, standards and overview in Indian scenario. *International Journal of Creative Research Thought*, 9(12), 373-386.
- International Organization for Standardization. (2015). *ISO 14001:2015 Environmental management systems*. <https://www.iso.org/standard/60857.html>
- Jankowska, M. A. (2000). The need for environmental information quality. *Issues in Science and Technology Librarianship*, 26. <http://www.istl.org/00-spring/article5.html>
- Jankowska, M. A. ve Marcum, J. W. (2010). Sustainability challenge for academic libraries: Planning for the future. *College & research libraries*, 71(2), 160-170. doi: <https://doi.org/10.5860/0710160>
- Japan Sustainable Building Consortium. (2006). *Comprehensive assessment system for built environment efficiency*. Japan Sustainable Building

Consortium.

- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications.
- Kruse, T. (1992). Recycling Opportunity: Laser Printer Cartridges. *Green Library Journal*, 1(1), 62-64
- Kurbanoğlu, S. ve Boustany, J. (2014). From green libraries to green information literacy. *Information Literacy. Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century: Second European Conference, ECIL 2014* içinde (ss. 47-58). Springer International Publishing.
- Küçükcan, B. (2016). *Sürdürülebilir mimarlık yaklaşımıyla kütüphane binaları*. ÜNAK'15 Sempozyumu, 1-3 Ekim 2015, Ankara, Türkiye. <http://eprints.rclis.org/40522/>
- Küçükcan, B. ve Konya, Ü. (2013). Geleceğe miras: Yeşil kütüphane. 3. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu, 8-10 Mayıs 2013, Muğla, Türkiye <http://eprints.rclis.org/40534/>
- LeRue, J. ve LeRue. (1991). The green librarian. *Wilson Library Bulletin*, 65, 27-33.
- Link, T. (1992). ALA's task force on the environment. *Green Library Journal*, 1(1), 53-54
- Lokhande, R. S. (2022). Green Library: Sustainable Development. *International Journal of Reviews and Research in Social Sciences*, 10(3), 107-110.
- Malode, A. V. (2014). Green Library: An overview. *Research Journal International Multidisciplinary E-Research Journal*, 1(4), 13-16.
- Marrucci, L. ve Daddi, T. (2022). The contribution of the Eco-Management and Audit Scheme to the environmental performance of manufacturing organisations. *Business Strategy and the Environment*, 31(4), 1347-1357.
- Meher, P. ve Parabhoi, L. (2017). Green Library: An overview, issues with special reference to Indian libraries. *International Journal of Digital Library Services*, 7(2), 62-69.
- Moza, E. A. ve Tokman, L. Y. (2015). "Bilişim Teknolojileri" ve "Sürdürülebilir Mimarlık" yaklaşımlarının "Yeni Kütüphane Mimarisi"ne mekansal etkileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(208), 33-50. <https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36142/406085>
- Murray, P. (1992). Special libraries and environmental information. *Green Library Journal*, 1(1), 55-58.
- Neale, J. (2008). Go green!. *Library Journal*, 133(1), 46-51.
- Netzwerk Grüne Bibliothek (2024) *Bibliografie grüne bibliothek*. <https://www.netzwerk-gruene-bibliothek.de/bibliografie/?section=1>
- Nikam, S. (2017). Green library: an emerging concept. *Knowledge Librarian*, 4(6), 190-198.
- Odabaş, H., Akkaya, M. A. ve Polat, C. (2020). Kent kültürü ve yaşamında yenilikçi kütüphaneler ve kütüphane hizmetleri. *Arşiv Dünyası*, 7(1), 26-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ad/issue/55174/741500>
- Pagore, R. ve Chalukya, B. V. (2022). Green library: An overview. *IP Indian J Libr Sci Inf Technol*, 7(1), 36-39.
- Pinkowski, J. (2007). Keeping track of green libraries. *Library Journal*, 132, 27-30.
- Pope, N. N. (1992). The greening of ALA conferences. *Green Library Journal*, 1(1), 50-52
- Rami Kütüphanesi. (2024). *Rami kütüphanesi'nin sürdürülebilir yolculuğu*. <https://ramikutuphanesi.gov.tr/tr/surdurulebilirlik/surdurulebilir-yolculuk>
- Rebeka, S. A. (2024). National climate action strategy for libraries under development | sustainability. *Library Journal*, 149. <https://www.libraryjournal.com/story/national-climate-action-strategy-for-libraries-under-development-sustainability>
- Rehberger, E. (2023). *Kriterienkatalog Nachhaltigkeit in wissenschaftlichen Bibliotheken*. doi:10.5281/zenodo.7955723.
- Resmî Gazete (2022a). *Binalarda enerji performansı yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına ilişkin yönetmelik* (Sayı: 31755). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220219-2.htm>
- Resmî Gazete. (2022b). *Binalar ile Yerleşmeler için Yeşil Sertifika Yönetmeliği*. (Sayı: 31864). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm>
- Rome, L. (1991). Celebrating Earth Day all year long. *Wilson Library Bulletin*, 65, 40-43.
- Sawant, U. S. ve Sawant, R. G. (2018). Green Library (GL) and role of green librarian. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 6(2), 1668-1671.
- Schaper, L. L. (2003). Public input yields greener library design. *Library Journal*, 128(20), 62.
- Shah, L., Kumar, S. ve Shah, M. K. (2015). Green Libraries in academic Institutions: Need of the hour. *International Journal of Research-Granthaalayah*, 3(9), 1-5.
- Sharma, Pramod (2023). The Role of academic libraries in advancing Sustainable Development Goals (SDGs). *IFLA ENSULIB Newsletter*, 3(2), 18-19
- Steiger, M. L. (1992). Oh, how green is your library. *Green Library Journal*, 1(1), 59-61
- Stenitzer, M. ve Grim, M. (2005). The 'European Energy Award' for sustainable communities. *ECEEE 2005 Summer Study. Energy Savings: What Works and Who Delivers European* içinde (ss. 115 – 117). Council for an Energy-Efficient Economy, Stockholm.
- Şeşen, Y. ve Kuzucuoglu, A. H. (2020). The importance of green libraries in terms of sustainability. *Journal of Balkan Libraries Union*, 7(1), 10-16. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jblu/issue/57955/798279>
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). *Yeşil Sertifika -bina- (YES-TR) değerlendirme kılavuzu*. Binalar ile yerleşmeler için yeşil sertifika yönetmeliği eki. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm>
- Taşçı, H. S. (2024). Turkey's First Sustainable Library: Rami Library. *ENSULIB Newsletter* 4(1), 18-19. <https://repository.ifla.org/items/ab843a92-1f89-4001-b3f0-60a30e0a722f>
- The National Climate Action Strategy for Libraries Implementation Guide (2024). *The American Library Association (ALA) and The Sustainable Libraries Initiative (SLI)*. <https://www.sustainablelibrariesinitiative.org/national-climate-action-strategy-libraries>

- United States Green Building Council [USGBC]. (2024). LEED rating system. Erişim adresi: <https://www.usgbc.org/leed>
- Vijesh, P. V., Varsha, C., Joy, V. ve Joseph, M. K. (2024). Designing a green library in alignment with the un's sustainable development goal: a case study of rajagiri business school library. *Electronic Green Journal*, 1(49), 1-17. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4767656
- Watson, T. (1991). Finding the trees in the forest: Environmental sources. *Wilson Library Bulletin*, 65, 34-39
- Williams-Cockfield, K. C. ve Mehra, B. (Eds.). (2023). *How public libraries build sustainable communities in the 21st century*. Emerald Publishing Limited.
- Yavuzdemir, M. (2024). *Turkey – Rural library network*. *ENSULIB Newsletter* 4(1), 19-21. <https://repository.ifla.org/items/ab843a92-1f89-4001-b3f0-60a30e0a722f>

Atıf Biçimi / How cite this article

Kavak, A. (2024). Green vision of libraries: Global movement and reflections in Türkiye. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 22, 34–56. <http://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1541569>

Osmanlı Saray Kütüphanesi ve Kataloğu

Ottoman Palace Library and Its Inventory

Ed. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, Leiden: Brill, 2019. 2 c. I: xiv + 1080, II: viii + 430. ISBN 978-90-04-40248-5.

Rukiyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ¹

¹(Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Anahtar kelimeler: Osmanlı Saray Kütüphanesi, saray kütüphanesi, katalog, kataloglama, MS Török F. 59

Keywords: Ottoman Palace Library, royal library, inventory, cataloging, MS Török F. 59

Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4) başlıklı kitap, Brill yayınlarının Studies and Sources in Islamic Art and Architecture serisi dâhilinde 2019 yılında yayımlanan derleme bir eserdir. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer'in editörlüğünde iki cilt olarak hazırlanan eser Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Oryantal Koleksiyonu (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjtemény) MS Török F. 59 numarada kayıtlı Sultan II. Bayezid döneminde hazırlanmış saray kütüphanesi kataloğu üzerine bir çalışmadır. MS Török F. 59, İsmail Erünsal tarafından keşfedilmiş ve başka nüshası bilinmeyen bir katalog yazmasıdır. Katalog, II. Bayezid tarafından saray hizmetlerine hoca tayin edilen Atûfî (Hayreddin Hızır) tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca benzeri bir katalog da henüz keşfedilmemiştir. Bu sebeple nadir bir eser özelliği gösteren katalogun derinlemesine incelenmesi amacıyla Harvard Üniversitesinde bir plan hazırlanmış, daha sonra Chicago Üniversitesindeki benzeri bir projeye birleştirilerek iki üniversite nezdinde bir atölye gerçekleştirilmiştir. Elimizdeki yayın genel olarak bu atölyede sunulan incelemeleri bir araya getirmektedir. Çalışmanın ilk cildi, başta editörler olmak üzere çeşitli ilim insanlarının incelemelerini, ikinci cildi ise yazmanın Himmet Taşkömür ve Hesna Ergun Taşkömür tarafından yapılan transliterasyonu ile yazmanın tıpkı basımını içermektedir. Bu yayın, daha önce Konrad Hirschler (2020), Berat Açıl (2020) ve Cailah Jackson (2020) tarafından değerlendirilmiştir. Ancak kitabı incelerken dikkatimizi çeken bazı hususları paylaşma ihtiyacına binaen ve söz konusu eserin sadece ilk cildini ihtiva eden bu yazı kaleme alınmıştır.

İlk cilt “Overview and Significance of the Palace Library Inventory”, “The Palace Library as a Collection and the Book Arts” ve “Book Titles and Their Disciplines in the Palace Library Inventory” şeklinde üç ana ve iki ek bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Necipoğlu, Kafadar ve Fleischer'in saray kütüphanesinin düşünsel arka planını ve tarihî gelişimini gösteren araştırmalar yer almaktadır. Gülru Necipoğlu “The Spatial Organization of Knowledge in the Ottoman Palace Library: An Encyclopedic Collection and Its Inventory” başlıklı çalışmasıyla Osmanlı saray kütüphanesinin oluşumu, fiziki yapısı ve çalışma biçimine dair detaylı bilgiler vermekte ve kütüphaneyi döneminin diğer saray kütüphaneleriyle karşılaştırarak objektif bir değerlendirmeye imkân sunmaktadır. Bu bağlamda, II. Mehmed'den II. Bayezid'e saray kütüphanesindeki değişimi inceleyerek padişahların ilgi duyduğu alanlara ve ilim anlayışlarına değinmektedir. Aşağıda zikredeceğimiz başlıklarda da görüleceği üzere, saray kütüphanesine ait bu koleksiyon, İslam dünyasında gelişen ve ilk sıraya Kur'an-ı Kerim'i koyarak diğer ilimlerin yerini ona yakınlığına göre belirleyen hiyerarşiyi esas almıştır. Dahası Atûfî, söz konusu katalogun II. Bayezid'in “dinî ilimlerin kitapları”na özel ilgisi sebebiyle hazırlanmasını istediğini açıkça zikretmektedir. Necipoğlu'nun sarayda sandıklarda saklanan ve obje olarak görülen eserler (bir kısmı yabancı dilde kitaplar) ile kitap olarak değer verilenler arasında gözetilmiş olan ayrıma değinmesi ve kütüphanenin büyük fetihlerden önceye tarihlenmesi sebebiyle ifade ettiği anlamı işlemesi dikkat çekicidir. Kütüphaneyle ilgili ele alınan her meselenin

Transliterasyon, bir metnin, kelimelerin okunuşları dikkate alınmadan başka bir alfabeyle harf harf yazılmasıdır. İlhan Ayverdi. (2005). Transliterasyon. *Kubbealtı Lugatı* içinde. Erişim: 06.11.2024, <https://lugatim.com/s/TRANSL%C4%B0TERASYON>.

Corresponding Author: Rukiyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ **E-mail:** rukiyyeh@ogr.iu.edu.tr

Submitted: 10.10.2024 • **Accepted:** 23.11.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

gerek aynı dönem Avrupa'daki benzerlerine gerekse öncesinde veya sonrasında saraydaki gelişmelere kıyasla aktarılması yazının önemini artırmaktadır. Necipoğlu'nun çalışması kütüphanenin hem tarihi hem mimarisi hem de koleksiyonuna dair aktardığı bilgilerle kitabın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Cemal Kafadar'ın çalışması "Between Amasya and Istanbul: Bayezid II, His Librarian, and the Textual Turn of the Late Fifteenth Century" başlığını taşımakta ve II. Bayezid'in zihin dünyasını -gerek şehzadeligi döneminde Amasya'da gerekse sonra İstanbul'da- etkili akımlar çerçevesinde tanımlamaya çalışmaktadır. Kafadar çalışmasının son kısmını kataloğu hazırlayan Atûfî'nin biyografisini inşaya ve kataloğun değerlendirmesine ayırmaktadır. Çalışma, Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim arasında kalan ancak onlardan farklı bir anlayışla hareket eden II. Bayezid'in doğru bir şekilde anlaşılması ve Atûfî'ye dair bilgiler açısından ehemmiyet arz etmektedir. Cornell H. Fleischer'in "Learning and Sovereignty in the Fifteenth and Sixteenth Centuries" adlı çalışması ise kendisinin "Osmanlılaştırma" olarak tabir ettiği klasik çağı hazırlayan olay ve süreçleri Abdurrahman Bistâmî üzerinden ele almaktadır. Hurûf ilmini esaslı bir şekilde benimseyen ve ilimler tasnifiyle Atûfî üzerinde de etkili olan Bistâmî'nin geçen süreçte artık anlaşılabilir hale geldiği sonucuna varılmaktadır. Saray kütüphanesini doğrudan ele almayan Fleischer'in yazısı, kataloğun ilim yaklaşımlarındaki tarihi dönüşümünü örnekleyici görülebilir.

Osmanlı saray kütüphanesinin koleksiyon olarak değerini ortaya koyan çalışmalar ikinci ana bölümde yer almaktadır. Bunların ilki Zeynep Atbaş'ın II. Bayezid'in mührünü taşıyan eserler üzerine incelemesini içeren "Artistic Aspects of Sultan Bayezid II's Book Treasury Collection: Extant Volumes Preserved at the Topkapı Palace Museum Library" başlıklı çalışmasıdır. Atbaş, hâlen Topkapı Sarayı'nda yer alan ve beyzî II. Bayezid mührünü taşıyan 784 adet eseri ilimlere göre tasnif ettikten sonra cilt, hat ve diğer özellikleri açısından dikkat çekenlerini değerlendirmiştir. Bu çalışmanın -sırf taramaya dayanması münasebetiyle- yayın sürecinde keşfedilen yeni eserler, ilk cildin sonunda ayrı bir ek olarak verilmiştir. Atbaş'ın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde (bundan sonra TSMK) küratör olmasının ve eserleri doğrudan görebilmesinin yazmalardaki değişiklik, silme, kazıma vs. işlemlere dair değerlendirmede bulunmasına ve çalışmasını özgünleştirmesine imkân sağladığı görülmektedir. Zeren Tanındı ise "Arts of the Book: The Illustrated and Illuminated Manuscripts Listed in Atufi's Inventory" başlıklı çalışmada II. Bayezid'in mührünü taşıyan ve sanatsal açıdan öne çıkan eserleri tanıtmaktadır. Yazarın Kur'an-ı Kerim'ler, bilim eserleri, tarih ve edebiyat kitaplarını ayrı başlıklar altında ele aldığı çalışmada tasvir ve tezhiplere yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmada TSMK dışındaki kütüphanelerde yer alan eserler de tespit edilip incelenmiştir. Tanındı, II. Bayezid'in babasının yolunda devam ederek sanata ve sanatçıya sahip çıkmak suretiyle saraya yakışır nitelikte bir koleksiyon oluşturduğunu ortaya koymuştur. İkinci bölümün son çalışması ise Judith Pfeiffer'in "The Ottoman Muse Fluttered, but Poorly Winged": Müeyyedzâde, Bayezid II, and the Early Sixteenth-century Ottoman Literary Canon" başlıklı çalışmasıdır. Açıl'ın (2020) bu çalışmanın üçüncü yerine ikinci bölümde yer almasını eleştirmesine rağmen bunun anlaşılır bir karar olduğu gözükmemektedir. Bu çalışma, hem Müeyyedzâde'yi merkeze alarak sadece saray kütüphanesini incelememesinden dolayı üçüncü bölümdeki çalışmalardan ayrılmakta hem de sanat dâhilinde ele alınabilecek kütüphanedeki divan koleksiyonunu değerlendirmektedir. Burada aklımıza gelen diğer bir neden ise saray kütüphanesinin divan koleksiyonunun daha önce İsmail Erünsal tarafından çalışılmış olmasıdır. Editörlerin önsözde işaret ettiği üzere Erünsal'ın atölye davetini kabul etmemesi ve aynı minvalde yeni bir çalışmanın gereksizliği böyle bir yol izlemeye sebep olmuş olmalıdır. Pfeiffer, Müeyyedzâde'nin neredeyse dağılmış kütüphanesiyle sağlıklı bir değerlendirme yapılamayacağını ve düzenli bir katalogla düzensiz bir listeyi karşılaştırmanın zorluklarının farkında olarak giriştiği bu denemede, daha net sınırlara sahip olduğu görülen divan koleksiyonu üzerinden iki kütüphane arasındaki benzer yönelimleri tespit ettiği gibi Müeyyedzâde'nin kendine özel eğitim süreci ve ilgilerinin eseri olan farklılıkları da tespit etmiştir. Bilginin düzenlenmesi ve başkalarının da erişilebilmesi anlamına gelen listeler ve katalogların görülmeye başladığı XV. yüzyıla dair bu iki liste saraya ve ulemaya, imkân ve imkânsızlıkların etkilerine, miras alınan ve miras bırakılan kütüphanelerin kaynakları ve sahipleri ile bu kütüphanelerin sonlarına dair -nihai olmasa da- tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır.

Birinci cildin son ana bölümü, söz konusu kataloğun ilim dallarına göre oluşturulmuş bölümlerini değerlendiren ve o ilimde öne çıkan zamanın kitaplarını ne ölçüde içerdiğini ortaya koymayı amaçlayan yirmi iki çalışmadan oluşmaktadır. Her çalışmanın sonunda, çalışmanın merkeze aldığı katalog bölümüne referansla hazırlanmış bir eser listesi yer almaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı nispeten kısa, bir kısmı ise ilim dalıyla ilgili değerlendirmelere imkân verici girişlerle daha uzundur. Ancak hepsi -başta niyet edildiği şekilde- katalogdaki eserleri tarihî düzlemde görmeye ve kataloğu anlamaya yardımcı niteliktedir. Bu kısımda tefsir ve kıraat kitaplarını Mohsen Goudarzi; hadis koleksiyonunu Recep Göktaş; dualar ve havas ilmine dair kitapları Guy Burak; kelim kitaplarını Abdurrahman Atçıl; fûrû-i fıkıh, mezhepler ve Hanefi imamlarının hayatına dair kitapları Himmet Taşkömür; fıkıh usulü kitaplarını Mürteza Bedir; tasavvuf ve evliyaya dair kısmı Cemal Kafadar ile Ahmet Karamustafaoğlu; ahlak ve siyaset kitaplarını Hüseyin Yılmaz değerlendirmiştir. İslamî ilimlerle ilgili bu ilk yarıyı naklî ve doğa ilimlerine dair kısmın izlediği görülür. Burada da Nühket Varlık, koleksiyonun tıp kitaplarını, Aleksandar Shopov tarımla ilgili kitapları, Cornell H. Fleischer ve Kaya Şahin tarih kitaplarını, Pınar Emirlioğlu acâib ve coğrafya kitaplarını, Tahera Qutbuddin Arap diliyle ilgili kitapları, Sooyong Kim Farsça manzum eserleri, Christopher Markiewicz yazı sanatına dair kitapları, Ferenc Csirkés Türkçe şiir kitapları ile Arapça ve Farsça sözlükleri, Noah Gardiner büyü bilimi kitaplarını, A. Tunç Şen ve Cornell H. Fleischer astroloji kitapları ile astronomik tabloları ve takvimleri, McGill grubu (Jamil Ragep, Sally Ragep, Sajjad Nikfahm-Khubravan, Fateme Savadi ve Hasan Umut) astronomi ve diğer matematik bilimlerinin kitaplarını, Elaheh Kheirandish matematikle ilgili kitapları, Khaled el-Rouayheb mantık

ve cedel kitaplarını, Dimitri Gutas ise felsefi eserleri incelemiştir. Görüleceği üzere bazı bölümler Atûfi'nin gruplandırmasına göre paylaştırılmamıştır. Astronomi, fıkıh gibi çeşitli ilim dallarının birden fazla kişi tarafından ele alındığı görülmektedir; bu, ayırımın ne şekilde yapıldığı sorusunu akla getirmektedir. İçerik olarak bakıldığında ise özellikle astronomi ve dil kitaplarına dair değerlendirmelerde örtüşen meselelerin ele alındığı fark edilmektedir. Fakat alanının uzmanı isimlerin bir araya geldiği ve o ilmin bahsedilen döneme ilişkin serencamını arz ettikleri düşünüldüğünde bu hususlar bir sorun olmaktan çıkmaktadır.

Birinci cildin sonunda iki ekler bölümü vardır. İlk ekler bölümünde Zeynep Atbaş II. Bayezid'in mührünü taşıyan eserlerden hâlen TSMK'de olanlara, Zeren Tanındı ise TSMK'den başka kütüphanelere nakledilmiş olanlara dair atölyeden sonra elde ettikleri bulguları paylaşmaktadırlar. Yine bu bölümde Gülru Necipoğlu hâlihazırda elimizde bulunan ve II. Bayezid mührü taşıyan eserlerle katalogdakileri karşılaştırarak Atûfi'nin elinde tuttuğu eserlerin mevcudiyetini tahkik etmeye çalışmaktadır. Anlaşılacağı üzere bu çalışmalar devam eden bir yapıdadır. İkinci ekler bölümünde ise kataloğun Osmanlı Türkçesi (Gülru Necipoğlu) ve Arapça (Mohsen Goudarzi) mukaddimelerinin İngilizce tercümelere yer almaktadır.

Katalog için bir indeks hazırlanmamıştır. Ancak özellikle birden fazla bölümde yer alan eserleri tespit için kullanılabilir bir indeksin faydalı olabileceği bir eleştiri olarak akla gelmektedir. Diğer yandan benzer kitap isimlerinin doğuracağı zorluk veya müellif isimlerini gerektirecek olması ve kataloğun aslen bir nevi bölümlere ayrılmış indeks özelliği göstermesi sebebiyle bunun yapılmamış olması da anlaşılır bir durumdur. Yayınla ilgili diğer bir husus ise transliterasyonla ilgilidir. Eserin transliterasyonu hatırı sayılır bir emek gerektirmiştir. Fakat böyle bir emeğin, yazısı oldukça düzgün ve okuması kolay bu yazmanın kendi alfabetiyle dijital ortama aktarılmasında kullanılmasıyla Osmanlı Türkçesi ve Arapça gibi orijinal dilinde çalışılmasına ihtiyaç duyulan dillere ilişkin doğal dil işleme süreçlerine ve dijital çalışmalara daha çok katkı sağlaması mümkün olabilirdi.

Değerlendirilen eser, kataloglamayla ilgili nadide bir yazmayı dolaşıma sokan ve kataloğu ilimlerle ilişkisi bağlamında inceleyerek bir düzleme oturtan araştırmalar içeren değerli bir çalışmadır. Araştırmalarda temas edilen hususların farklı kaynaklar ve açılardan desteklenmesiyle birlikte Osmanlı'nın daha erken dönemlerindeki ilmî ve entelektüel hayatına dair bilgimizin derinleşeceği ve daha sağlam yorumlarda bulunmanın mümkün olacağı görülmektedir. İncelemelerin kolay, anlaşılır ve net dili ve ilgi çekici bir içeriği vardır. Eser, saray kütüphanesi ve kütüphaneciliği, II. Bayezid ve kataloglamayı tamamlayan kütüphanecisi Atûfi'nin ilim anlayışları ve genel olarak Osmanlı ilimler tarihine dair verdiği bilgilerle okuyucuda ilgi uyandırmakta ve zevkle okunmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede eserin sadece akademik olmayıp entelektüel ilgiye sahip kişilerce de okunabileceği ve hatta ileri okumaları teşvik edeceği düşünülmektedir.

Yazarın ORCID ID'si / ORCID ID of the author

Rukıyye HACİFETTAHOĞLU GÜLEÇYÜZ 0009-0004-1041-2858

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Açıl, B. (2020). Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, treasures of knowledge: An inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4), 2 C. Brill, 2019. C 1: xiv+1080 s. C. 2: viii+242 s. İnsan ve Toplum, 10(3), 222-227.
- Hirschler, K. (2020). Treasures of knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4), ed. by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, and Cornell H. Fleischer (review). Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association, 7(1), 244-249.
- Jackson, C. (2020). Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, and Cornell H. Fleischer (eds.). Treasures of knowledge: An inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4). Brill: Leiden and Boston, 2019. xiv + 1080, viii + 430 pages. ISBN:9789004402485. Nazariyat, 6(2), 190-194.

Atıf Biçimi / How cite this article

Hacıfettahoğlu Güleçyüz, R.(2024). 'Ottoman Palace Library and Its Inventory.' [Review of the book *Treasures of Knowledge: an Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, by Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar, Cornell H. Fleischer]. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 22, 57-59. <http://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1564554>

Dijital Çağda Doğuştan Dijital Belgelerin Belge ve Arşiv Yönetim Süreçleri Document and Archive Management Processes for Born-digital Records in the Digital Era

Emine Cengiz Mater, *Dijital Çağda Doğuştan Dijital Belgelerin Belge ve Arşiv Yönetim Süreçleri*, İstanbul: Hiperyayın, 2023, 1. Baskı, 200 sayfa, ISBN: 978-625-6482-22-7

Gülcihan SANCAKTAR¹

¹(Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Anahtar kelimeler: Arşivcilik, dijitalleştirme, bilgi yönetimi, veri yönetimi, elektronik kayıtlar, dijital süreklilik

Keywords: Archiving, digitization, information management, data management, electronic records, digital continuity

Dr. Emine Cengiz Mater’in kaleme almış olduğu ve Hiperyayın tarafından yayımlanan *Dijital Çağda Doğuştan Dijital Belgelerin Belge ve Arşiv Yönetim Süreçleri* adlı kitap yazarın 2022 yılında sunduğu “Dijital Çağda Doğuştan Dijital Belgelerin Bilgi Yönetim Süreçleri: Kurumdan Arşive Giden Yol” başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. Kitabın önsözünde de belirtildiği gibi tezin bazı kısımları / alt başlıkları kitaba dahil edilmemiştir. Yazar söz konusu kısımların / alt başlıkların dâhil edilmemesinin nedeni olarak okuyucunun/araştırmacının sıkılmadan okuyabileceği hale getirmek ve güncel literatürün tekrar değerlendirilerek yapılandırılması olduğunu ifade etmektedir. Yazar, söz konusu kısımları / alt başlıkları, kitabı akıcı hale getirmek ve güncel literatürü yeniden değerlendirerek yapılandırmak amacı ile kitaba dâhil etmediğini ifade etmektedir.

Eser, “Giriş,” ve “Kaynakça” hariç altı bölümden oluşmaktadır. Bu altı bölüm, “Dijital Çağda Değişim ve Dijital Belge Yönetimine Etkileri”, “Kurumsal Bilgi Yönetimi Süreçleri ve Yasal Düzenlemeler”, “Belge ve Doğuştan Dijital Belge Yönetim Süreçleri”, “Doğuştan Dijital Belgelerin Milli Arşive Transferi İle İlgili Yaklaşımlar, Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar”, “Kavram Haritası” ve “Sonuç” bölümleridir. Çalışma, okuyucu tarafından daha kolay anlaşılması için, çeşitli tablo ve şekiller ile desteklenmiştir.

Eserin *Giriş* (s.17-22) kısmında yazar, okuyucuyu konuya hazırlamak amacıyla dijital çağ ve devletlerin -İngiliz Milli Arşivi (The National Archives)- arşiv belgelerini dijitalleştirilmesi hakkında genel bilgiler vermiştir. Dijital çağda erişim konusu hakkında yaşanan avantajlar ve dezavantajlar İngiliz Milli Arşivi örneği üzerinden açıklanmıştır. Yazar, ‘born-digital records’ olarak tanımlanan doğuştan dijital ortamda üretilen belgelerin sayısallaştırılmış belgeden farkına vurgu yapmış ve okuyucuda kitabın devamı için bu kavramlar hakkında bir soru işareti kalmamasını sağlamıştır.

Eserin *Dijital Çağda Değişim ve Dijital Belge Yönetimine Etkileri* başlıklı birinci bölümünde (s.23-40) yazar, dijital belge dünyasını avantajları ve dezavantajları ile birlikte ele almaktadır. Dijital, erişim ve süreklilik kavramları dijital belgelerin yaşam döngüsü kapsamında incelenmiş, ‘dijital değerlendirme’ ve ‘hassasiyet değerlendirme’ süreçlerini anlatmıştır. Yazar, İngiliz Milli Arşivinden ve çeşitli projelerden örnekler vererek anlatımı güçlendirmiş ve Türkiye’de arşivlerin kamuya açık dijital belge transferi konusunda çözülmesi gereken sorunlarına yer vermiştir.

Eserin ikinci bölümünde *Kurumsal Bilgi Yönetimi Süreçleri ve Yasal Düzenlemeler* (s.41-64) başlığı altında dijital çağda giderek gelişen bilgi teknolojileri ve kullanıcılar çerçevesinde belgenin yaşam döngüsü ve bilgi yönetim süreçleri ele alınmıştır. Veri (data), bilgi (information), kazanılmış bilgi (knowledge) ve bilgelik (wisdom) kavramları açıklanarak kurumsal bilgi yönetimi konusuna giriş yapılmıştır. Kitapta kurumsal bilgi, bilgi yönetimi ve kurumsal bilgi yönetimi kavramları mevcut literatür çerçevesinde ele alınmıştır. Yazar literatürde birçok farklı örneği bulunan kurumsal bilgi yönetimi ve modelleri konusunda örnekler verirken bunları şemalar ile desteklemiştir. Verilen bu modellerde birden çok unsurun ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bunların yanı sıra yazar

Corresponding Author: Gülcihan SANCAKTAR E-mail: gulcihan.sancaktar@ogr.iu.edu.tr

Submitted: 28.10.2024 • Accepted: 17.12.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

bu bölümde, Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, e-İmza, EBYS ve çeşitli standartlar hakkında bilgi vermiş, bunların kurumsal bilgi yönetiminde yasal düzenlemeler açısından rolüne dikkat çekmiştir.

Kitabın *Belge ve Doğuştan Dijital Belge Yönetim Süreçleri* başlıklı üçüncü bölümünde (s.65-126) yazar, belgelerin yönetim süreçlerini ele alırken belgeye yönelik süreçleri belge yönetim süreci ve arşivsel yönetim süreci olarak iki farklı süreçten bahsetmiştir. Kısaca belgelerin aktif kullanımı veya pasif dönemi olarak ayırma giden yazar arşivsel yönetimin ayrıca belgelerin değerinin belirlenmesi, düzenlenmesi, ayıklanması, transfer süreçlerinin gerçekleşmesi, korunması, erişimi ve yeniden kullanımı unsurlarını barındırdığını belirtmiştir. Bunların yanı sıra yazar, belge yönetim sürecindeki serüvenin arşiv işlemlerini doğrudan etkilemesi dolayısıyla, bu iki sürecin birbiriyle oldukça bağlantılı olduğunu ileri sürmüştür.

Doğuştan dijital belge veya dijital belge olarak da adlandırılan dijital formatta oluşturulmuş belgeleri diğer belgelerden ayıran özellikler bulunmaktadır. Bunlar yazar tarafından belgelerin bulunduğu ortam, belgenin içeriği, fiziksel formu, işlevi, arşivsel değeri, yasal ve idari koşullar şeklinde belirtilmiştir. Doğuştan dijital belgelerin milli arşive transferinde altı aşama bulunmaktadır. Yazar bu aşamaları Dijital Değerlendirme (Appraisal), Dijital Seçim/ Ayıklama (Selection), Hassasiyet Değerlendirmesi (Sensitivity Review), Uygulamada Dijital Değerlendirme, Dijital Ayıklama ve Hassasiyet Değerlendirmesi, Transferi Planlama ve son olarak Kontrol Aşaması ve Erişim şeklinde detaylıca ele almıştır.

Dijital sürekliliği (dijital continuity) sağlamak dijital belgenin iş sürecinde hesap verebilir, yasal, etkili ve verimli çalışma açısından oldukça önemlidir. Dijital belgeyi kullanıma ihtiyaç duyduğumuz şekilde, ihtiyaç duyduğumuz kadar kullanabilme yeteneğine ‘dijital süreklilik’ denilmektedir. Dijital belgenin sürekliliği sağlanmaz ise bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkacaktır. Eserin birinci bölümünde olduğu gibi, bu bölümde de, İngiliz Milli Arşivinden örnek verilerek bu arşivde dijital sürekliliğin sağlanması için oluşturulan model anlatılmıştır.

Ayrıca yazar kitabın bu bölümünde belge yönetim süreçlerinde yer alan politikaların türlerini ve önemini, dijital korumayı ve dijital koruma politikalarını ele almıştır. Dijital koruma tartışılırken hem büyük hem de en küçük kurumlarda uygulanabilir bir sistem geliştirilmesi, bu korumanın yürütülmesi ve gelecekte de uygulanabilir olması, finansal güçlükler gibi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Dijital korumanın henüz bulunmuş kesin bir çözümü olmaması dijital korumanın risklerinin ve zorluklarının her kurumda kendine özgü stratejilerle çözülmesine neden olmaktadır. Fakat dijital koruma için büyük önem taşıyan, çeşitli kurumlar ya da yazılım geliştiriciler tarafından tasarlanan uygulamadaki dosya formatlarından kaynaklı sorunları gidermek amacıyla kullanılan araç ve sistemler bulunmaktadır. Yazar dijital korumaya fayda sağlayan bu sistemleri detaylı şekilde bu bölümde ele almıştır.

İncelenen eserin *Doğuştan Dijital Belgelerin Milli Arşive Transferi İle İlgili Yaklaşımlar, Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar* (s.127-162) başlıklı dördüncü bölümünde doğuştan dijital belgelerin milli arşivlere transferi söz konusu edilmiş ve bu süreçler üzerinde durulmuştur. İngiltere, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Yeni Zelanda, Hollanda, Macaristan, İsviçre, Estonya, İrlanda, İskoçya, Danimarka ve son olarak Türkiye’de gerçekleşen dijital belgelerin transferi faaliyetleri örnek gösterilerek milli arşivlerin elektronik belgelerin yönetimindeki önemi ve yeri vurgulanmıştır.

Eserin *Kavram Haritası* başlıklı beşinci bölümünde (s.163-170) ayrıntıları daha kolay hatırlamayı sağlayan, genel terimlerle başlayan ve anlamlı bağlantılar ile bilgileri alt kırılımlara götüren kavram haritası okuyucuya sunulmuştur. Miro Online programı kullanılarak hazırlanan kavram haritasında beş ana bölüm (Dijital Belge, Dijital Süreklilik, Dijital Koruma, Transfer Süreçleri, Milli Arşiv) bulunmakta ve bu bölümler çeşitli alt kırılımlara ayrılmaktadır. Bu kavram haritalarının daha detaylı açıklanabilmesi ve incelenmesi için her bir bölüm parçalanarak okuyucu ile paylaşılmıştır.

Konuların yazar tarafından genel olarak literatür çerçevesinde ele alındığı eserin altıncı ve son bölümü *Sonuç* (s.171-175) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde önceki bölümlerde vurgu yapılan ve önem taşıdığı düşünülen dijital belgelere ve yönetim süreçlerine ait hususlar Türkiye açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye’de doğuştan dijital belgelerin yönetim süreçlerine ait öneriler sunulmuştur. Bu önerilerden bazıları şu şekildedir;

- Tüm süreçlerin sağlıklı ilerlemesi için öncelikle “Milli Arşiv Kanunu” oluşturulup yayımlanmalıdır.
- Dijital korumada kullanılacak özel stratejileri özetleyen ve özellikle altyapı, biçim, medya sürdürülebilirliği ve standartları, veri bütünlüğü ve bilgi güvenliği gibi konuları ele alan “dijital koruma politikası” oluşturulmalıdır.
- Dijital belgelerin uzun vadeli korunmasından sorumlu bir birim oluşturulmalıdır.

Türkiye’de henüz uygulamaya geçirilmemiş fakat yazar tarafından yakın gelecekte başlanması gerekeceği düşünülen kurumlardaki dijital belgelerin milli arşive transferi çalışmalarında doğuştan dijital belgelerin bilgi ve belge yönetim süreçlerinin uluslararası standartlara uygun şekilde gerçekleştirilmesinin gereği üzerinde durulmuştur. Yazar tarafından tüm süreç eserde detaylandırılarak ele alınmış ve okuyucuya/araştırmacıya keyifli ve akıcı bir okuma şeklinde sunulmuştur. Yerli ve yabancı birçok farklı çalışmadan yararlanılan bu kitabın dijital belgelerin milli arşive transferi konusunda yardımcı olması beklenmektedir.

Atıf Biçimi / How cite this article

Sancaktar, G.(2024). [Review of the book *Document and Archive Management Processes for Born-digital Records in the Digital Era*, by Emine Cengiz Meter]. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 22, 60–61. <http://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1591956>